

T.C
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**AHMET HAMDİ TANPINAR’IN “*SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*”
ROMANININ SÖZ DİZİMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hüseyin SÜZER

VAN-2016

T.C
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**AHMET HAMDİ TANPINAR’IN “*SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*”
ROMANININ SÖZ DİZİMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hüseyin SÜZER

Danışman
Doç. Dr. İlker AYDIN

VAN-2016

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından .....
ANABİLİM DALI, ... **BİLİM**
DALI'nda YÜKSEK LİSANS / DOKTORA / SANATTA YETERLİK TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : .....

Üye (Danışman) : .....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

.... / .... / 2000

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR.....	VI
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. TEZİN ADI	1
1.2. TEZİN KONUSU.....	1
1.3. TEZİN AMACI	1
1.4. TEZİN ÖNEMİ	3
1.5. ARAŞTIRMA SORULARI.....	3
1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	3
1.7. İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	4
1.7.1 YAZAR HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	4
1.7.2 SÖZ DİZİMİ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	7
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	11
2.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	11
2.2. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM:.....	11
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI:	12
3. BÖLÜM: AHMET HAMDİ TANPINAR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ.....	13
3.1. HAYATI	13
3.2. ESERLERİ.....	14
3.2.1. ROMANLARI:	14
3.2.2. ÖYKÜLERİ:.....	15
3.2.3. ŞİİRLERİ:	15
3.2.4. DENEMELER:	15
3.2.5. EDEBİYAT TARİHİ	15
3.2.6. ANTOLOJİLERİ:	15
3.2.7. MEKTUPLARI:	16

3.2.8. ÇEVİRİLERİ	16
3.3. SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ	16
<u>4. BÖLÜM: BELİRTME GRUPLARI .....</u>	<u>19</u>
4.1. İSİM TAMLAMALARI.....	22
4.1.1. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI	24
4.1.2. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI:	28
4.1.3. ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI	31
4.2. SIFAT TAMLAMASI:.....	33
4.2.1. SIFAT-FİİL EKİNİ ALARAK OLUŞMUŞ SIFAT TAMLAMALARI:	34
4.2.2. SIFAT ÖGESİ BİRDEN FAZLA OLAN SIFAT TAMLAMALARI:	36
4.2.3. NESNELERİN NEDEN YAPILDIĞINI BELİRTEN SIFAT TAMLAMALARI:	37
4.3. TEKRAR GRUBU	37
4.3.1. AYNEN TEKRARLAR:	38
4.3.2. EŞ VE YAKIN ANLAMLI TEKRAR GRUPLARI:	39
4.3.3. ZİT ANLAMLI KELİMELERLERLE KURULAN TEKRARLAR:	40
4.3.4. PEKİŞTİRMELİ TEKRARLAR:	41
4.4. AİTLİK GRUBU:	42
4.5. UNVAN VE BİRLEŞİK İSİM GRUBU:	44
4.6. BİRLEŞİK FİİL GRUBU:	46
4.6.1. İSİM + YARDIMCI FİİL İLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER:	46
4.6.2. FİİL+ZARF FİİL+ YARDIMCI FİİL İLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER	48
4.7. İSİM-FİİL GRUBU	51
4.8. SIFAT-FİİL GRUBU	54
4.9. ZARF-FİİL GRUBU.....	58
4.10. SAYI GRUBU:.....	60
4.11. ÜNLEM GRUBU:.....	63
4.12. BAĞLAMA GRUBU:	65
<u>5. BÖLÜM: YARGI GRUPLARI / TÜMCE .....</u>	<u>69</u>
5.1. YÜKLEMLERİNE GÖRE TÜMCELER.....	70
5.1.1. İSİM TÜMCESİ	70
5.1.2. FİİL TÜMCESİ	74
5.2. ANLAMLARINA GÖRE TÜMCELER	106
5.2.1. OLUMLU TÜMCE	106

5.2.2. OLUMSUZ TÜMCE	113
5.2.4. EMİR TMCEİ.....	124
5.2.5. NLEM TMCEİ.....	127
5.3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE TÜMCELER	129
5.3.1. KURALLI (DÜZ) TÜMCELER.....	130
5.3.2. DEVRİK TÜMCE	132
5.4. YAPILARINA GÖRE TÜMCELER.....	133
5.4.1. BASİT TÜMCE	133
5.4.2. BİRLEŞİK TÜMCE.....	136
5.4.3. SIRALI TÜMCE	148
5.4.4. BAĞLI TÜMCE.....	154
5.4.5. ARA SÖZLÜ (TMCELİ) TÜMCE.....	157
5.4.6. EKSİLTİLİ TÜMCE (KESİK TÜMCE).....	159
<u>6. SONUÇ .....</u>	<u>161</u>
<u>7. KAYNAKLAR .....</u>	<u>167</u>

ÖNSÖZ

Şair, romancı, edebiyat tarihçisi, aynı zamanda bir devlet adamı olan Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet sonrası Türk Edebiyatı'nın çok yönlü şahsiyetlerinden birisidir. Çalışmamızda Tanpınar'ın Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalan Türk toplumunu ince bir mizahla eleştirdiği *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanı söz dizimi bakımından incelendi.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü; Tanpınar'ın hemen hemen bütün eserlerinde var olan zaman kavramı, uzun tümceleri ve romanda yer alan metafizik eğilimlerle özenle incelenmesi gereken Türkçenin estetik kullanımının sergilendiği ender eserlerindendir. Bu bağlamda, Tanpınar'ın bu değerli eserini belirtme ve yargı gruplarından hareketle söz dizimi bakımından incelemek ve Tanpınar'ın üslubu hakkında bilgi sahibi olmak çalışmanın amacını oluşturmaktır. Çalışmada ayrıca, belirtme ve yargı gruplarının görünümü, Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramının ilk evresinde geliştirilen 'ağaç çizim'lerle betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız '*Giriş, Yöntem, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Belirtme Grupları ve Yargı Grupları*' olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusuna, amacına ve önemine değinilmiş; araştırma soruları, araştırmanın sınırlılıkları anlatılmış; yazar ve söz dizimi ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Yöntem bölümünde araştırma modelinin ne olduğu, araştırma evreni ve örnekleminin neyi kapsadığı ve veri toplama araçlarının neler olduğu dile getirilmiştir. Üçüncü bölümde Tanpınar'ın hayatı, genel olarak eserleri, özelde ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* anlatılmıştır. Dördüncü ve beşinci bölümler ise çalışmamızın ana şemasını oluşturan belirtme ve yargı gruplarının örnek tümceler ve ağaç çizimlerle anlatılmaya çalışıldığı bölümdür.

Çalışmam süresince desteğini hep yanımda hissettiğim, zamanını ve engin bilgisini benden hiç esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. İlker AYDIN'a, deneyimi ve hoşgörüsü ile yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Veysi Seviçli'ye, kaynak kitap temininde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Gülşen Torusdağ'a, teknik desteklerinden ötürü Yrd. Doç. Dr. Süleyman ETALAY'a, ayrıca çalışmam boyunca moral

desteğini eksik etmeyen kıymetli eřim Merve SÜZER'e teőekkürlerimi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

A	: Ad	UÖ	: Unvan Öbeği
ADE	: Ad Durum Eki	y	: Yüklem
AE	: Ad Eylem	yay	: Yayın evi
a.g.e	: Adı Geçen Eser	YT	: Yeni Türkçe
AÖ	: Ad Öbeği	YAR	: Yardımcı
BAĞ	: Bağlaç	ZAM	: Zaman
BE	: Belirteç Eylem	zt	: Zarf Tümleci
BÖ	: Belirteç Öbeği	U	: Unvan
ÇEK	: Çekim		
E	: Eylem		
EÖ	: Eylem Öbeği		
EDG	: Edilgen		
EK. F	: Ek Fiil		
EO	: Eski Osmanlıca		
ET	: Eski Türkçe		
GÖR	: Görünüş		
İÖ	: İlgeç Öbeği		
İE	: İyelik Eki		
n	: Nesne		
OLZ	: Olumsuzluk		
ö	: Özne		
S	: Sıfat		
SAE	: Saatleri Ayarlama Enstitüsü		
SE	: Sıfat Eylem		
s.ö	: Sözde Özne		
S-K	: Sayı Kişi		
T	: Tümce		
TE	: Tamlayan Eki		

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Bu bölümde, tezin adı, konusu, amacı, önemi, araştırma soruları, araştırmanın sınırlılıkları ve ilgili çalışmalar ele alınacaktır.

1.1. TEZİN ADI

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanının sözdizimi bakımından incelenmesi.

1.2. TEZİN KONUSU

A. Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında belirtme grupları ve yargı gruplarını belirleyerek romanın söz dizimi hakkında tespitlerde bulunmak bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.3. TEZİN AMACI

İnsanlar anlatmak istedikleri her şeyi dil denen vasıtaya yükleyerek birbirlerine aktarmışlardır. Bu aktarma sesten harfe, harften kelimeye, kelimedenden de tümceye şeklinde bir gelişme göstermiştir. Tümceler de anlamsal bir bütün olarak paragrafları veya paragraflardan daha uzun biçimleri oluşturmuştur. Bu yapısal kurulum hiçbir zaman tesadüf olmamış, her dil kendi içerisinde bu bağlanmayı ve düzenlemeyi bir kurala bağlamıştır. İşte “Bir dildeki kelimelerin bir grup veya tümce oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların tümce veya söz içindeki görevlerini, birbiriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve tümce yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi (tümce bilgisi, sentaks) adı verilir.”¹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere söz dizimi bir tümceyi oluşturan söz ve söz öbekleri arasındaki bağlantıları inceleyen bilim dalıdır.

Dilin yapısı eski tarihlerden itibaren pek çok dilbilimcinin uğraş alanı olmuş ve seslerden metinlere varan bu silsile hakkında çok farklı görüşler dile getirilmiştir. Bu görüşler arasında Graffi'nin ‘Söz Dizimi’nin 2000 Yılı’ adlı çalışması önemli yer

¹ Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul, 2013, s.10

tutmaktadır. Graffi kitabında söz dizim yaklaşımlarını “Psikolojizm, Yapısalcı ve Söz Dizimsel Kuramlar çağı olmak üzere üç dönemde ele alır. Psikolojizm çağında Wilhelm von Humboldt, yapısalcı çağda Ferdinand de Saussure, son olarak Söz Dizimsel çağda Noam Chomsky Üretici Söz Dizimi ile çağa damgasını vuran dilbilimcilerdir.”² Modern dilbilimin babası kabul edilen Ferdinand de Saussure, dili bilimsel olarak ele alarak dilbilim araştırmalarında bir çığır açmıştır. Yapısalcılığın bilimsel yönünü psikolojik düzeye taşıyan Chomsky ise Üretici Dönüşümsel dilbilimi ile günümüze kadar etkisini sürdürecektir bir akımı başlatmıştır. Chomsky’ye göre dil psikolojik bir olgudur. Dile tümünden gelim metodunu uygulayarak, sınırlı sayılardaki kurallarla nasıl sınırsız tümceler üretebildiğimizi konu edinmiştir. Yapısalcılıktaki sesbilim ve biçimbiliminin yerini Chomsky’nin kuramında söz dizimi almıştır. Chomsky “Dili doğru tümceler bütünü olarak görmüş, tümceyi dil anlayışının merkezine yerleştirmiş, dilbiliminin görevini de tümcelerin yapısını, kurallarını betimlemek olarak belirlemiştir. Ayrıca yüzey ve derin yapı konularına da değinen Chomsky bir tümcenin altında yatan asıl anlamın derin yapı olduğunu, bu derin yapının farklı yüzey yapılar tarafından ifade edilebileceğini dile getirmiştir.”³

Cumhuriyet döneminin kelime sihirbazı olarak nitelendirilen Tanpınar’ın eserlerinde her bir tümce bir mana denizi gibidir. Şiirleri de nesirleri de kendisini okuyucuya hemen teslim etmeyecek bir yapıdadır. İki uygarlık arasında bocalayan Türk toplumunun ironik bir dille eleştirisinin yapıldığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*; Tanpınar’ın hemen hemen bütün eserlerinde yer alan zaman kavramı, uzun tümceleri ve romanda yer alan metafizik eğilimlerle özenle incelenmesi gereken Türkçenin estetik kullanımının sergilendiği ender eserlerdendir.

Bu bağlamda, Tanpınar’ın bu değerli eserini belirtme ve yargı gruplarından hareketle söz dizimi bakımından incelemek ve dönemin kullanılan kelime ve yargı grupları hakkında bilgi sahibi olmak çalışmanın amacını oluşturmaktır. Çalışmada ayrıca, belirtme ve yargı gruplarının görünümü, Chomsky’nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi Kuramının ilk evresinde geliştirilen ‘ağaç çizim’lerle betimlenmeye çalışılacaktır.

² Giorgio Graffi (2001), *200 Years of Syntax: a Critical survey* (Söz Diziminin 200 Yılı: Eleştirel Bir İnceleme), John Benjamins Publishing Company, (Çeviren: Mustafa Altun, Filolojik Dilbilgisi Kaynaklarında Türk Dilinin Söz Dizimsel Yapılarının Karşılaştırılması), International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall 2010

³ Emel Hubel, *Dilbilime Giriş*, İstanbul, 2008, s.218.

1.4. TEZİN ÖNEMİ

Türkçenin sözdizimine yönelik çalışmalar henüz istenilen düzeye ulaşmadığından söz dizimi kuralları üzerinde ortak bir birliktelik sağlanamamıştır. Ülkemizde bir öğrencinin ilk ve ortaokul sıralarında öğrendiği dil bilgisi kuralları ile üniversite yıllarında öğrendiği dil bilgisi kuralları maalesef birbirinden farklılık göstermektedir. Bu makas aralığı yüksek lisans ve doktora eğitiminde ise iyice artmaktadır. Bu durumun başlıca nedeni Türkçe'nin dizgesinin derinlemesine incelenmemiş olması ve dilbilimciler arasında bir uzlaşının bulunmayışıdır. Bütün bunlara rağmen son yıllarda sözdizimi alanında yapılan çalışmalar hızla artmaktadır. Akıl süzgecinden geçirilerek söylenmiş her bir söz belki de yıllardır sürdürülegelen yanlışlıklara farklı bir açıdan bakılmasını sağlayacak ve ortak bir aklın oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Metafizik öğeler ve uzun tümceye dayalı dil kullanımıyla Türk Edebiyatında özgün bir üsluba sahip olan Tanpınar'ın, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanının incelenmesi Türkçenin sözdizimsel işleyişinin betimlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma, eserin yazıldığı dönemde kullanılan belirtme grupları, tümce ve tümce çeşitlerinin günümüz çözümleme yöntemiyle incelenmesi bakımından da önem arz etmektedir.

1.5. ARAŞTIRMA SORULARI

A. Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında 'belirtme grupları' ve 'yargı grupları' nasıl biçimlenmiştir? sorusu bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Yapılacak olan bir araştırmada çalışılacak alanın kesin hatlarıyla belirlenmesi önemlidir. Konunun dışına çıkmış bir araştırmada hem süreç uzar hem de ilgi odağı dağınık olur. Aynı şekilde araştırmanın çok dar tutulması da araştırmayı önemsiz kılabilir. Bu yüzden araştırmanın verimli bir şekilde devam etmesi ve araştırmacının seçtiği konuyu derinlemesine inceleyebilmesi için seçilen konu sınırlandırılmalıdır.

A. Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanının sözdizimi bakımından incelenmesini amaçlayan araştırmanın sınırlılıkları aşağıda belirtilmiştir:

1. Bu araştırma Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı eseri ile sınırlıdır.
2. Araştırmada eser sadece belirtme ve yargı grupları bakımından incelenecektir.

1.7. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

1.7.1 YAZAR HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.7.1.1. KİTAPLAR

Mehmet KAPLAN, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, İstanbul, 1963.

Canan Yücel ERONAT, Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar, Yapı ve Kredi Yay, İstanbul, 1997.

Güler GÜVEN, Tanpınar'dan Yeni Ders Notları, Türk Edebiyatı Vakfı Yay, İstanbul, 2005.

Zeynep KERMAN, Tanpınar'ın Mektupları, Dergâh Yay., İstanbul, 2001.

Orhan OKAY, Ahmet Hamdi Tanpınar, İstanbul, 2000.

Abdullah UÇMAN-Handan İNCİ, Bir Gül Bu Karanlıklarda, Kitabevi Yay, İstanbul, 2002.

Mehmet SAMSAKÇI, Tanpınar'ın Eşiğinde, Kitabevi Yay, İstanbul, 2014

Nermin YAZICI, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Anlatıcı ve Kahramanlar, Berikan Yay, Ankara, 2012

Turan ALPTEKİN, Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan, İletişim Yay, İstanbul, 2010

Sefa KAPLAN, Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar, Doğan Kitap, 2013

Nesrin TAĞIZADE KARACA, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Musiki, Hece Yay, 2005

Mehmet AYDIN, Kayıp Zamanın İzinde Ahmet Hamdi Tanpınar, Doğu Batı Yay, 2010.

Tahir ABACI, Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'da Müzik, İkaros Yay, 2013.

Şerif OKTÜRK, Ahmet Hamdi Tanpınar, Toker Yay, 1998.

Sevim KANTARCIOĞLU, Ahmet Hamdi Tanpınar, Akçağ Yay, 2004.

Tahir ABACI, Gerçeklik Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar, İkaros Yay, 2015

Orhan OKAY, Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar, Dergâh Yay, 2010.

Murat KOÇ, Ahmet Hamdi Tanpınar Araştırmaları-Ömrün Gecesinde Sükût, Dergâh Yay, 2014.

Elmas ŞAHİN, Zamana Vurulan Dalgalar-Virginia Woolf Ahmet Hamdi Tanpınar, Yitik Ülke Yay, 2015.

Şaban SAĞLIK, Bir Popüler Romancı Esat Mahmut Karakurt- Bir Estetik Romancı Ahmet Hamdi Tanpınar, Akçağ Yay, 2010.

1.7.1.2. MAKALELER

Turan ALPTEKİN, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Romanları, Hürriyet Gösteri, Ekim 2002, no: 242.

Turan ALPTEKİN, Hocam, Ustam: Ahmet Hamdi Tanpınar, Bir Gül Bu Karanlıklarda, (Haz. Abdullah Uçman-Handan İnci) Kitabevi Yay., İstanbul, 2002.

Güler GÜVEN, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Son Romanı, Journal of Turkish Studies, Vol: 3, 1979

Tamer KÜTÜKÇÜ, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Rüyalarda, Varlık, Haziran 2001, s. 10-14.

Orhan OKAY, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Rüyalarda Hikâyesi", Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yay. İstanbul, 1987.

Orhan OKAY, Bir Monografi Denemesi: Ahmet Hamdi Tanpınar IVIII", Dergâh, Mart-Eylül, Kasım 1992, no: 24-30, 32.

Orhan OKAY, Kaderin Eşiğinde Tanpınar, Hece, Ocak 2002, no: 61.

Orhan OKAY, “Politika Batağında Derbeder Bir Şair: Ahmet Hamdi Tanpınar”, Hece, Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı, Haziran-Temmuz-Ağustos 2004, no: 90-91-92.

Orhan OKAY, Tanpınar Ahmet Hamdi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt: VIII, İstanbul, 1998.

Orhan PAMUK, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Türk Modernleşmesi, Bir Gül Bu Karanlıklarda, (Haz. Abdullah Uçman-Handan İnci) Kitabevi Yay. İstanbul, 2002.

Hilmi YAVUZ, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Estetiği Üzerine,” Bir Gül Bu Karanlıklarda, (Haz. Abdullah Uçman-Handan İnci) Kitabevi Yay. İstanbul, 2002.

Berna MORAN, “Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur”, Bir Gül Bu Karanlıklarda, (Haz. Abdullah Uçman-Handan İnci) Kitabevi Yay. İstanbul, 2002.

Süha OĞUZERTEM, Gizemli Bir ‘Yaz Gecesi’nde Freud, Joyce ve Tanpınar, Kitaplık, Mart-Nisan 2000, no: 40.

1.7.1.3. TEZLER

Elif TÜRKİSLAMOĞLU, Türk Siyasi Düşünce Hayatında Ahmet Hamdi Tanpınar Ve Romanlarına Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

Lokman ERDOĞAN, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Roman Ve Hikâyelerinde Din Ve Toplum İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

Hülya BAYRAK AKYILDIZ, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Roman Tekniği, Doktora Tezi, Ankara 2008.

Seval ŞAHİN GÜMÜŞ, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hikâye Ve Romanlarında Oyun, Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

Zeynep ONARAN, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Romanlarının Söz Varlığı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2011.

Tanzer AFAT, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hikâyelerine Yapısalcı Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.

Fuat ÖZDİNÇ, Muhafazakar Düşünce ve Ahmet Hamdi TANPINAR, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2004.

Haluk ÖNER, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Eserlerinde İş ve Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Banu KIRAN, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Mitoloji, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004.

Işıl ÜNAL, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikayelerinde İnsan, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2003.

Zülal ÖZTAŞ, Türk Modernleşmesi ve Ahmet Hamdi Tanpınar, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

Meriç ERDOĞAN, Bir Düşünür Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar, Doktora Tezi, İstanbul, 2002.

İbrahim EROĞLU, Edebiyat Sosyolojisi Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Sosyal Boyut, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1999.

Mehmet Şerif ESKİN, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserleri ve Estetiğinde Berson Felsefesinin İzdüşümleri ve Kurucu Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

Seval ŞAHİN GÜMÜŞ, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikaye ve Romanlarında Oyun, Doktora Tezi, İstanbul, 2005.

1.7.2 SÖZ DİZİMİ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.7.2.1. KİTAPLAR

Günay KARAAĞAÇ, Türkçenin Söz Dizimi, Kesit Yay, 2010.

Leyla KARAHAN, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yay, 2012,

Mustafa ÖZKAN- Veysi SEVİNÇLİ, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, 2010

Kerime ÜSTÜNOVA, Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Mehmet ÖZMEN, Türkçenin Söz Dizimi, Karahan Kitabevi, İstanbul, 2013

Neşe ATABAY, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2008

İsmet CEMİLOĞLU, Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2000.

Ertuğrul YAMAN, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi'nin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması, Ankara, 2000.

Bilal AKTAN, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.

1.7.2.2. MAKALELER

Leyla KARAHAN, Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20–26 Eylül 2004, Ankara: TDK, 1615–1624, 2004.

Efresiyab GEMALMAZ, Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 3, 1-7, 1995.

Efresiyab GEMALMAZ, Derin Yapı (deep structure) İlişkilerinin Gösteriminde Kullanılacak Bir Yöntem: “Oklama”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 3-8, 1997.

İlker AYDIN, Türkçe ve Fransızca'nın Söz Dizimi Üzerine Bir Kaç Söz, Synergies Turquie:1 25-35,2008

Özgür Kasım AYDEMİR, Harnâme'nin Söz Dizimi Özellikleri, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 37, s.183-197, 2013.

H. Ömer KARPUZ, Türkiye Türkçesinin Sözdizimiyle İlgili Çalışmaların Dil Bilimi Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi ve Bazı Teklifler, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı. s. 625-639, 1999.

Muhsine BÖREKÇİ, Atatürk'ün Nutuk'unda Söz Dizimi Ve Üslup Özellikleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/5 Fall 2008

Serkan ÇAKMAK, Muharrem Daşdemir ve Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal İşlevsel Söz Dizimi Adlı Eseri, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/2 s. 337-344,2014.

Caner KERİMOĞLU, Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine II, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20:11 9-129, 2006

Ferdi GÜZEL, Peyami Safa'nın Yalnız'ız Romanında Söz Dizimi, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer, 2012.

Fatma ÖZKAN- Bağdagül MUSA, Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimine Etkisi, Bilig: 30 95-139,2004

1.7.2.3. TEZLER

Fatma AKSOY, Beş Şehir 'in Söz Dizimi ve Bunun Dilbilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2006.

Ferdi GÜZEL, Peyami Safa'nın “Yalnızız” Romanında Söz Dizimi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.

Turgut Baydar, Türkçenin Söz Diziminin Öğretilmesi ve Kavratılması, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2006.

Funda KARA, Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2011.

Aynur KARAKURT, Emine Işınsoy'un Romanlarında Söz Dizimi İncelemesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2007.

Muharrem BAŞDEMİR, Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2000.

Emin Erdem ÖZBEK, İhsan Oktay Anar'ın “Suskunlar” Romanında Tümce Öğeleri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2010.

Muhsine BÖREKÇİ, Atatürk'ün Nutuk'unda Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 1994.

Yüce YAHYA, Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Kelime Grupları, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2007.

Ayça DEMİR, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2005.

Nilgün Şen ERTÜRK, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda Söz Dizimi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2014.

Orhan TÜRKMEN, İskender Pala'nın 'Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk' ile 'Şah Sultan' Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2014

Cengiz ALYILMAZ, Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1994.

Mustafa ASLAN, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Erzurumlu Tahsin adlı Öyküsünde Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2012

Emine ORHAN, Orhan Veli'nin Şiirlerinde Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2002.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Nitel araştırma yönteminin kullanılacağı çalışmada veri toplama metodu yazılı dokümanların incelenmesi olacaktır. Yıldırım ve Şimşek’e göre “Nitel araştırma yöntemi; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.”⁴

Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanın söz dizimi incelemesinde öncelikle eserle ilgili dokümanlar tarandı. Belirtme ve yargı grupları için en uygun örnekler seçilerek, söz dizimi ilişkisi incelendi. Verilen bütün örneklerin romanda hangi sayfa ve satırda geçtiği tümcenin sonunda parantez içinde verildi. Yapılan çalışmada *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanının Dergâh yayınlarından 2012 yılında yayımlanan 18. baskı esas alınmıştır.

2.2. ARAŞTIRMA EVRENİ VE ÖRNEKLEM:

Araştırmanın evrenini *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanı oluşturmaktadır. Örneklemimiz ise romanda geçen belirtme ve yargı gruplarıdır. Örneklem yöntemi ise ‘Amaçlı Örneklem Yöntemi’ dir. Amaçlı örneklem yöntemi olasılık temelli örneklemeye karşı olarak nitel araştırma süreçlerinde ortaya çıkmıştır. “Başlıca amaçlı örneklem yöntemleri *aşırı veya aykırı durum örneklemesi, maksimum çeşitlilik örneklemesi, benzeşik örneklem, tipik durum örneklemesi, kritik durum örneklemesi, kartopu veya zincir örneklem, ölçüt örneklem, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı örneklem, kolay ulaşılabilir durum örneklemesi*” olmak üzere çeşitli gruplara ayrılır.⁵

⁴ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara 2011, s.39

⁵ a.g.e., s.107

Yapılan araştırmada bu yöntemlerden, önceden belirlenmiş kuralları ve bu kuralların örneklerinin incelenmesini amaçlayan ‘Ölçüt Örnekleme’ yöntemi kullanılacaktır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI:

Nitel veri toplama yönteminin kullanılacağı araştırmada veri toplama aracı doküman incelemesi olacaktır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.”⁶

Yıldırım ve Şimşek’e göre doküman incelemesi řu aşamalardan oluşur: “(1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğini kontrol etme, (3) dokümanları anlama, (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma.”⁷

Araştırmada söz dizimi hakkında yazılmış eserler taranmış, ölçütler belirlenmiş daha sonra da bu ölçütleri temsil edebilecek en iyi örneklere yer verilmiştir.

---

⁶ Yıldırım-Şimşek, *a.g.e.*, s.187

⁷ *a.g.e.*, s.193

3. BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ

3.1. HAYATI

“Ahmet Hamdi Tanpınar 23 Haziran 1901 yılında kendi ifadesiyle Rumi 1317 yılı Haziran’ında (H. 1319) dokuz kardeşten beşincisi olarak İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Babası, kadınlardan Hüseyin Fikri Efendi; annesi bahriye yüzbaşlarından Ahmet Bey’in kızı Nesimi Bahriye Hanım’dır. Ailesi, baba tarafından, Mızrakçıoğulları ve Müftüzadeler’e; anne tarafından, Trabzonlu Kansızzadeler’e çıkmaktadır.

Ahmet Hamdi üç yaşında iken, Hüseyin Fikri Efendi Maden’de (Ergani’de) görevlendirildi ve aile Maden’e göçtü. 1908 yılında Fikri Efendi’nin yeni görevi dolayısıyla Sinop’a göçen aile 1909 yılında yine tayin sebebiyle Siirt’e taşındı. Tanpınar okul hayatına İstanbul’da başlamasına rağmen eğitimi Sinop ve Siirt’te sürdürdü. Tanpınar’ın ilk ciddi okumalara geçişi ve Fransızca’yı öğrenmesi Fikri Efendi’nin hem kadılık hem de Mutasarrıf Vekili görevini de yürüttüğü Kerkük dönemine rastlar. 29 Nisan 1915 yılında Tanpınar Annesi Nesimi Bahriye Hanım’ı tifüsten kaybetti. Bu ölüm Tanpınar’ın şiirini Haşim’e yaklaştıran başlıca çizgilerden biri olarak görünmektedir. Lise öğrenimini Antalya Sultanisi’nde tamamlayan Ahmet Hamdi, yükseköğrenimi için İstanbul’a döndü. Tarih ya da felsefe öğrenimi yapmayı düşünürken, Yahya Kemal’in hoca olarak bulunduğu Edebiyat Bölümü’nde, onun öğrencisi olarak öğrenime başladı. Daha sonra Yüksek Muallim Mektebine geçti.

1920 yılında *Kitaplar*’da ilk şiiri –*Musul Akşamları*– yayınlandı. 1921’de *Dergâh* yayınlanmaya başladı. İlk sayıda *Sonbahar*, sekizinci sayıda *Madalyon*, on üçüncü sayıda *Hicret*, on dördüncü sayıda *Annem İçin* şiirleri yer aldı. 1923 yılında *Hüsrev u Şirin* konulu tezi ile İstanbul Darülfünun’u Edebiyat Fakültesinden mezun oldu ve aynı yıl Erzurum Lisesi edebiyat hocalığına atandı. 13 Şubat 1934 yılında Tanpınar Güzel Sanatlar Akademisi sanat tarihi hocalığına, asıl görevi olarak

getirildi. Daha sonra aynı kurumda Estetik ve Mitoloji hocalıkları da kendisine verildi. 1938 yılında akciğerlerinden geçirdiği bir rahatsızlık sebebiyle uzun bir süre prevantoryumda kaldı.

15 Kasım 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tanzimat Edebiyatı Kürsüsü profesörlüğüne getirildi. 1946 yılında Milli Eğitim bakanlığı Müfettişliği görevine getirilen Tanpınar'ın bu dönemde *Bursa'da Zaman ve Hülya Saatleri*, *Ankara*, *Erzurum*, *İstanbul* yazılarına *Konya* da katılarak *Beş Şehir* kitap halinde yayınlandı. 23 Aralık 1948 yılında Tanpınar ikinci kez Güzel Sanatlar Akademisi estetik hocalığına getirildi. Bu dönemde *Huzur* romanının tefrika yayını başladı. 1949 yılında yeniden İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Kürsüsü profesörlüğüne getirilen Tanpınar'ın bu dönemde *Mavi*, *Maviydi Gökyüzü*, *Eşik*, *Bir Gün İcadiye'de*, *Avare İlhamlar ile Acıbadem'deki Köşk* hikayesi ile ve *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* birinci cildinin ilk baskısının yayınlanması bu döneme rastlar. Yine bu yıllarda *Huzur* romanı kitap olarak yayınlanmıştır. 1950 yılında *Sahnenin Dışındakiler*, 1954 yılında ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanları tefrika halinde yayınlanmaya başlamıştır. 1956 yılında ise Tanpınar *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* birinci cildini yeniden ele almış, ikinci basımı tamamlanmıştır. 1959 yılında Edebiyat Tarihi'nin ikinci cildi hazırlıkları için incelemeler yapmak üzere Rockefeller Foundation hesabına Avrupa'ya gitmiştir. 1961 yılında Edebiyat Tarihi'nin ikinci cildinin hazırlıklarına başlayan Tanpınar'ın yine bu yıllarda *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanı kitap halinde yayınlanmıştır.

24 Ocak 1962 yılında Ahmet Hamdi Tanpınar, bir gün önce rahatsızlanarak yatırıldığı Haseki Hastanesi'nde yeniden gelen bir enfarktüs krizi ile vefat etmiştir. Mezarı Rumeli Hisarı mezarlığında Yahya Kemal'in yanındadır.”⁸

3.2. ESERLERİ

3.2.1. ROMANLARI:

Huzur (1949)

⁸ Bu bölümün hazırlanışında Ömer Faruk Akün'ün bibliyografyasından yararlanılmıştır. Bkz.: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XIII, İstanbul 1963, s. 18-32

Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961)

Sahnenin Dışındakiler (1973)

Mahur Beste (1975)

Aydaki Kadın (1987)

3.2.2. ÖYKÜLERİ:

Abdullah Efendi'nin Rüyalari (1943)

Yaz Yağmuru (1955)

Hikâyeler (1983)

3.2.3. ŞİİRLERİ:

Bütün Şiirler (1976)

3.2.4. DENEMELER:

Beş Şehir (1946)

Edebiyat Üzerine Makaleler (1969)

Yasadığım Gibi (1970)

3.2.5. EDEBİYAT TARİHİ

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1942)

3.2.6. ANTOLOJİLERİ:

Tevfik Fikret (1937)

Yahya Kemal (1940)

Namık Kemal (1942)

3.2.7. MEKTUPLARI:

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları (1974)

3.2.8. ÇEVİRİLERİ

Alkestis (1943)

Medeia (1943)

Elektra (1943)

3.3. SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ

Konusu Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında kendine yer bulmaya çalışan Türk toplumu olan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (SAE) Tanpınar'ın 1961 yılında yayımlanan başyapıtlarından biridir. Ahmet Kutsi Tecer eser hakkında “Bu roman, Türk okuyucusun pek de alışkın olmadığı, ‘homour’ dediğimiz ince bir mizahla yoğrulmuş güçlü bir tahlil romanıdır.” der.⁹ Fertten yola çıkarak toplumun eleştirildiği eserde, konu eserin başkahramanı Hayri İrdal etrafında şekillenmektedir. Osmanlıdan Cumhuriyete geçişteki değişimler Hayri İrdal'ın şahsında ironik bir dille anlatılmaktadır. Çocukluğu yoksul bir ailede geçen Hayri İrdal, eskiyi temsil eden Muvakkit Nuri Efendi ile yeniye temsil eden Halit Ayarcı arasında sıkışıp kalmıştır. Ya geleneklerine bağlı kalıp yoksulluğu tercih edecek ya da eskiyi reddedip zengin olmak adına olmadık hayaller peşinde koşacaktır. Romana ismini veren *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* Cumhuriyet döneminde batıyı taklit etmek için açılmış gereksiz, belli bir amaca hizmet etmeyen kurumları temsil etmektedir. Hayri İrdal bu müessesenin gereksiz olduğunu bildiği halde maddi getirisi için enstitüdeki abes işlere göz yummakta hatta hayali kitaplar yazarak enstitüye katkı sağlamaktadır. Eserde tam manasıyla ne doğulu ne de batılı olabilen Hayri İrdal ve onun şahsında Türk toplumu, kurum ve kuruluşlar alaycı bir üslupla eleştirilmektedir.

⁹ Ahmet Kutsi Tecer, “ Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, Abdullah Uçman -Handan İnci, *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, İstanbul, 2008, s.129.

Tanpınar'ın hemen hemen bütün eserlerinde görülen mistisizm bu eserinde de kendine yer bulmuştur. İspritizma Cemiyeti, Seyit Lütfullah'ın maceraları, Şerbetçi Elması, Ahmet Zamani Efendi, ölüp tekrar dirilme olayları romanın akıl erdirilemeyen gizli yönleridir. Mistisizme bağlı olarak eserde dikkat çeken diğer bir kavram ise 'abes'liktir. Berna Moran "Romanın tümüne egemen bir duygudan söz etmek gerekirse buna abes duygusu diyebiliriz. Çünkü Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde her şey ters ve tanınmaz bir mantık akışı içindedir." der.¹⁰

Tanpınar'ın eserlerinde 'zaman' kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Mehmet Kaplan 'Tanpınar ve Zaman' meselesini hakkında "*Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanda zaman gerek sembol, gerek hayat manzarası olarak ön planda bir yer işgal ediyor. Bu donmuş veya parçalanmış bir saat gibi çığırından çıkmış olan zamanın asıl gayesi, Türk cemiyetinin son elli yıl zarfında, nasıl donmuş bir hayat şekli ile onu gülünç şekilde aşmak isteğini anlatmaktadır." der.¹¹ Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde zaman kavramı saat ile sembolize edilmiştir. Geleneğin temsilcisi Muvakkit Nuri Efendi saat tamircisidir. Modernitenin temsilcisi Halit Ayaracı ise Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün kurucusudur. Bu enstitü geri kalmış doğu toplumunu batı toplumuna ayak uydurmak için açılmış bir kurumu temsil etmektedir. Ne var ki bu kurumda yapılan işlerin akıl ve mantıkla izah edilebilecek bir tarafı yoktur. Beşir Ayvazoğlu bu durumu şu şekilde açıklar: "Modern bir kurum gibi gözüken enstitü, işlevsellik açısından pek gerekli bir iş yapmamaktadır. Nedir Saatleri Ayarlama Enstitüsü? Etrafında Saatileme Bankası, Saat Sevenler Cemiyeti gibi aynı şekilde lüzumsuz bir yığın kuruluş yaratan tepeden tırnağa kadar abes bir müessese. Tıpkı Abdüsselam Bey'in tükenen servetini yeniden elde etmek için eski yazmalardan bulup çıkardığı simya formüllerini Aristidi Efendi'ye denetmesi gibi bir şey."¹²

Aşağıda eserden alınmış bölümlerde de görüleceği üzere SAE 'de saat ile insan iç içe geçmiş durumdadır. Bazen insan saate benzetilirken bazen de saat sahibine benzetilmiştir.

Zaten saatle insanı pek ayırmazdı. Sık sık, "Cenab-ı hak insanı kendi sureti üzere yarattı; insan da saati kendine benzer icat etti." derdi. (s.32)

¹⁰ Berna Moran, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *a.g.e.*, s.268.

¹¹ Mehmet Kaplan, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *a.g.e.*, s.109.

¹² Beşir Ayvazoğlu, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü Yahut Bir İnkıraz Felsefesi", *Töre*, 169.1985.17.

Saatler de böyledir. Sahiplerinin mizaçlarındaki ağırlığa, canı tezliğe, evlilik hayatlarına ve siyasi akidelerine göre yürüyüşlerini ister istemez değiştirirler. (s.15)

Sahibinin en mahrem dostu olan, bileğinde nabzına arkadaşlık eden, göğsünün üstünde bütün heyecanlarını paylaşan, hülasa onun hararetiyle ısınan ve onu uzviyetinde benimseyen yahut masasının üstünde, gün dediğimiz zaman bütününü onunla beraber bütün olup bitisiyle yaşayan saat, ister istemez sahibine temessül eder, onun gibi yaşamağa ve düşünmeğe alıştır. (s.15)

Enstitüde çalışmaya başladıktan sonra Hayri İrdal'daki değişiklikler de yine saat üzerinden anlatılmıştır.

Kardeşim dedi, bu gece ben Mübarek'i çok değişmiş gördüm. Nasıl diyeyim, fazla süslü gibi geldi bana! Doğru diye cevap verdim. Para, refah, fazla kazanmak hırsı hepimiz gibi onu da değiştirdi. (s. 270)

Sonuç olarak *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* Türk edebiyatının cumhuriyetten sonraki en önemli eleştiri romanlarından birisidir. Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için çıkılan yolda yapılan yanlışlıklar, komik durumlar Tanpınar tarafından ince bir mizahla kaleme alınmıştır. Mehmet Kaplan roman hakkında “Saatleri Ayarlama Enstitüsü ilk bakışta bir fantezi, bir alay gibi görülmekle beraber, büyük bir ciddiyetle okunması ve üzerinde derin derin düşünülmesi lazım gelen bir eserdir. Ahmet Hamdi Tanpınar bu romanıyla bizim içtimai hayatımızın gizli noktalarına kuvvetli bir projektör çevirmiştir.” der.¹³ Aynı zamanda roman Tanpınar'ın zaman ve mistisizme bakışı açısından içinde güzel örnekleri barındıran ve bu konularda üzerinde araştırmalar yapılabilecek kıymetli bir eserdir.

---

¹³Mehmet KAPLAN," Saatleri Ayarlama Enstitüsü", Abdullah Uçman -Handan İnci a.g.e. s.111

4. BÖLÜM: BELİRTME GRUPLARI

Dilbilim araştırmalarına bakıldığında kavramlara verilen isimlerde genel bir birlik sağlanamamıştır. Bu durum kendini belirtme gruplarında da göstermiştir. Belirtme gruplarına Tahsin Banguoğlu belirtme öbekleri¹⁴, Leyla Karahan kelime grupları¹⁵, Günay Karaağaç ise söz öbekleri¹⁶ adını vermiştir. Adı ne olursa olsun bu öbek ve gruplarda, asıl unsur ve yardımcı unsur ilişkisine dayanan en az bir belirten ve belirtilen olmak durumundadır. Bu bağlamda çalışmada ‘belirtme grupları’ ifadesi kullanılacaktır.

Karahan belirtme gruplarını “Bir varlığı, bir kavramı bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.”¹⁷ biçiminde tanımlar. Karaağaç belirtme gruplarının niteliklerini şu şekilde açıklamaktadır:¹⁸

- a. Belirtme grupları tek söz ile karşılanamayan veya daha belirgin hale gelmesi istenen varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılarlar: *ipek böceği, fotoğraf makinesi, kör olmak...*
- b. Belirtme grupları, en az iki asıl biçim birimin, anlamlı sözün, asıl-bağlı, niteleyen nitelenen, tamlayan-tamlanan ilişkisiyle oluşturdukları birliktir.
- c. Belirtme grupları öğeleri, ihtiyaca göre değişebilirler veya yer değiştirebilirler. Belirtme gruplarının bu dil bilgilik yapısı bu değişiklikten etkilenmez.
- d. Sözler, varlıkları, durumları, belirtileri, hareketleri vb. tek başlarına adlandırırken, belirtme grupları bunları birbirleriyle ilişki içinde adlandırırlar.

¹⁴ Tahsin Banguoğlu, *Türkçe'nin Grameri*, Ankara, 2011, s.32

¹⁵ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, 2007, s.39

¹⁶ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, 2011, s.159

¹⁷ Karahan, *a.g.e.*, s.39

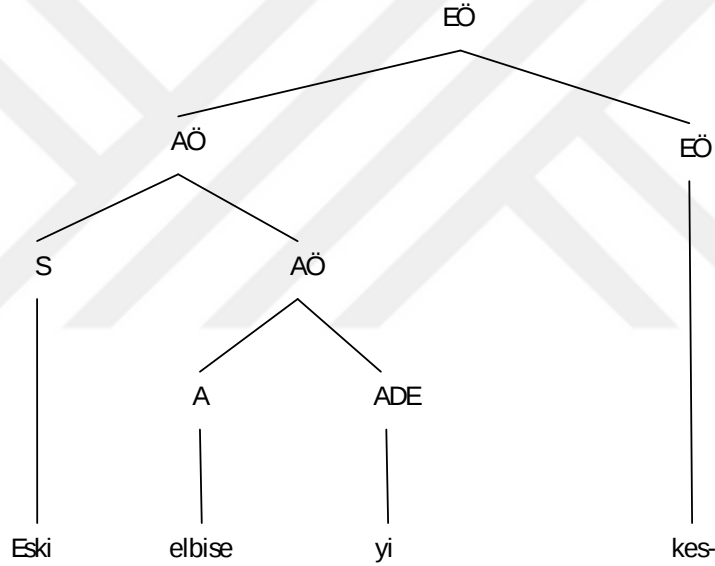
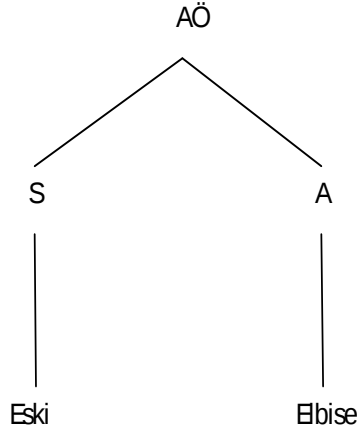
¹⁸ Karaağaç, *a.g.e.*, İstanbul, s.160

- e. Belirtme grupları, hazır söz birliği olmayıp, dilin söz dizimi kurallarının kılavuzluğunda konuşma sırasında oluşturulan serbest, değişken ve bireysel yapılardır.
- f. Belirtme grupları anlamı, kendisini oluşturan öğelerin birlikteliğinden doğar; birleşik söz, deyim ve atasözleri bir bütün olarak, tek bir söz gibi algılanırlar; ancak bir bütün olarak anlam taşırlar.
- g. Belirtme gruplarından bağlama grupları ayrı bir yere sahiptirler. Bağlama grupları bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim grubunun meydana getirdiği belirtme gruplarıdır.
- h. Belirtme gruplarından özel ad grupları ayrı bir yere sahiptir. Dil birimlerinin anlamsız kullanımları olan özel ad öbeklerinde, herhangi bir tamlayan tamlanan, asıl- bağlı öge ilişkisi yer almaz.

Belirtme grupları yargı grupları gibi bir duygu ve düşünce ifade etmez, yargı bildirmezler. Bu gruplarda esas olan en az iki öge ile bir ögenin diğerini açıklaması ve belirtmesidir. Bu öğelerin ilki *belirten* (tamlayan) diğeri ise *belirtilen* (tamlanan)'dır. “*Elbisenin rengi, çalışkan öğrenci, çok az,*” örneklerinde ‘renk, öğrenci ve az’ sözcükleri yani belirtilenler; ‘elbise, çalışkan ve çok’ sözcükleri ile belirtilmiştir.

Türkçenin söz dizimi asıl unsur yardımcı unsur ilişkisine dayanan bir yapıya sahiptir. Belirtme gruplarında bu yapı genel olarak asıl unsurun sonda, yardımcı unsurun başta olması şeklindedir. ‘Siyah önlük’, ‘kuşun kanadı’, ‘üç elma’ gibi örneklerde asıl unsurlar ‘önlük’, ‘kanat’ ve ‘elma’dır. Asıl unsurları desteklemek, nitelemek veya belirtmekle görevli olan yardımcı unsurlar ise siyah, kuş ve üç sözcükleridir. N. Engin Uzun ise “Öbekler içinde her zaman bir baş bulunacağını, öbeğin başı bir ad olduğunda öbek bir ad öbeği, eylem olduğunda ise öbeğin bir eylem öbeği olacağını dile getirmektedir.”¹⁹ Yapılan ağaçlandırma örneklerinde de ad öbeği (AÖ) ve eylem öbeği (EÖ) tabirleri esas alınmıştır.

¹⁹ Nadir Engin UZUN, *Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul, 2000.

Belirtme gruplarında anlam; özne, nesne ve tümleçlerle sağlanır. Aşağıdaki örneklerde isim fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerden oluşmuş belirtme gruplarında anlamın hangi öğede vurgulandığı belirtilmiştir.

1. Bu kadar çetin bir bahiste **konusmak** ve hiçbir suretle yaşamamış bir adama bir mezar **bulmak**(ö) /zannedildiğinden güç şeylerdir.(y) (s.9/5)

2. Halit Bey (ö)/ **cebinden çıkardığı** bir küçük defteri (n)/ **önüne açarak** (z.t) / izahat veriyordu.(y) (s.248/8)

3. **Hatıralarım ilerledikçe**(z.t)/ okuyucularım(ö)/ **ömürüm boyunca** ihtiyaç ve mahrumiyetin adeta ikinci bir deri gibi **vücuduma yapışmış olarak** dolaştığımı (n)/ göreceklerdir.(y) (s.21/22)

Belirtme grupların sınıflandırılmasında ufak tefek farklılıklar olsa da genel olarak Özkan ve Sevinçli' nin 2013 yılında 5. baskısı yapılan 'Türkiye Türkçesi Söz Dizimi' adlı kitabı temel alınmıştır.

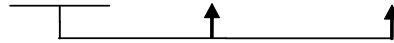
Türkçede başlıca şu belirtme grupları bulunmaktadır.

4.1. İSİM TAMLAMALARI

Özkan ve Sevinçli isim tamlamasını “İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins, vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubu”²⁰ biçiminde tanımlarken Karahan “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğinin işret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubu”²¹ şeklinde tanımlamıştır. Belirtme grupları genel olarak asıl unsur ve yardımcı unsur ilişkisine dayalı olduğundan isim tamlamalarında asıl unsur tamlanan, yardımcı unsur ise tamlayandır. Asıl belirtmek istenen anlam tamlanan üzerinde oluşmaktadır.

“Türkçenin söz diziminde, tümcelerde olduğu gibi, ilişkilendirme öbeklerinde de güçlü bir sahiplik ve kişi belirtisi görülmektedir. Birçok dil, bu görev için bir bağlı birim kullanırken, Türkçe birden fazla bağlı birim kullanmakta bunun sonucunda, ilişki ve sahiplik konularında oldukça zengin ve ayrıntılı bilgilere işaret eden yapılar ortaya çıkmaktadır.”²² Türkçede isim tamlamalarında yukarıda belirtilen sahiplik ve kişi ilişkisi ilgi ve iyelik ekleriyle sağlanmaktadır.

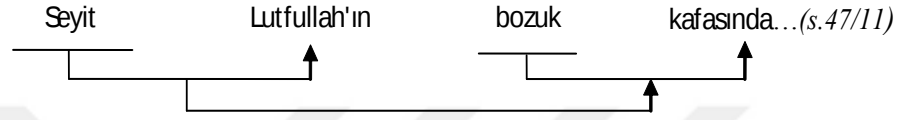
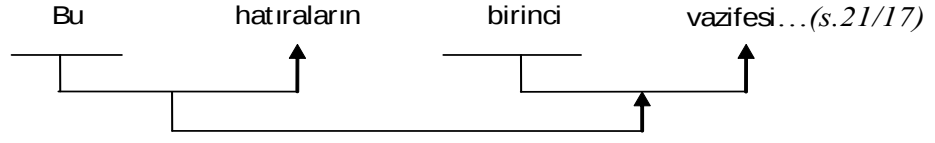
Evvela *teşkilatın genişliğinden ve lüzumsuzluğundan* bahsettim. (s.13/19)

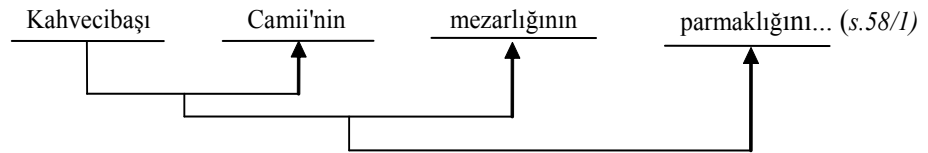
²⁰ Özkan- Sevinçli, *a.g.e.*, İstanbul 2013, s.19

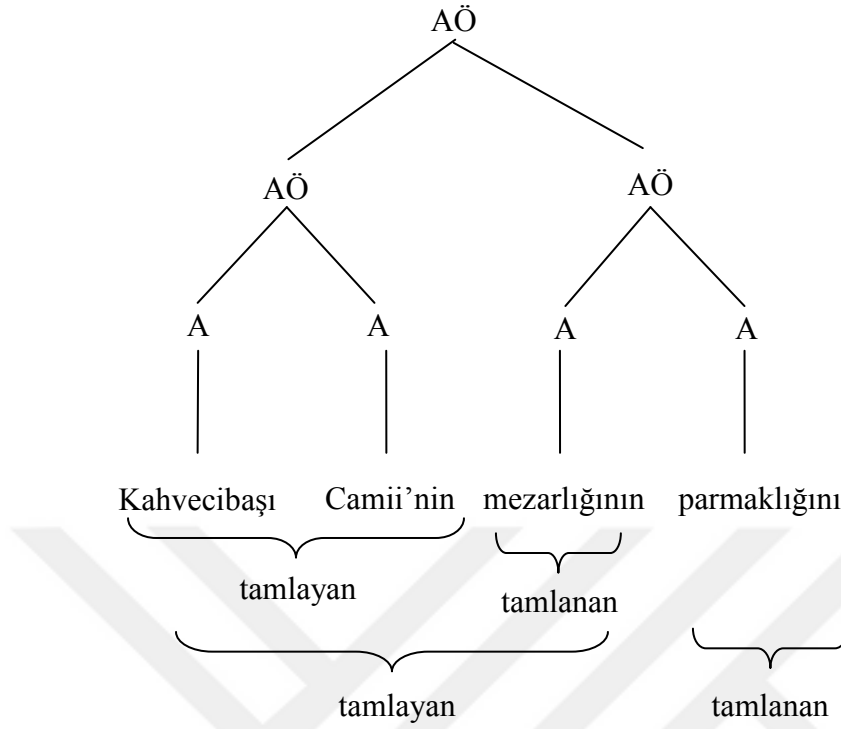
²¹ Karahan, *a.g.e.*, s.42

²² Karaağaç, *a.g.e.*, s.207

Türkçenin zengin söz dizimi belirtme gruplarında aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere iç içe geçmiş, birden fazla isim tamlamalarının oluşmasına da imkân kılar.

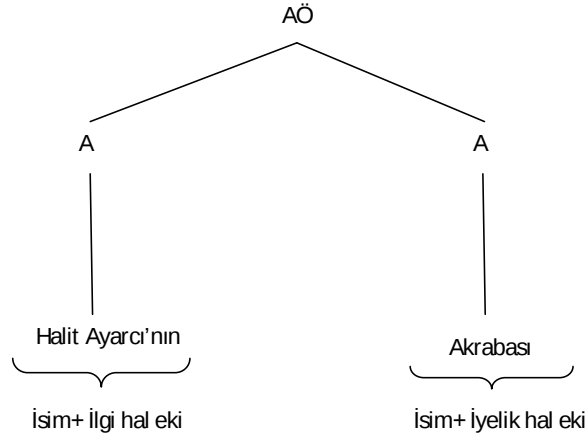
İsim tamlamaları, tamlayanın ilgi hal ekini alıp almamasına göre belirtili veya belirtisiz; tamlayan veya tamlananın sayısına göre de zincirleme olarak üç gruba ayrılır.

4.1.1. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI

Özkan ve Sevinçli'ye göre belirtili isim tamlaması “Tamlayanın ilgi hal ekini (-ın/-nın), tamlananın ise iyelik hal ekini (-ı/-sı) aldığı ad öbeğidir. Belirtili isim tamlamalarında iki öge arasında ekle sağlanan ilişki geçicidir; çünkü burada belirtilen değişmekle ana kavram değişmez. Aidiyet tesadüfidir. Bu yüzden de iki öge arasında anlam kaynaşması olmaz.”²³ Belirten ile belirtilen arasındaki ilişki geçici bir ilişkidir.

$$[\text{İsim} + \text{ilgi hali eki}] + [\text{İsim} + \text{iyelik eki}]$$

²³Özkan ve Sevinçli, *a.g.e.*, s.22

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına başka unsurlar girebilir.

1. *Sefaletin bir köşeye atılmış olmanın her türlü acısını tattın. (s. 11/28)*
2. ***Bulduğum nakit ceza sisteminin üçüncü özelliği de ...**(s.19/11)*

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan öge birden fazla olabilir.

1. *Evvela **teşkilatın genişliğinden ve lüzumsuzluğundan** bahsettiler.*(s.13/19)
2. *O zaman **vapur düdüklarının acılığını, hüznünü, keskinliğini, benim yaşımda olan herkes bilir.** (s.15/15)*
3. *Bir kelime ile **onun cesareti ve icat kudreti** bana aşılannmış gibiydi. (s.17/18)*
4. ***Halamın yeniden dirilmesi ve ölmesi** ile miras ümitleri kapanıyordu. (s.72/17)*
5. ***Emine'nin neşesi ve cesareti** yavaş yavaş bozulmuş sinirlerimi düzelitti. (s.133/3)*

Belirtili isim tamlamalarında vurgu her iki ögededir.

*İnsan + **ın** ömr + **ü***

*Nabz + **ın** atış + **ı***

*Masa + **nın** üst + **ü***

Örnekler:

1. *Hülasa Villa Saat'i ellerinin emekleriyle ve iyi niyetleriyle çeviren insanların hiçbiri uyanmamışlardı.*(s.10/8)

2. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün onun gözlerinde birdenbire beliren bir parıldıdan bugünkü yahut dünkü haline gelişini gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım.*(s.11/8)

3. *Halit ayarcı benim velinimetimse, onun da en büyük dostu idi.*(s.11/23)

4. *Yaşın ancak altmış olduğu halde birkaç insanın ömrünü birden yaşadım.*(s.11/27)

5. *Bu kadar iyi, temiz, büyük, her manasıyla büyük bir dostun hatırası için hiçbir şey yapmayacak mısın?* (s.12/9)

6. *Bu mesele sade enstitümüz memurları için ki yarısı benim ve Halit Ayarcının akrabasıdır.*(s.13/4)

7. *Salise şubemiz şefinin -küçük baldızımın kocası- o kadar dikkatle ve emekle yazdığı “ Lodos Rüzgârlarının Kozmik Saat Ayarları Üzerindeki Tesiri”, dostum Doktor Ramiz'in “Saat ve Psikanalizim” “Saat Karakterolojisinde İrdal Metodu”, Halit Ayarcı'nın Sosyal Monizm ve Saat”, Saniye ve Sosyete, adlı kitaplarının kapakları sanki çok gülünç şeyler yahut tehlikeli vesikalarmış gibi günlerce gazetelerin ilk sayfalarında acayip başlıklar altında teşhir edildi.*(s.13/32)

8. *Sahibinin en mahrem dostu olan, bileğinde nabzının atışına arkadaşlık eden, göğsünün üstünde bütün heyecanlarını paylaşan, hülasa onun hararetiyle ısınan ve onu uzviyetinde benimseyen yahut masasının üstünde, gün dediğimiz zaman bütünü onunla beraber bütün bitişiyile yaşayan saat, ister istemez sahibine temessül eder, onun gibi yaşamaya ve düşünmeye alışır .*(s.15/31)

9. *Hizmetçilerimize hemen evimize gelir gelmez bir kat elbise, bir iki eski gömlek, boyunbağı, hiç olmazsa ayakkabılarımızdan birini hediye etmemizin hikmeti de bu olsa gerektir. .*(s.16/18)

10. *Yine bu meseleyi münakaşa ettiğimiz günlerden birinde...*(s.17/29)

11. *Bu hatıraların birinci vazifesi, gerek rahmetli Halit Ayarcı'nın ve gerek müessesenin aleyhindeki isnat ve iftiraları red ise, birincisinden hiç de aşağı kalmayan ikinci vazifesi de bu küçük fakat mühim hakikati belirtmektir.*(s.21/17)

12. *İşte benim hayat mekiğim bu iki kutup arasında dolaştı. .*(s.35/22)

13. *Veфа ile Küçük pazar arasında, bir yokuşun üzerinde, harap bir medresede, adeta bir baykuş gibi oturan deli Seyit Lütfullah, Şehzade Camii'nin biraz aşağısında, Burmalı Mescit taraflarında, aşı boyalı, cephesi bitmek tükenmek bilmeyen bir konakta atlı*

arabalı muhteşem bir hayat süren Tunusluzade Abdüsselim Bey, Hırka-i şerifte **Halveti Dergâhının** arkasında oturan Avcı Naşit Bey, Vezneciler 'de bir eczane işleten ve bu çok **Müslüman semtin nadir Hristiyan ileri gelenlerinden** olan Eczacı Aristidi efendi, Nuri Efendiyi sık sık ziyaret ederdi.(s.38/12)

14. Benim **Nuri Efendi'nin** muvakkithanesine gidip gelmeye başladığım sıralarda **Abdüsselim Bey'in** konağında ancak otuz yedi insan kalmıştı. (s.41/11)

15. Hemen **herkesin Seyit Lütfullah için ayrı bir fikri** vardı. (s.43/18)

16. Birkaç adım ötesinde yazılı kavağın, setre ağacının altında **torunlarımın en küçük kızımla Cenabı Hakkın altmışından sonra bana ihsan ettiği Halide ile beraber oyunlarını** seyrediyorum.(s.59/4)

17. Herkes **hayatının bir devrinde** şu veya bu şekilde **talihin şuuruna** erer.(s.69/9)

18. **Bu hayat dediğimiz mihnetler silsilesinin çok ileri zamana, müphemeye** atılmış bir mükâfatı gibidir. (s.69/22)

19. Aselban'dan, **Andronikos Kayser'in** hazinelerinden, **bu hazinenin başında iyi saate olsunların yaptıkları** muharebelerden, kendisine musallat olan huysuz ve hain, bir nevi beşinci kol kılıklı huddamdan epeyce bahsetti. (s.73/12)

20. **Lütfullah'ın tevkifinin hemen akşamında** babam, ben, Abdüsselim Bey, **Nuri Efendi'nin yerine** muvakkitlik yapan Ispartalı Sadi Efendi, polis müdüriyetine çağrıldık. (s.73/22)

21. **Seyit Lütfullah'ın gittiği günün akşamı** bir emniyet memuru evimize bir sepet içinde Çeşminigar'ı getirdi. (s.74/20)

22. **Son vapurların yalnızlığında onların hayali ile bir evvelki yolculardan artakalmış tahtakurularını** yüklenerek İstanbul'a dönüyordum.(s.77/24)

23. **İnsanın daima en çok korktuğu şeyler başına** geliyor. (s.88/10)

24. Bu oda **Abdüsselim Bey'in bir nevi deposu** idi. (s.89/16)

25. **Zehra'nın doğuşu, Abdüsselim Bey'in hısım akrabası tarafından unutulmuş olmasından duyduğu ıstırapları** birdenbire hafifletti. (s.91/11)

26. Ya **çocuğun, yani validesinin rahmetliye oğlum demesini** nasıl izah edersiniz? (s.93/28)

27. **Alacaklılardan biri, halamın kocası Naşit Bey'di.**(s.100/16)

28. **Ramiz Bey'in bunları anlamaya, hatta dinlemeye hiç niyeti** yoktu. (s.116/13)

29. **Çocuğunuzun adını Abdüsselim Bey'in vermesini ne ile izah edebilirsiniz?** (s.117/27)

30. Rüyamda **Aristidi Efendi'nin eczanesinin arkasındaki laboratuvarında** idim. (s.127/26)

31. İlk bakışta ortaoyununun, tuluatın, Karagöz'ün, meddah hikâyesinin bir kalıntısı gibi gelen bu garip kalabalık ve onun hayatı başlangıçta beni sıktı. (s.137/20)

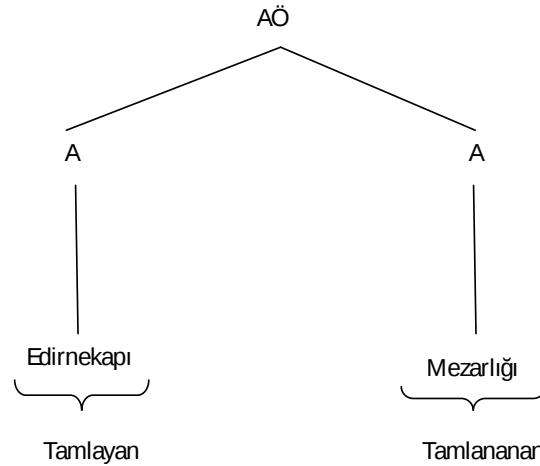
32. Kayser Andronikos'un hazinesinin Lütfullah tarafından sureti hususiye de bana hediye edilmiş olması, benim malım bulunması ise hiçbir suretle gözlerinden kaçmasına imkân olmayan bir vaka idi. (s.137/29)

33. Doktor, günün bütün boş saatlerini bu kıraathanenin masalarından birinde... (s.139/7)

4.1.2. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI:

Karaağaç'a göre belirtisiz isim tamlaması "Tamlayanın eksiz ilgi hali çekiminde olduğu, tamlananın iyelik (-ı/-sı/-ları) eki aldığı tamlama grubudur. Bu iki isim arasındaki ilişkiyi, tamlanan ögenin aldığı iyelik eki sağlar. İşlevi geriye doğru olan bu ek, öbeğin oluşması için gereken öğedir."²⁴ Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasındaki ilişki tesadüfi değildir.

[İsim+ Ø ilgi hali eki]+ [İsim + iyelik eki]

Belirtisiz isim tamlamalarında belirten veya belirtilen bir kelime veya kelime grubu olabilir

²⁴ Karaağaç, a.g.e., s.209

1. Beni tanıyanlar, öyle **okuma yazma işleriyle** büyük bir ilgim olmadığını bilirler. (s.7/1)
2. Tıpkı masallarda olduğu gibi hiç solmayan **güller arasında**, berrak havuzların başında **bülbül sesleri, gül ve yasemin kokuları**, serin **su şakırtıları** içinde kendisi kadar güzel cariyeleriyle **saz sohbetleri** yapıp eğlenen... (s.45/17)
3. **Edirnekapı ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde** birkaç gün dolaştıktan sonra bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (s.9/11)
4. Bunlarla da kalmadılar, **şehrimiz halkını** o kadar sevindiren, eğlendiren müessesemize bütün **ilmi ve içtimai faaliyetlerini**... (s.14/9)

Belirtili isim tamlamasında vurgu her iki öge üzerindeyken belirtisiz isim tamlamasında vurgu tamlayan üzerindedir.

Su ses + i

İnsan yaradılış + ı

İtfaiye ve mahalle tulumbacılar + ı

Örnekler:

1. O zaman **vapur düdüklerinin** acılığını, hüznünü, keskinliğini, benim yaşımda olan herkes bilir. (s.15/15)
2. Sahiplerinin mizaçlarındaki ağırlığa, canı tezliğe, **evlilik hayatlarına** ve **siyasi akidelerine** göre yürüyüşlerini ister istemez değiştirirler. (s.15/20)
3. **İnsan yaradılışı** tam bir eşitliğe razı olamaz. (s.19/3)
4. Şurasını da söyleyeyim ki, sade **İstanbul ahalisi** değil, civar köyler, hatta biraz uzakça **şehirler halkı** da bu işe merak sardırıldılar. (s.20/10)
5. **Fatih Rüştüye**'sindeki sınıfımızın kalabalık mevcudu bana etrafımdaki yarışı en geri sıralardan, isterseniz buna **kral locası** deyin seyretmek imkânı verdi. (s.23/14)
6. Babam istediği kadar **doğum günümü** eski bir kitabın arkadaşına 16 Receb-i Şerif, sene 1310 diye kaydetmiş olsun, asıl Hayri İrdal'ın **doğum tarihi** bu saatin elime geçtiği gündür diyebilirim. (s.24/4)
7. **Saat sesi** bu yüzden onlar için şadırvanlardaki **su sesleri** gibi hemen hemen iç âleme büyük ve ebedi inançların sesiydi. (s.25/15)
8. Ömründe hiç hastalık, hatta ufak bir diş ağrısı çekmediğini söyler ve bunu Rumeli toprağından gelmesine yorardı. (s.31/26)

9. Tabii **insanlık hali** ben de onun bu iltifatlarını mükâfatsız bırakmadım. (s.35/10)
10. Yaradılışın mütevazı **insan yaradılışı**... (s.37/13)
11. Çok hayali bir piyeste asıl başrolü, hakikatin tam inkârını üzerine alan aktör tasavvur edin ki oyunun yarısında sahneyi, **ödünç şahsiyetini günlük hayatında** yaşamak için bırakmış olsun. (s.42/6)
12. Abdüsselam Bey'in yanında bu mesut **hayat tasavvuru** daha az hareketli ve daha civil civıldı. (s.46/18).
13. Dün akşam gene bacağına sürükleye sürükleye **Edirnekapı mezarlığına** gidiyordu. (s.47/27)
14. Tıpkı Abdüsselam Bey'in **saat hikâyesi** gibi bu yanlış ameliye de Aristidi Efendi'de Seyit Lütfullah'a olan son mukavemetleri kırdı. (s.52/20)
15. Bir saat sonra yetişebilen **itfaiye ve mahalle tulumbacıları** Aristidi Efendi'yi yanmış buldular. (s.53/19)
16. Bu parmaklığın yıldız benekli, **lale motifleri** arasından doğrudan doğruya mazime, o kadar ihtiyaç ve yoksulluk içinde; fakat o kadar rüyalı ve ümitli geçen **çocukluk günlerime** bakar gibi oluyorum.
17. Artık bu mazi hatırasına kavuşmaktan gelen sevincimi gizlemeye lüzum görmedim. (s.57/23)
18. Modern hayat ölüm düşüncesinden uzaklaşmayı emreder. (s.58/24)
19. Bu **saat hadisesi** evimizde karakoldakinden şüphesiz daha mühim ve benim için daha tehlikeli ve rahatsız edici akisler uyandırabilirdi. (s.62/13)
20. Birdenbire **miras ve mal kaygısına** düşmemiş olsaydı. (s.65/16)
21. Bu hayat dediğimiz **mihnetler silsilesinin** çok ileri zamana, müphem atılmış bir mükâfatı gibidir. (s.69/22)
22. Bütün bu işlerde bizim **saat rakkasından** başka tek kazancımız Safinaz Hanım olmuştu. (s.72/9)
23. Müphem bir zamana talik edilmekle beraber oldukça sarih olan bu müjdede Seyit Lütfullah'ın o gün aldığı **esrar miktarının** elbette mühim bir hissesi vardı. (s.73/5)
24. Fakat **Sinop kalesinden** aldığımız cevap hakikaten şaşırtıcı idi. (s.75/11)
25. **Davul, zurna, klarnet sesleri** dışarda gecenin artık bizim olduğunu ilan ediyor, sahne ikinci bir dünya gibi hazırlanıyordu. (s.76/27)
26. Vakıa kazancım mühim bir şey değildi. **Yol parasını** zor çıkarıyordum. (s.77/21)
27. Beni bu acayip dünyadan yorgunluğunun bir türlü anlayamadığım bu kargaşalıktan Birinci **Dünya Harbi** kurtardı. (s.78/8)

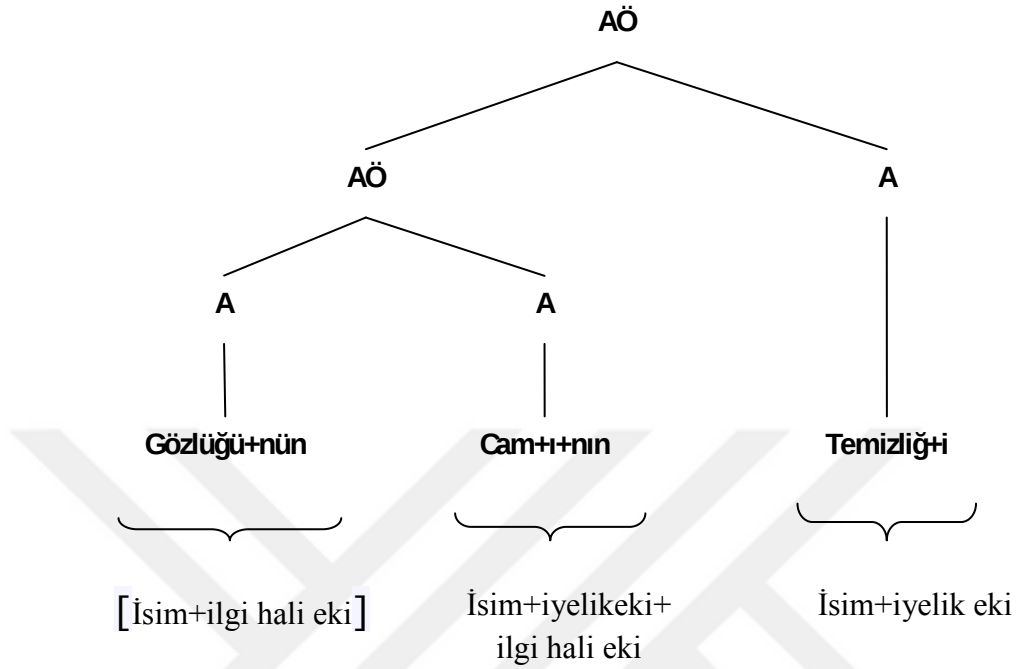
28. Abdüsselam Bey'in **insan sevgisi** bütün evdekiler gibi bir an peşimizi bırakmıyordu.(s.85/23)
29. Emine şimdiki sinema dilini hiç bilmeden, Abdüsselam Bey'in evindeki hayatımıza bakarak kendimize “ muhabbet esiri” adını vermişti. (s.86/13)
30. Bu **bayram günlerinde** yine eskisi gibi bütün akraba...(s.89/10)
31. İşte birbirinin peşini bırakmayan **felaketler dizisi** bu manasız yanlışlıklarla başladı. (s.91/20)
32. Anadolu harbi çoktan bittiği, mühim bir kısmı İstanbul'da olduğu için ölümünü haber alanlar ertesi günü eve gelmişlerdi. (s.92/13)
33. **Hukuk istilahlarına** yavaş yavaş alışıyordum. (s.93/28)
34. O zaman **tünel şirketinden** ayrılmış bulunuyordum. (s.94/21)
35. Abdüsselam Bey'in mirası bu münakaşalarda, konuşanın **ruh haline** ve **görüş zaviyesine** göre ya bir kalemde ortadan siliniyor yahut bir çığ gibi büyüyor yahut **mesele dışı** addediliyordu. (s.94/28)
36. Yukarıdan gelen **acıma jesti** etrafımdaki **merhamet havasını** bir kat daha artırdı. (s.95/14)
37. Kaşıkçı Elması gibi bir şeydir muhakkak. (s.97/22)
38. **Gençlik, memleket meseleleri**, umumi terbiye, istihsal ve bilhassa hareket gibi kelimeler dilinden düşmüyordu. (s.105/19)
39. Birden bire içimde çılgın bir **kaçma arzusu** peydahlandı. (s.111/20)
40. Bir müddet düşündü. Çantasını açtı. **Cigara paketini** çıkardı. (s.120/8)
41. Biraz sonra tabii sıra **İngiliz çakısına** geliyor, çanta tekrar açılıyor, o araniyor, tırnaklar temizleniyor, daha sonra **kolonya şişesi** çıkıyor, eller temizleniyordu.(s.121/23)

4.1.3. ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI

Karaağaç'a göre zincirleme isim tamlaması “Birden çok ilişkilendirmenin ve dolayısıyla birden fazla ilgi hali çekiminin yer aldığı söz öbeğidir. Birden çok ilgi hali çekiminin olduğu bu söz öbeklerindeki tamlanan asıl ögenin yer aldığı iyelik eki, doğal olarak, öbeğin bütününe aittir. Zincirleme isim tamlamasında ortak kullanılan öge, ilgi hal eki değil, iyelik ekidir. İyelik eki sayısı, ilişkilendirilen öge sayısını verir.”²⁵

²⁵ Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, 2011, s.210

[İsim + ilgi hali eki]+[İsim + iyelik eki + ilgi hali eki]+[İsim + iyelik eki]

Örnekler:

1. Mesela, **benim çocukluğumun geçtiği Abdülhamit devrinde** cemiyetimiz neşesizdi. (s.15/12)
2. **O zamanın vapur düdüklelerinin acılığını, hüznünü, keskinliğini benim** yaşımda olanların hepsi bilir. (s.15/15)
3. Bu sayede **Emirgan'da oturan çok zengin bir ailenin bahçıvanının kızı** ile evlenmiş, hatta bu sayede bir vaizlik bile koparmış. (s.42/19)
4. **Kahvecibaşı Camii'nin mezarlığının parmaklığını** evime getirdiğim, hususi hayatıma mal ettiğim için beni belki ayıplayacak olanlar bulunur. (s.58/1)
5. **Lütfullah'ın tevkifinin hemen akşamında** babam, ben, Abdüselam Bey, Nuri Efendi'nin yerine muvakkitlik yapan Ispartalı Sadi Efendi, polis müdüriyetine çağrıldık. (s.73/21)
6. **Bir Ermeni kızının baygın bakışları ve biberli sesi bana yeni bir ufuk** açtı. (s.76/17)
7. **Müdürümüz yalnız bir şey hususunda titizdi. Tek gözlüğünün camının temizliği!** (s.78/1)

8. **Abdüsselam Bey'in insan sevgisi bütün evdekiler gibi bir an peşimizi bırakmıyordu.** (s.85/23)

9. Bu oda **Abdüsselam Bey'in evinin bir nevi deposu idi.** (s.89/16)

10. **Kayser Andronikos'un hazinesinin Lütfullah tarafından sureti hususiye de bana hediye edilmiş olması, benim malım bulunması ise hiçbir suretle gözlerinden kaçmasına imkân olmayacak bir vak'a idi.**(s.137/29)

11. Evlendiğimiz zaman **Pakize'nin tiroit guddeleri henüz bozulmamıştı.** (s.156/1)

12. **Mütareke yıllarının değişiklikleri arasında dükkân birdenbire büyümüş, büyük bir mağaza olmuştu.** (s.168/13)

13. Hakikaten içimde **İspritizma Cemiyeti'nin azasının dilinden düşmeyen o altıncı his mi uyanmıştı.** (s.198/29)

14. İçimde seilmeyen **insan vücudunun cıvıklığının bulantısı hala devam ediyor.** (s.214/23)

15. Evvela **mesai arkadaşlarımızın şartlarını düşünmeme müsaade buyurun...** (s.245/16)

16. Ayar istasyonları, **saatleri durmuş hanımların ve beylerin saatlerinin ayarlarını düzeltmek için yol üstünde uğrayacakları küçük yerlerdi.** (s.263/6)

17. **Belediye reisinin bu hususa hiçbir itirazı yoktu.** (s.277/6)

18. **Muvakkit Nuri Efendi'nin Merkezefendi'deki mezarının tamiri beni büsbütün ön safa geçirdi.** (s.288/4)

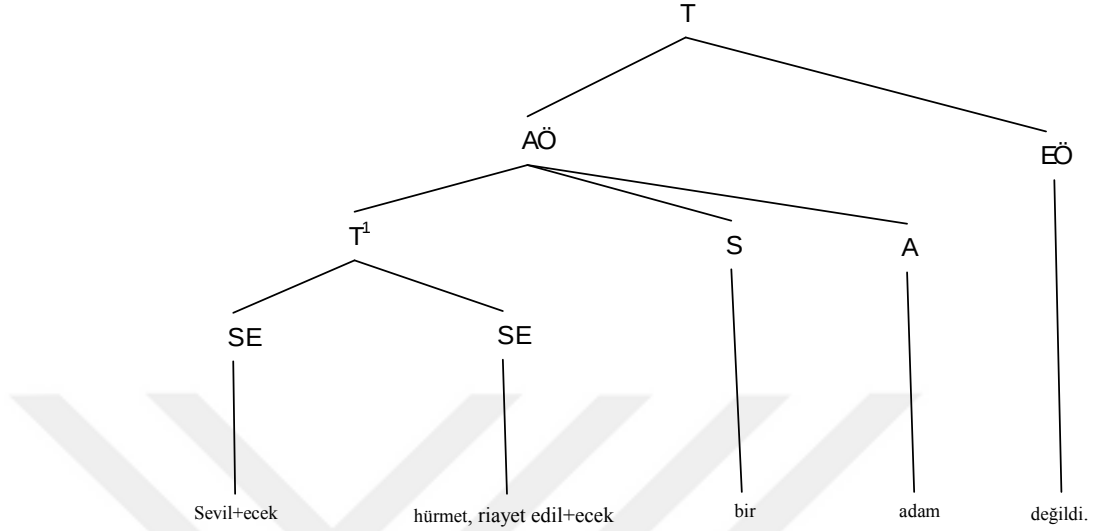
19. Ben korkudan ölecek gibi **Seyit Lütfullah'ın kaplumbağasının boynuna asılmıştım.** (s.309/19)

4.2. SIFAT TAMLAMASI:

Karahan sıfat tamlamasını “Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu”²⁶ şeklinde tanımlar. Türkçede zengin bir kullanım alanına sahip olan sıfat tamlamaları eksiz bir tamlamadır. İsim tamlamalarında olduğu gibi ilgi veya iyelik eklerini almazlar. Asıl unsur, yardımcı unsur ilişkisinde asıl unsur tamlayan görevinde kullanılan isimdedir.

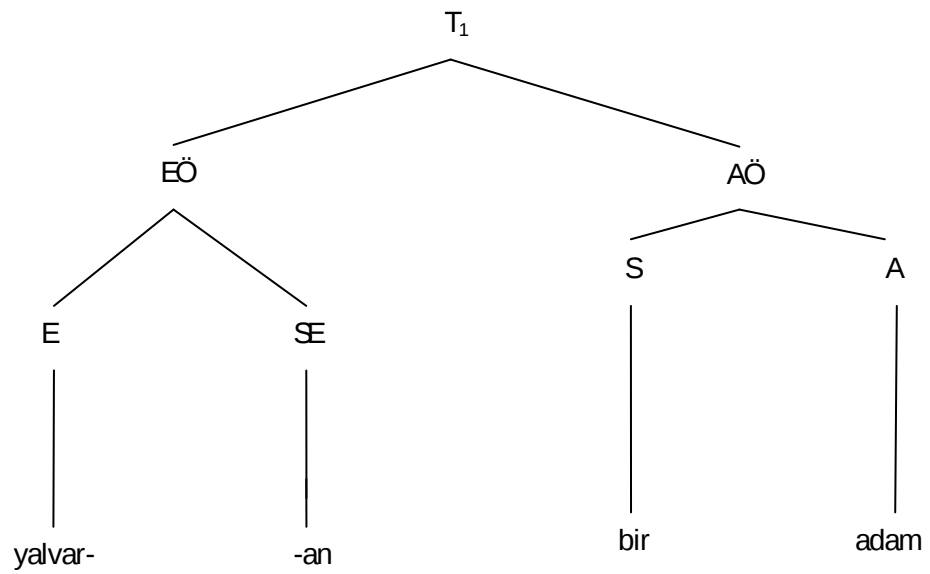
Sevilecek	hürmet, riayet edilecek	bir	adam... (s.118/17)
			↑

²⁶ Karahan, a.g.e. s.48

4.2.1. SIFAT-FİİL EKİNİ ALARAK OLUŞMUŞ SIFAT TAMLAMALARI:

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere bazı sıfat tamlamalarında sıfat unsuru sıfat fiil ekini alan bir kelime veya sıfat fiil grubu olabilir.

Örnekler:

1. *Adli tıpta müşahede altında bulunduğum zamanlarda tedavime çalışan, sonraları da bana o kadar iyiliği dokunan Doktor Ramiz'in psikanalize dair neşrettiği etütleri de bu arada sayabiliriz. (s.1/11)*

2. *Şimdi lağvedilmiş olan, daha doğrusu Halit Ayarcı2nın tam zamanında müdahalesi ile daimi tasfiye halinde bulunan enstitümüzün yayınları arasında çıkan bu eseri hangi maksatla, hangi şartlarla, nasıl ve niçin yazdığımı ilerde anlatacağım. (s.2/8)*

3. *Hülasa Villa Saat'i ellerinin emekleriyle ve iyi niyetleriyle çeviren insanların hiçbiri uyanmamışlardı. (s.10/8)*

4. *Bunlarla da kalmadılar, şehrimiz halkını o kadar sevindiren, eğlendiren ve müessesemize bütün ilmi ve içtimai faaliyetlerini kolaylaştıracak imkânları sağlayan vidolu, zamlı, tenzilatlı, ikramiyeli ve kolektif nakit ceza sistemimizi ele alarak bizi düpedüz sahtekârlık ve dolandırıcılıkla vasıflandırdılar. (s.14/8)*

5. *Başta padişahın asık yüzünden gelen ve halka halka etrafa yayılan bu neşesizlik eşyaya da sirayet etmişti. (s.15/14)*

6. *Sahibinin en mahrem dostu olan, bileğinde nabzının atışına arkadaşlık eden, göğsünün üstünde bütün heyecanlarını paylaşan, hülasa onun hararetiyle ısınan ve onun uzviyetinde benimseyen yahut masasının üstünde, gün dediğimiz zaman bütününü onunla beraber bütün olup bittisiyle yaşayan saat ister istemez sahibine temessül eder, onun gibi yaşamaya ve düşünmeye alışır. (s.15/31)*

7. *Bir türlü inanamadıkları, bir latife zannettikleri bu tenzilat işini... (s.20/2)*

8. *Bu sızdırılmış altın külçesini birdenbire kendi içimde buldum. (s.23/2)*

9. *Birisine kızdığı veya canı çok sıkıldığı zaman caminin avlusunda kim bilir hangi tamir zamanından kalmış kocaman bir taşı kucaklar, şuraya uraya taşırdı. (s.32/1)*

10. *Ona göre işlemeyen, kırılmış, bozulmuş bir saat hastalanmış bir insana benzerdi. (s.36/5)*

11. *İnceden inceye serpilen kar arasından yumuk yumuk gülen o mart güneşi, sur dışının o sert rüzgârları, etrafında gittikçe artan, adeta uğuldayan kalabalık, yol boyunca yeniden kavuştuğu insan çehreleri, o zamana kadar içinde uyuyan bir yığın şeyi kırbaçlamıştı. (s.71/5)*

12. *Hülasa pek öyle seviyecek, hürmet, riayet edilecek bir adam değildi. (s.118/17)*

13. *Beethoven'i hemen hemen sokağın arkasında oturan bir adam gibi behemehâl tanımaklığım lazım geliyordu. (s.124/12)*

14. Doktor Ramiz'e **beğendirebileceğim cinsten**, şöyle dört başı mamur, binaenaleyh her hatırladıkça **kafamı zehirleyecek ve kendi kendimden şüphe ettirecek bir rüya** görmeye muvaffak olmuşum. (s.127/22)

15. Şurasını da söyleyeyim ki o zamanlar beni **çok şaşırtan, aklımın bir türlü almadığı bu iki bina ile Doktor Mussak'ın kibrit kutularından yaptığı planlar**, sonradan çok işime yaradı. (s.146/31)

4.2.2. SIFAT ÖĞESİ BİRDEN FAZLA OLAN SIFAT TAMLAMALARI:

Bazı sıfat tamlamalarında da ismi niteleyen veya belirten sıfat unsuru birden fazla kelimeden oluşabilir.

Örnekler:

1. En acele işi olanlar bile onların penceresi önünde durarak cebinden, servetlerine, yaşlarına, cüsselerine göre **altın, gümüş, sadece savatlı, kordonlu kordonsuz, kimi bir iğne yastığı yahut kaplumbağa yavrusu kadar şişkin, kimi yassı ve küçük saatlerini besmeyle çıkarırlar...** (s.25/7)

2. Duvarlardaki **küçüklü büyüklü yazı levhaları**, yerdeki hasırlar, onların **serin ve rutubetli kokusuyla...** (s.25/23)

3. Hangi takvimle hareket eder, hangi senenin peşinde koşar, neleri beklemek için birdenbire günlerce durur, sonra **ağır, tok etrafı dolduran sesiyle hangi gizli ve mühim vakayı birden bire ilan ederdi.** (s.28/19)

4. Kimi yarı **çözülmüş, kimi parça parça, bazısı çırılçıplak, bazısı sadece üstü açılmış bir yığın saat** vardı. (s.31/17)

5. **Uzun, dört köşe yüzü, beyaz, seyrek sakalı, büyük, kestane rengi çok yumuşak bakışlı gözleriyle insanın üzerinde garip bir tesir yapardı.** (s.32/4)

6. Halam **neşesiz, somurtkan, son derece sofu, kibirli, alingan, nefesine hakiki bir düşman muamelesi yapmaktan hoşlanan bir kadıncağızdı.**(s.63/5)

7. Emine, **şirin, saf ve her şeyden evvel iyi bir insandı.**(s.85/8)

8. **Zengin, mirasyedi, müflis veya tutunmuş tüccar, şöhretsiz şair, gazeteci, ressam, yüksek memur, satranç ve dama ustaları, eski pehlivanlar, bir iki Darülfunun hocası bir yığın talebe, aktörler, musikişinaslar, hülasa her meslekten adam...**(s.135/13)

9. *Bu genç ve güzel kadın kocasının öldüğünden beri cinsi hayata kapılarını sıkı sıkıya kapatmış gibiydi. (s.160/28)*

10. *Bu vefalı ve işgüzar ve ahlak prensiplerine son derecede bağlı ruh daima otoriteli ve daima kendi başına idi. (s.161/18)*

4.2.3 NESNELERİN NEDEN YAPILDIĞINI BELİRTEN SIFAT TAMLAMALARI:

“Nesnenin neden yapıldığını belirten ‘demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer’ gibi tamlamalar isim tamlaması değil, sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları, ‘demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak,’ şeklinde ve yine sıfat tamlaması şeklinde genişletebiliriz.”²⁷

Örnekler:

1. *Nuri Efendi gün boyunca bu saatlerle meşgul olur, gözleri yorulunca “Yap bir kahve!” diyerek sedire uzanır, bu **taş oda** içinde kabaran saat seslerinin içinde, belki de görmediği, hiç göremeyeceği, el dokunduramayacağı, sesini dinlemeyeceği, dünyadaki bütün saatleri düşünerek dinlenirdi. (s.31/20)*

2. *Düzine ile **ipek mendiller**, kravatlar, gömlekler, kızlar için belki de ucuz cinsten mücevherler, erkek çocuklar için saatler, eski emektarlar için alınmış entarilikler üst üste, paket paket odasına dizildi. (s.89/1)*

3. *Bir arı, küçük cüssesinde birkaç dizel motorunun sesini bulmuş, durmadan başımızın üstünde vızıldıyor, havada üst üste **çelik levhalar** deliyor, onların aralarından geçerek Doktor Ramiz’in sesine sarılıp, onu örtüyordu. (s.153/19)*

4.3. TEKRAR GRUBU

Karahan’a göre tekrar grubu “Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir. Şekil ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı ve aynı türden olan iki veya daha çok sözün bir araya gelerek

²⁷ Karahan, a.g.e. s.52

oluşturdukları yapıdır.”²⁸ Bu yapılar anlamı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için bir araya gelmiş belirtme gruplarıdır. Bu gruplar tümcede isim, sıfat, zarf ve fiil grevinde kullanılırlar.

1. Edirnekapi veya Şehzadebaşı kahvelerinde gazeteleri hatme mecbur kaldığım zamanlarda **ufak tefek** tefrika parçaları ve makaleleri de okudum. (Sıfat) (s.7/10)

2. Burada son zamanlarda müessesemiz hakkında yapılan bütün haksızlıkları **teker teker** sayacak değilim. (Zarf) (s.21/1)

3. Sayacağı zamanın kendileri ve **çoluk çocukları** için hayırlı olmasını dua ederek ayarlarlar. (İsim) (s.25/12)

Tekrar grupları yapılış şekillerine göre aynen tekrarlar, eş ve yakın anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı kelimelerle kurulan tekrarlar, pekiştireli tekrarlar olmak üzere gruplara ayrılmaktadır.

4.3.1. AYNEN TEKRARLAR:

“Bu tür ikilemelerde, hemen hemen her türlü kelime kullanılabilir; özellikle isimler, sıfatlar, zarflar, zarf fiiller bu yapıya elverişli kelime çeşitleridir.”²⁹

Örnekler:

1. Halkın kendi isteğiyle hatta **güle güle** verdiği bu nakit ceza modası birdenbire şehri sardı. (s.20/6)

2. Burada son zamanlarda müessesemiz hakkında yapılan bütün haksızlıkları **teker teker** sayacak değilim. (s.21/1)

3. Daha dün gözlüklerimi değiştirmem icap edince, artık o cinsin modası geçmiş olduğunu **bile bile** Aristidi Efendi'ninkine benzer bir altın gözlük aramadım mı? (s.54/20)

4. O **pırıl pırıl** yandıkça sanki dokunduğu her şeyi güzelleştiriyordu (s.78/2)

5. Fakat kendi hayatlarına **teker teker** bakarsanız bu yapıcı unsurun zerre kadar müdahalesini göremezsiniz. (s.84/18)

6. Eski emektarlar için alınmış entarilikler **üst üste, paket paket** odasına dizildi. (s.89/3)

²⁸ Karaağaç, a.g.e., s.195

²⁹ Özkan-Sevinçli, a.g.e., s.44

7. Kendisini tanıdığım zamanlarda bu dargınlık şahsiyetinden **dalga dalga** akıyordu. (s.105/10)
8. Başını **sallaya sallaya** beni dinledi. (s.105/16)
9. Hakiki bir yeis içinde ellerini **oğuştura oğuştura** odanın içinde dolaşıyordu. (s.125/23)
10. “Yaktı...” diye **arsız arsız** bağırır, kaçar, ya benim çalıştığım odaya yahut da kahve ocağına girer, **sıkı sıkı** örttüğü kapının arkasına dayanır, hardallı sesiyle gülerdi. (s.166/20)
11. İstenilen pencereden **seve seve** bakar, **ballandıra ballandıra** anlatırdı. (s.179/11)
12. Parmaklarını **çıtırdıdata çıtırdıdata**, kırmızı topuklu iskarpinlerinin üstünde **sallana sallana** size bir, “Gelse o şuh meclise...” yi bir kere okusa... (s.234/6)
13. Naşit Bey’in odasında tüyleri solmuş kartala **baka baka** uyuyamamıştım. (s.351/30)
14. Biz de bir müddet Van Humbert’in havada **acemi acemi** sarkan kollarına, yere indikten sonra güçlükle kalkan dizlerine baktık. (s.359/8)

4.3.2. EŞ VE YAKIN ANLAMLI TEKRAR GRUPLARI:

Bu grupta tekrarı oluşturan kelimeler ya eş ya da yakın anlamlıdır. Gruptaki kelimeler eş anlamlı dahi olsa kelimelerin yerleri değiştirilemez. ‘doğru dürüst’, ‘dürüst doğru’ şeklinde yazılamaz.

Örnekler:

1. Her akşam **yalvara yakara** aldığım kırk beşlikler kabartmıştı. (s.209/26)
2. Edirnekapı veya Şehzadebaşı kahvelerinde gazeteleri hatme mecbur kaldığım zamanlarda **ufak tefek** tefrika parçaları ve makaleleri de okudum. (s.7/10)
3. Bilhassa bizim gibi üst üste inkılaplar yapmış, türlü zümreleri ve nesilleri geride bırakarak, **dolu dizgin** ilerlemiş bir cemiyette bu sonuncusuna, yani az çok siyasi şekline rastlamak gayet tabiidir. (s.15/22)
4. Sayacağı zamanın kendileri ve **çoluk çocukları** için hayırlı olmasını dua ederek ayarlarlar. (s.25/12)
5. Artık unutulmuş olan cami hikâyesini tazelememek için bütün dedikodulara **sessiz sedasız** katlanır, bu hikâyeyi kimseye anlatmazdı. (s.28/12)

6. Artık imkân olmayan **iğri büğrü** maden parçaları, paslı veya parlak bir yığın enkaz haline geldiğini söylemeğe lüzum var mı? (s.30/23)
7. Aristidi Efendi'nin eczanesinin **belli başlı** hasılatı da bu konaktandı. (s.40/11)
8. Bir yığın eshama konan halam ise hasisliği yüzünden yarı aç yarı tok, **kıt kanaat** bir hayat geçiriyordu. (s.63/13)
9. Abdüsselam Bey'in evinde biz **karı koca** ihtiyar adamla tek başımıza kalmıştık. (s.88/5)
10. Ben başımdaki dertten kurtulmak şartıyla dünyayı **gül gülistan** görmeğe çoktan hazır olduğum için... (s.105/29)
11. Hayatımı on defa dinlediniz. **Doğru dürüst** okumadım. (s.119/25)
12. Gündüzleri her eline kalem alıp gözünü yumdukça **kargacık burgacık** yazılarla varlığını anlatan kuvvetin... (s.168/24)
13. **Tası tarağı** toplayıp gitmekten başka hiçbir şey yapamayız! (s.320/5)
14. Bir zaman Sabriye ile **sıkı fıkı** olmuştunuz. (s.338/26)

4.3.3. ZIT ANLAMLI KELİMELERLERLE KURULAN TEKRARLAR:

Bu tekrar grubunda grubu oluşturan kelimeler birbirleriyle karşıt anlamlıdır.

Örnekler:

1. Bilhassa bizim gibi üst üste inkılaplar yapmış, türlü zümreleri ve nesilleri geride bırakarak, dolu dizgin ilerlemiş bir cemiyette bu sonuncusuna, yani **az çok** siyasi şekline rastlamak gayet tabiidir. (s.15/22)
2. Sonra aylarca yalnız rakkasının **gidiş geliş**le kalırdı. (s.28/25)
3. Böylece her şeyi kaybettikten sonra **aşağı yukarı** hepsini buluyor, yeni baştan servet ve kudrete sahip oluyorduk. (s.75/28)
4. Daha ağzını açmadan bütün vücudumda bir şeyler kaynıyor, kafamda her şey **altüst** oluyordu. (s.101/21)
5. Birbirlerini o kadar fazla dinlemişlerdi ki, hepsi anlatılanı **aşağı yukarı** evvelden bilirdi. (s.136/19)
6. İspritizma cemiyetindeki ahbaplar **gece gündüz** aklımdan çıkmıyordu. (s.265/26)
7. **Aşağı yukarı** Goethe'nin Fransız İhtilali harplerine, Valmy muharebesine gidişi gibi bir şey... (s.315/19)

4.3.4. PEKİŞTİRMELİ TEKRARLAR:

Bu tekrar grubunda kelimenin ilk hecesine m,p,r,s harflerinden biri getirilip yeni bir hece oluşturulur. Yeni hece ile kelime birleştirilerek pekiştirmeli tekrar grubu oluşmuş olur.

Örnekler:

1. Bunun böyle olması için boğazıma sarılmasına, soyunup **çırçıplak** orta yerde takla atmasına hiç ihtiyaç yoktu. (s.229/26)
2. Bundan tam on iki sene evvel, çok sıkışık bir zamanda, **güpegündüz** bütün yakalanma tehlikesini göze alarak... (s.56/3)
3. İş olarak üstüme aldığım her şeyden **çarçabuk** sıkılıyordum. (s.60/30)
4. Viyana'dan döndüğü günden beri herkese dargın, hemen hemen, **yapayalnız** yaşıyordu. (s.105/27)
5. **Düpedüz** iftiraydı, hainlikti, zalimlikti, beni bir kalemde insanlığın dışına çıkarmaktı. (s.115/1)
6. Bazen **simsiyah** bir vapur halinde, ben küçük bir kayıkta çalkalanırken üzerime geliyordu. (s.123/12)
7. Bu tecrübelerden adamakıllı yorulup da uyku basınca, yani doktorun sözüyle kontrol imkânı kalmayınca **büsbütün** başka türlü rüyalar başlıyordu. (s.123/16)
8. Emine'nin başı, saçları kükürtlü rüzgârda yarı tutuşmuş gibi dudakları solgun ve gözleri **apaçık** göründü. (s.129/1)
9. Yukarı çıktığımız zaman Doktor Ramiz birdenbire “Mübarek!” diye haykırdı ve eski yerinde **tertemiz** pırıl pırıl bütün azametiyle kurulmuş aile yadigârına doğru koştu. (s.132/18)
10. Afroditi, **sımsıkı** bir ten, her ağzını açışta bir ispirto alevi gibi parlayan otuz iki diş... (s.166/10)
11. Yüzü mermerdenmiş gibi **kaskatı** ve bütün çizgileri adeta içeriye geçmiş, saatlerce şefkatli halanın tekrar konuşmasını bekliyordu. (s.169/26)
12. Bu genç kızdan ya **büsbütün** uzaklaşıyorlar yahut da mustarip ve huzursuz onun etrafında her gün aynı mahremiyet ve cazibelerin tesiri altında kala kal ona alışıyorlardı. (s.172/12)
13. Cemal Bey, bana **düpedüz**, “Aptalsın! Tedavi edilemez şekilde aptalsın!” demiyordu. (s.208/12)

14. Dünya işlerinden gelen sıkıntılara çare bulamayacakları **besbelli** bir şeydi. (s.224./5)

4.4. AİTLİK GRUBU:

“Aitlik eki ‘-ki’ nin eklendiği kelimenin oluşturduğu kelime grubuna aitlik grubu denir.”³⁰ Eklendiği kelimeye ait olma ve sahiplik anlamı katan ‘ki’ eki, kelimeye her zaman bitişik yazılır. Çoğunlukla yalın halde bulunmasına rağmen bulunma ve ilgi ekinden sonra da kullanılır. Eserde bulunma hal eki ile birlikte kullanılan örneklerine daha sık rastlanılmıştır.

Örnekler:

1. Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün onun gözlerinde birdenbire beliren bir parıltıdan **bugünkü yahut dünkü** haline gelişini gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım. (s.11/8)
2. **Ne dünkü** sefaletim, **ne bugünkü** refahım, hiçbir şey onun mucizesiyle doldurduğu seneleri benden bir daha alamadılar. (s.23 /7)
3. Saat sesi bu yüzden onlar için **şadırvanlardaki** su sesleri gibi hemen hemen iç âleme, büyük ve ebedi inançların sesiydi. (s.25 /15)
4. Beni **küçük kıızı ile beraber oturduğu Beyazıt’taki** evine almış. (s.40 /3)
5. Fakat daha ilk kazmada definenin yeri, **başındaki** gizli mücadele devam etmek şartıyla, değişmişti. (s.52 /11)
6. Bu saat hadisesi evimizde **karakoldakinden** şüphesiz daha mühim ve benim için daha tehlikeli ve rahatsız edici akisler uyandırabilirdi. (s.62 /13)
7. Gece yarısı sofada veya **yandaki** odalarda bir ayak sesi, hafif bir öksürük işitse yardımımıza koşmak için bunu bir fırsat bilen... (s.85 /24)
8. Emine’yi doya doya görsem, **taşlıktaki** tulumbadan o su çekse ben yüzümü yıkasam... (s.107 /14)
9. Ah **o andaki** sesim! Nasıl tanıyordum bu sesi ve hıçkıran bütün vücudumu. (s.116 /5)
10. Rüyamda **Aristidi Efendi’nin eczanesinin arkasındaki** laboratuvarı idim. (s.127 /26)
11. Artık, **tasfiye halindeki** enstitümüze eski gözle baktığımı iddia edebilecek halde değildim. (s.140 /23)

³⁰ Özkan-Sevinçli a.g.e. s.59

12. **Elindeki** kalemle masanın üzerine oynar gibi bir şeyler çizmeğe başlamış... (s.167 /8)
13. Boyun atkısını **üzerlerindeki** buzları çatırdata çatırdata çıkaran bir misafir gibi gelmiş... (s.173 /26)
14. Akşamları **Şehzadebaşı'ndaki** kıraathanede Doktor Ramiz'le buluşmağa başladık. (s.183 /14)
15. Hiçbir zaman benimle o kadar ahbap olmamış, **aradaki** mesafeyi o kadar unutmamıştı. (s.202 /12)
16. Beşinci barbunyadan sonra **evvelkinden** yüz defa daha anlayışla gözlerimin içine baktı. (s.220/8)
17. **Altıparmak'taki** Şeyh Mustafa Hazretleri, Deli Hafız, Şeyh Viranı hepsi bu çeşit insanlardı. (s.223 /31)
18. Belediye reisi bulunduğu yerle **öteki** onanın **arasındaki** birkaç adımı yarım saatlik bir mesafe yapmasını biliyordu. (s.243 /20)
19. Halit Ayarcı tekrar **elindeki** deftere baktı. (s.252 /18)
20. Tam münasip cevabını vermek üzere iken Derviş Efendi **elindeki** tepsi ile girdi. (s.255/23)
21. Zannederim ki hep saatte kalıyor, **onun arkasındaki** şeyleri ihmal ediyorsunuz. (s.259/10)
22. Sabriye Hanım'ın salonunda onunla karşı karşıya oturmuş çay içerken ister istemez **hayatımdaki** değişikliği düşünüyordum.
23. **Nuru Osmaniye Kütüphanesi'ndeki** eski yazmalardan birinin arkasına bu iki kitabın adını işaret etmeniz de çok iyi oldu. (s.315/31)
24. O bana **dışardaki** âlemi hatırlattıyordu. (s.319/18)
25. Fakat **bu seferki kalabalık** benim alışık olduğum cinsten değildi. (s.341/29)
26. Tekrar salona girdim, **arkadaki** odaya geçtim. (s.347/6)
27. **Büyükdere'deki** şaşkınlığınız, tereddütleriniz, saadetleriniz... (s.347/13)
28. Bir müddet sonra da bu cemiyetler **bizim İstanbul'daki** "Saat Sevenler"le münasebete girdiler. (s.367/3)
29. **Şu ortadaki** hol iki aydır beni de meşgul ediyordu. (s.383/12)
30. Planını kendi çizdiğim **binadaki** odama, küçük bar amerikanıma, banyo dairesine, mobilyaya, **duvardaki** resimlere, her şeye bağlıydım. (s.391/8)
31. **Şehzadebaşı'ndaki** kahvede kendisini ilk gördüğüm gün dahi bana karşı bu kadar yabancı değildi. (s.395/15)

4.5. UNVAN VE BİRLEŞİK İSİM GRUBU:

Bir şahıs isminin unvan, lakap veya akrabalık bildiren bir isimle birlikte meydana getirdiği gruba ‘Unvan Grubu’ denir. Bu grupta unvan ve akrabalık isminin şahıs isminden sonra gelme zorunluluğu vardır. Bu isimler şahıs isminden sonra değil de önce gelirse grubun ismi ‘Unvan Grubu’ değil ‘Birleşik İsim Grubu’ olur. Unvan ve akrabalık bildiren sözcükler birleşik isim grubunda şahıs ismiyle özdeşleşmiş, şahsın ismi haline gelmiştir.

Ahmet Efendi ölürken oğlu *Numan Bey’e* bu camiden bahsederek...
(s.27/26) (Unvan Grubu)

İşte Doktor Ramiz’i bu müessesede tanıdım. (s.103/1) (Birleşik İsim Grubu)

Birleşik isim grubu ve unvan gruplarında vurgu şahıs ismi üzerindedir. Birleşik isim grubunda vurgu sondayken unvan grubunda vurgu baştadır.

Romanda unvan ve birleşik isim grubunun iç içe geçmiş şekilde kullanıldığı örneklerle daha çok rastlanılmıştır.

Örnekler:

1. *Muvakkit Nuri Efendi* tasavvuftan bahsederken “ her şeyin zıddıyla maruf ve mümkün olduğunu” söylediler. (s.19/7)

2. Eşi dostu ömrünün sonuna doğru onu Tervikii yerine *Takribi Ahmet Efendi* diye anmağa başlamışlar. Vefa ile Küçükpazar arasında bir yokuşun üzerinde harap bir medresede -adeta bir baykuş gibi- oturan, *Deli Seyit Lütfullah*, Şehzade Camii’nin biraz aşağısında, Burmalı Mescit taraflarında aşı boyalı, cephesi bitmek tükenmek bilmeyen bir konakta atlı arabalı muhteşem bir hayat süren *Tunusluzade Abdüsselam Bey*, Hırkaişerif’te

Halveti Dergâhının arkasında oturan Avcı Naşit Bey, Vezneciler 'de bir eczane işleten ve bu çok Müslüman Semtin nadir Hristiyan ileri gelenlerinden olan Eczacı Aristidi Efendi, Nuri Efendi'yi sık sık ziyaret ederdi. (s.38/12)

3. Herifte bir şeyler var... derdi. Olmasa fırıncı Ahmet Efendi'yi bu hale koymazdı. (s.47/18)

4. Kahveci Salih Ağa'nın evliya olmadığını çoktan biliyorum. (s.58/18)

5. Lütfullah'ın tevkifinin hemen akşamında babam, ben Abdüsselam Bey, Nuri Efendi'nin yerine muvakkitlik yapan Ispartalı Sadi Efendi, polis müdüriyetine çağrıldık. (s.73/21)

6. İşte Doktor Ramiz'i bu müessesede tanıdım. (s.103/1)

7. Sonra Nuri Efendi, Seyit Lütfullah, Abdüsselam Bey'ler gelmiş. (s.117/16)

8. Daha sonraları, enstitüye alınması hususunda o kadar ısrar ettiğim Yangeldi Asaf Bey dolayısıyla ilerde görüleceği gibi Asaf Bey Tamamlama Büromuzun şefi oldu. (s.140/1)

9. Kahvedeki müşteriler hatta garsonlar bile işe karışıyorlar, Dr. Mussak'ın aynı ciddiyetle dinlediği ve çok defa kabul ettiği tekliflerde bulunuyorlardı. (s.146/18)

10. Üstelik Selma Hanımefendi'ye de henüz aşık olmamıştım. (s.156/14)

11. Orada karşılarında Cemal Beyefendi, kendinden emin, kudretli, zalim, kırıcı hüviyetiyle her şeyi yangın kulesinin tepesinden seyreden... (s.164/32)

12. Zaten Atiye Hanım bu noktada da birdenbire, size herhangi bir itiraz fırsatı vermeden sözü çeviriyor, bilmem nedense derhal gençliğinde pek rağbet kazanmış olan Kraliçe Kristin adlı bir film hatırlıyordu. (s.174/7)

13. Hakikat şu ki, Sabriye Hanım, Nevzat Hanım'la Zeynep Hanım'ın kocası arasındaki gizli bir aşkın genç kadının intiharına sebep olduğunu zannediyordu. (s.179/27)

14. Yazık ki Taflan Deva Bey temizliği sadece içtimai ve ahlaki manasında alıyordu. (s.181/14)

15. Topal İsmail iki adım ötemizde idi. (s.193/15)

16. Ne Bukağılı Dede, ne Elekçi Baba, ne Üryan Dede, ne Tezveren Sultan hiçbiri hatta ayazmaların serinliğinde yatan... (s.223/17).

17. Kısmetimin açılmasını himmetinden beklediğim Gömleksiz Dede, kendisine hediye edilen gömlekleri sokak ortasında cayır cayır yakmakla meşguldü. (s.224/3)

18. Onun için kaynanasıyla tekrar evde kapanmaktan bahsederken birdenbire ilk kocasına atlıyor, oradan Küçük Mustafa Paşa taraflarındaki konaklarında geçen çocukluğuna sığıyor. (s.241/23)

19. Belediye reisi Kanuni Sultan Süleyman'ın topu tüfeği, mızrak ve zırhıyla ortaya atılan kim bilir kaç yüz bin kişilik ordusuna karşı ne yapabiliirdi. (s.251/11)

20. **Ahmet Zamani Efendi** isminde hiçbir insan tanımamıştım. (s.280/9)

21. Bendenize öyle geliyor ki, **Kâtîp Çelebi**'nin etrafındakilerden biri olacak... (s.282/9)

22. Onun için Halit Ayarcı'nın odasına geldiğimiz zaman **Derviş Ağa**'nın getirdiği kahveler pek makbule geçti. (s.283/7)

23. **Şeyh Ahmet Zamani**'nin Hayatı ve Eseri adlı kitabımın neşri hakikaten büyük bir teveccühle karşılandı. (s.314/1)

24. Hakikaten insan seçmekte mahirdim. **Ekrem Bey** bir posa idi, **Sabriye Hanım** zalim bir acuze, **Asaf Bey** bir bunak... (s.340/19)

25. İstersen sen dene. Bana **Sultan Aziz** verdi diyor, başka bir şey demiyor. (s.344/8)

4.6. BİRLEŞİK FİİL GRUBU:

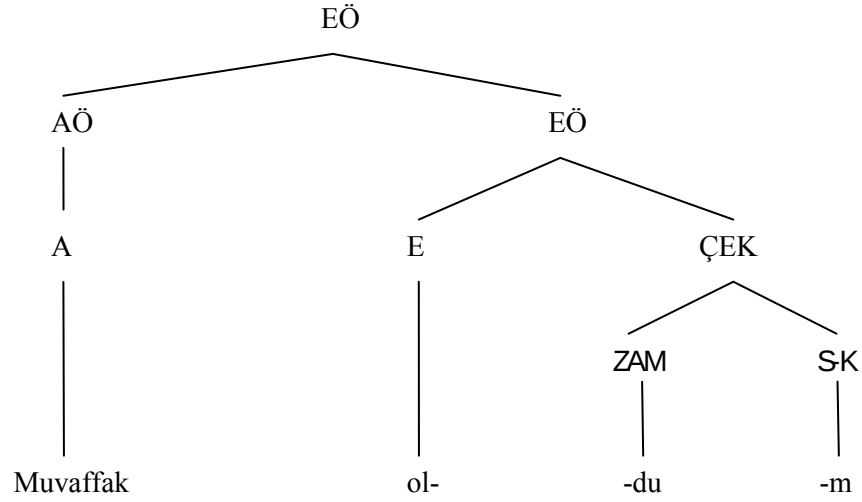
“Bir yardımcı fiilin isim ya da fiille oluşturduğu kelime grubuna birleşik fiil grubu denir.”³¹ Birleşik fiil grubunda grubu oluşturan kelimeler birbirleri ile anlamca kaynaşmıştır. Bu grupta asıl öge önce, yardımcı öge sonra gelir. Yapılarına göre ikiye ayrılır.

4.6.1. İSİM + YARDIMCI FİİL İLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER:

Bir isim veya isim soylu bir sözcüğün *etmek, eylemek, olmak, kılmak, yapmak, bulunmak, kalmak*, gibi yardımcı fiillerinden birini alarak oluşturmuş olduğu birleşik fiildir.

Bununla beraber hayatımın bir safhasında ufak bir eser yazmağa **muvaffak oldum**. (s.8/3)

³¹ ³¹ Özkan-Sevinçli a.g.e. s.66

Yardımcı eylemle kurulan birleşik fiil grubunun isim soylu sözcüğünde herhangi bir ses düşmesi veya ses türemesi varsa birleşik fiil bitişik yoksa ayrı yazılır. Affetmek, hissetmek, kaybolmak, bahsetmek, kabul etmek, razı olmak gibi.

Örnekler:

1.Evlenme merakı bizim ailemizin ezeli derdidir. Ben kendi hayatımdan bunu **tecrübe ettim**.(s.27/2)

2.Radyo çıktığından beri çalar saatler ortadan **kayboldu**. (s.29/7)

3.Bu hal Ferhat Bey'i hikâyelerinde büsbütün şaşırtır, bir kat daha **mahcup ederdi**. (s.41/6)

4.“Müsaade edilmedi. Velinimet mazur görsün...” sözü ile **iade etmişti**. (s.49/11)

5.Ve bittabi hiç kimse Emanet'in **kaybolmasına razı olmuyordu**. (s.75/4)

6.Bana **izin vermesi** için ustaya **rica ediyor**, olmazsa onu cinlerle **tehdit ediyordu**. (s.61/19)

7.Yaptığımızın fevkalade bir iş olduğunu da hiç **zannetmiyordum**. (s.76/23)

8.Bir diğer kısmı da bu kadar mühim bir serveti göz göre göre **kaybettiğim** için sünepeligiime, budalalığıma **hükmediyorlardı**. (s.94/26)

9.En sonunda bir türlü yapılamayan Takribi Ahmet Efendi Camii'nin hikâyesinde **karar kıldı**. (s.107/26)

10.Bütün büyük filozoflar ondan **bahsederdi**. (s.124/4)

11.Tabii kitap da alınacak. Amma ilim ağızdan **nakledilir**. (s.127/11)

12.Bu kararın bana **tebliğ edildiği** günün gecesinde ben de Doktor Ramiz'e beğendirebileceğim cinsten, şöyle dört başı mamur, binaenaleyh her hatırladıkça kafamı

*zehirleyecek ve kendi kendimden **şüphe ettirecek** bir rüya görmeğe muvaffak olmuşum.* (s.127/21)

13.Üçüncü sahifeye doğru bu mışlıtların, arının vızıltısıyla beraber **teşkil ettikleri** küçük, hafif ve serin çalkantılı körfezde bizim gruptan genç bir şairin rüyaları **yelken açtı** ve tek başına şiddetli bir geçmiş zaman deniz muharebesine girdi.(s.153/30)

14.Küçük baldızım bu iltifatı o kadar ciddi **kabul etti**, öyle inandı ki o senenin güzellik müsabakasına girmeğe **karar verdi**. (s.184/26)

15.Hayır, ben eminim ki **bahsettiğimiz** hanımefendi bir kaç gün içinde yepyeni bir şöret olarak İstanbul'u **fethedebilir**. (s.231/7)

16.**Teşekkür ederim**, çok **memnun oldum**. Cidden **teşekkür ve tebrik ederim**...(s.246/19)

17.Evvela muvaffakiyet denen bir şey **kabul edilecek**, sonra sahibi aranıp bulunacak, o **tebrik edilecek**, bu sefer o, muvaffakiyetin asıl karşısındakinin olduğunu **iddia ederek** ona aynıyla **devredecek**, öteki çok manalı bir kelime ile kendi hissesini ayırdıktan sonra yine **geriye verecekti**. (s.247/24)

18.Müessesenin müdürü sıfatıyla zatiâliniz Sabriye Hanım'ı **teklif buyurdunuz**. Bendeniz **kabul ettim**. Şimdi ona mukabil kendi hakkımı kullanıyorum ve Selma Hanım'ı kendime mensup bir insan sıfatıyla **teklif ediyorum**. Kendi yakınım **adderek**...(s.266/17)

19.Elimden geldiği kadar müesseyi **izah ettim**. Kendisinden **rica ettiğimiz** şeyi de söyledim. (s.272/18)

20.Bir an aziz velinimetimin aklından **şüphe ettim**. Acaba vaziyetin vahimliğini **fark etmiyor muydu?** (s.320/13)

4.6.2. FİİL+ZARF FİİL+ YARDIMCI FİİL İLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER

“Bu birleşik fiiller, zarf fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -A, -I, -Ip zarf fiil eklerinden birini taşır.”³² Zarf fiil ekinin üzerine gelen tasvir fiiller birleşik fiile yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma anlamı katar. Eserde daha çok yeterlilik anlamı taşıyan birleşik fiiller ile yarı tasvir fiilleri kullanılmış, yaklaşma fiili ise hiç kullanılmamıştır. Süreklilik fiillerinde ise aşağıdaki örnekte görüleceği üzere kip eki zarf fiil ekinin yerini tutmuştur.

³² Karahan a.g.e., s.77

*Sonra, en enteresan yerimmiş gibi gözleri ayaklarıma dikildi **kaldı**. (s.204/16)*

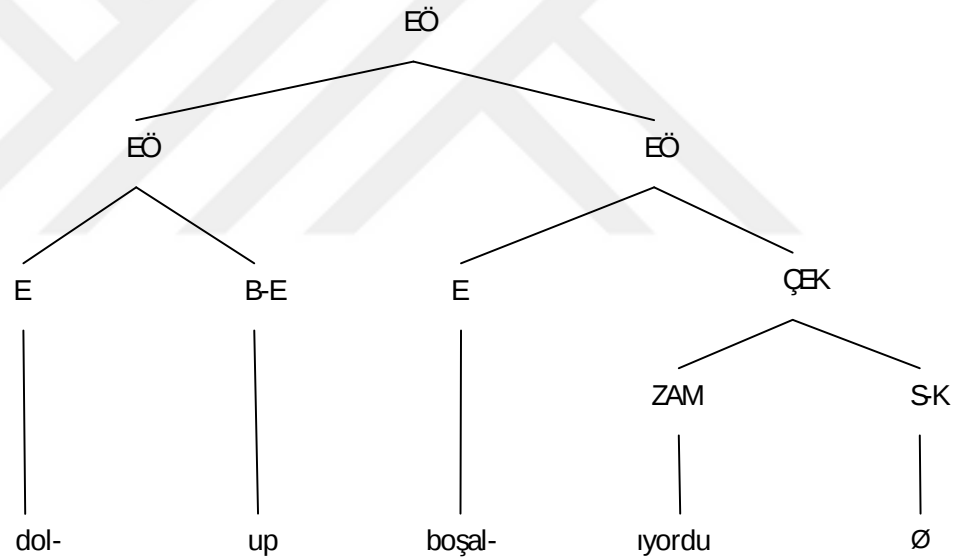
Yeterlilik Fiili : "-E" + bil-

Tezlik Fiili : "-İ" + ver-

Süreklilik Fiili : "-E" + kal-, gel-, dur-

Yaklaşma Fiili : "-E" + yaz-

Yarı Tasvir Fiilleri : "-Ip, -Up" + Yardımcı Fiil

Örnekler:

1. Sonraları da bana o kadar iyiliği dokunan Doktor Ramiz'in psikanalize neşrettiği etütleri de bu arada **sayabilirim** .(s.7/13)

2 . "Olur şey değil, hakikaten de doğruymuş..." diyen ve gülen, kırılsıya gülen insanlarla **dolup boşalıyordu**. (s.20/15)

3. Yastığımın üstüne koydukları günden itibaren hayatım sanki daha başka türlü, daha çok derin, daha gayeli **oluverdi**. (s.24/8)

4. Böylece Nuri Efendi'nin sayesinde zamanına tekrar sahip olan insan sanki darıldığı karısı ile daha kolay **barışabilir**, çocuğu daha çabuk iyileşirmiş. (s.33/21)

5. Fakat tek zaafı olan tecessüsü yüzünden, küfürle omuz omuza yürüyen bu adamdan bir türlü **vazgeçemezdi**. (s.43/15)

6. -Tabii Aselban'ın hediyesi ve bu yüzden de adı Çeşminigar'dı- gelen gidenin bacakları arasında **dolaşıp dururdu**. (s.50/13)

7. Hem çok iyi bildiğim bu parmaklığı bana daha çok pahalıya **satabilirdiniz**. (s.57/27)

8. Böylece asıl kabahatli meydana çıkınca ben **salıverildim**. (s.62/4)

9. Hiç de bana benzemeyen silik bir hayali seyrede ede birkaç defa **gidip geldim**. (s.90/12)

10. Ufak tefek kısıntılarla her şey yoluna **girebilirdi**. (s.133/16)

11. Hayatımda birçok şeyler daha beni **korkutabilir**, başıma türlü felaketler **gelebilirdi**. (s.149/20)

12. Heybeli'nin çamları altında yalancı dolmalarımızı yerken veya hazmederken saatlerce büyük kumandanın da benim gibi sele zeytininden hoşlandığını, kovboy filmlerine bayıldığını, daima sağ tarafına yatarak uyuduğunu ve ancak sabaha karşı horladığını **anlattı durdu**. (s.158/26)

13. Sonra felaket devrimiz de talihin hesabını yalnız Zehra'dan **sorabilirmiş** gibi o da ona yüklenmişti. (s.191/15)

14. Ve geldiği gibi sessiz adımlarla, hıçkırıklarını kısarak **çekilip gitti**. (s.193/13)

15. Sonra, en enteresan yerimmiş gibi gözleri ayaklarıma dikildi **kaldı**. (s.204/16)

16. Amma, bunu burada, bu masa başında pek **kesip atamayız**. (s.232/1)

17. O teşekkür yerine bir kırılıktan sonra **çekilip gitti**. (s.286/2)

18. Zeki adam! Evvela asrını biliyor. Bu asra birçok ad **verilebilir**. (s.287/8)

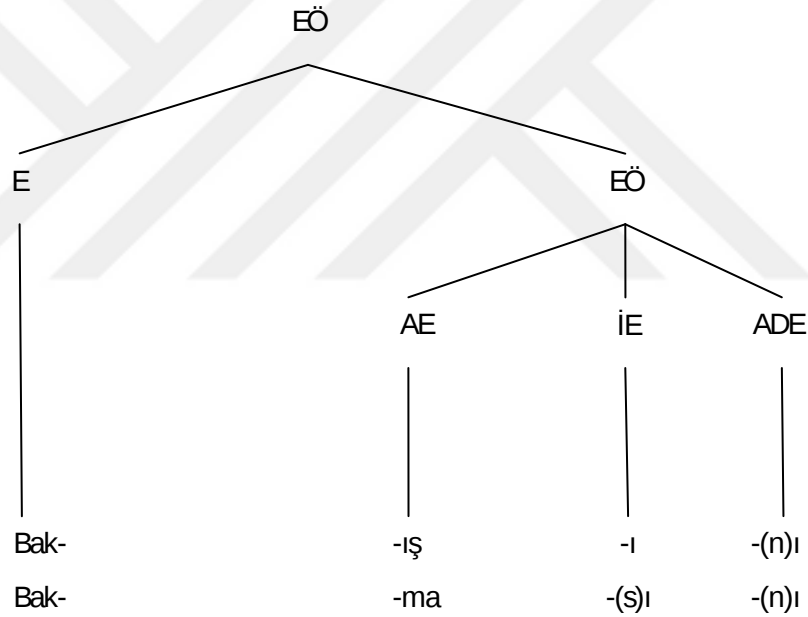
19. Bütün bunları yapan adam, şimdi, kendisini hiç tanımayan ve hayat tecrübesi, hatta saadet rüyası basit sevda hikâyelerinin ötesine geçemeyen yüz binlerce insanın kafasında, kendisiyle hiçbir suretle münasebeti olmayan genç ve güzel bir kadının hayatına birdenbire **eklenivermişti**. (s.326/14)

20. Hafif bir tebessümle, küçük bir kakhaha ile taşı gedğine koymaktan hangi kadın kendisini **alabilir**. (s.393/2)

4.7. İSİM-FİİL GRUBU

Karahan’a göre “Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubuna isim-fiil grubu denir.”³³ “-mA, -mAk, -Iş” ekleri isim fiil grubunu oluşturan eklerdir. Bu ekler eylemleri fiil kategorisine sokan eklerdir. Bu grupta vurgu, isim fiilden önceki unsur üzerindedir.

İsim fiil ekini almasına rağmen isim fiil grubunda sayılmayan sözcükler vardır. Bu sözcükler kalıplaşarak bir varlığa ad olmuşlardır. *Sarma, çakmak, dolma, kazma, dondurma, gözleme, bağış* gibi.

Örnekler:

1. Beni tanıyanlar, öyle **okuma yazma** işleriyle büyük bir ilgim olmadığını bilirler. (s.7/1)
2. Bu kadar çetin bir bahiste **konusmak** ve hiçbir suretle yaşamamış bir adama bir mezar **bulmak** zannedildiğinden güç şeylerdir. (s.9/5)

³³ Karahan a.g.e. s.55

3. Karımın dolmuş gözlerle bütün yemek müddetince bu boş sandalyeye **bakışını** bir türlü unutamayacağım. (s.11/19)
4. Sahibinin en mahrem dostu olan, bileğinde nabzının **atışına** arkadaşlık eden, göğsünün üstünde bütün heyecanlarını paylaşan... (s.15/31)
5. Onları sık sık **değiştirmek isteyişimiz** de bu yüzden değil midir? (s.16/8)
6. Beni daima ciddiye **almak** lütfunu gösteren Doktor Ramiz bu düşüncelerinin sonunda benim büyük bir idealist olduğumu da ilave etmişti. (s.18/23)
7. Bu küçük saat, evvela etrafını **temizlemek**, kendi hayat sahasını layıkıyla **benimsemekle** işe başladı. (s.24/10)
8. Sonra aylarca yalnız rakkasının **gidiş geliş**le kalırdı. (s.28/25)
9. İnsanları iğfal **etmek**, onlara vakitlerini israf **ettirmek** suretiyle hak yolundan **ayırmak** için şeytanın başvurduğu çarelerden biri de Nuri Efendiye göre, şüphesiz ayarsız saatlerdi. (s.36/8)
10. Babamın söylediğine göre bu vaazlarda Seyit Lütfullah hemen hemen insan hayatında ibadetten başka bir şeye müsaade etmez, **yemekten, içmekten, konuşmağa** kadar her şeyi yasak edermiş. (s.42/23)
11. Aselban'ın geceden daha siyah saçları, yıldızlardan daha parlak **bakışları**, yaseminden daha beyaz teni, sülünlere haset ettirecek edalı **yürüyüşü** vardı. (s.45/22)
12. Biraz sonra Lütfullah'ın yalanı benimsemiş **bakışlarını** kendimde bularak yaptığım işten ürküyorum. (s.54/14)
13. Artık bu mazi hatırasına **kavuşmaktan** gelen sevincimi **gizlemeğe** lüzum görmedim. (s.57/23)
14. Mafafih onu ve biraz da Abdüsselam Bey'in bulunmaları işleri kolaylaştırdı. (s.74/12)
15. **Bulması** lazımdı. Zavallı Emine! Benim de şimdilik ondan iyisini **bulmam** oldukça güçtü. (s.84/2)
16. Hanım, evinden çıkmıyormuş... **Çıkmayı** istemiyormuş! (s.91/3)
17. Karımı bu günlerde yalnız **bırakmak** doğru olmaz. (s.95/22)
18. Böyle bir şeyi **almak** için Ayasofya kadar yer lazım. (s.109/10)
19. Birdenbire düştüğüm bu vaziyette bir şeyle **oyynamak**, meşgul **olmak** en iyisiydi. (s.109/22)
20. Bir şeyleri **öpmek, yalvarmak, aşığulamak**, onda hemen herkesi ve bütün talihi **inandırmak** istiyordum. (s.115/25)
21. Her ağzımı **açışta** doktorun **gülüşü** daha manalaşıyordu. (s.119/1)

22. Kayser Andronikos'un hazinesinin Lütfullah tarafından sureti hususiyede bana hediye edilmiş **olması**, benim malım **bulunması** ise hiçbir suretle gözlerinden **kaçmasına** imkân olmayan bir vak'a idi. (s.137/29)

23. İnsana şöyle bir sıcaklık **aşılması** şöyle dursun, tahammül edilecek tek tarafı yoktu... (s.164/4)

24. Fakat sinir denen şeyi sadece başkalarının dalına **binmek** için bir vasıta gibi gören Sabriye Hanım böyle bir şeye inanmazdı. (s.176/30)

25. Günümün her dakikası için hesap **vermeğe** mecburdum. (s.185/17)

26. Her tokat **yişişinde** burnunu öyle bir **çekişi** vardı ki, bütün ömrümce muhakkak hatırlayacaktım. (s.202/32)

27. Hayır, tekrar dönüyor, aynı cümbüşlü **bakış**, aynı **gülümseme**... (s.213/31)

28. Ama sırtını deniz tarafına **çevirmesinin** sebebini biliyorum; kadının rahatını **bozmak** istemiyor. (s.215/16)

29. Yeni gelen, bir elini omuzuna **koymak** suretiyle Halit Ayarçı'ya ayağa **kalkmak** fırsatını vermeden iltifat etti. (s.218/28)

30. Bu evvela üzerimden bahsettiğim ağırlığın **kalkmasıyla** başladı. Sonra yavaş yavaş mantığım değişti. Hatta dünyaya **bakışım**, eşyayı **görüşüm**, insanları **anlayışım** değişti. (s.225/20)

31. Hayret edilecek nokta, üç kocasından da kendisinin **istemesiyle** ayrılmış olmasıydı. (s.237/13)

32. Nermin Hanım'ın konuşmasından yoruldukça kahve **pişirmek** bahanesiyle odadan sıvışıyordu. (s.242/17)

33. Çünkü bunu yazmazsak saat ve zamanla alakanın asıl **yaşama** şuuru olduğunu nasıl öğreteceğiz. (s.257/18)

34. Hatta az şekerli **olmasına** bile ehemmiyet vermedi. (s.283/9)

35. Tam üzerime doğru **atılmak** üzere iken yorgunluktan yahut da kanı **görmesi** asabını bozduğu için olduğu yerde durdu. (s.298/21)

36. Her **dönüşünde** bir tanıdığa rastlıyor ve **gülmekten** katıla katıla selamlaşıyorduk. (s.309/15)

37. Soğukkanlılığı, kendisine **inanışı**, neredeyse beni çıldırtacaktı. (s.320/12)

38. İş görmek isteyen insana **kımıldamak** imkânı bırakmıyor. (s.334/12)

39. Halit Bey bir müddet daha Ekrem'i **canlandırmağa** çalıştı. (s.340/7)

40. Bendeniz de **bulunmak** istiyordum çok. Amma hanımefendi ve beyefendi istemediler bana müsaade **etmek**. (s.351/21)

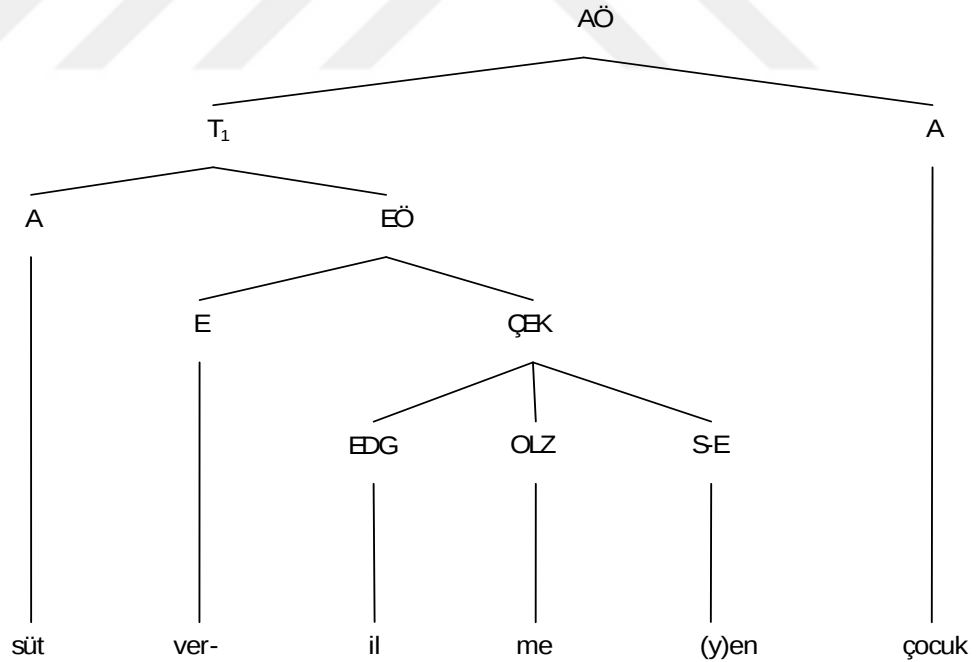
41. Bu masada biri de, bini de kazanan hep aynı şeylerin üzerinde ve sonuna kadar **kaybetmek** üzere oynar. (s.362/10)

42. Saat fikrinin binanın bünyesine **girmesini** istiyoruz! Lehim ve ek istemiyoruz. Binanın kendisinde programımızı ve gayemizi **görmek** istiyoruz. (s.370/18)

43. Doğrusu istenirse ben de Saat Evleri'ni kendim **yapmayı** istemiyordum. Benim merakım, zevkim insan ruhunu **öğrenmektir**. (s.386/19)

4.8. SIFAT-FİİL GRUBU

Karahan'a göre sıfat-fiil grubu "Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur."³⁴ Banguoğlu'na göre ise "Sıfat fiil fiilinin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran şeklidir. Zaman anlatımı taşımaları yönünden isim fiillerden ayrılırlar."³⁵ Fiillere getirilen "-An, -Ası, -mAz, -r/-Ar, -dık, AcAk, mış" ekleri ile yapılır. Bu eklerden -dık ve AcAk ekleri çoğunlukla kendisinden sonra gelen iyelik ekleriyle birlikte kullanılır.

³⁴ Karahan a.g.e., s.53

³⁵ Banguoğlu a.g.e., s.422

Bu taş oda içinde kabaran saat seslerinin içinde, belki de görmediği, hiç göremeyeceği, el dokunduramayacağı, sesini dinlemeyeceği, dünyadaki bütün saatleri düşünerek dinlenirdi. (s.31/20)

Bazı sıfat fiillerde isim fiillerde olduğu gibi isimleşerek kalıcı bir isim haline gelmişlerdir. *Yiyecek, açacak, dolmuş, giyecek, yazar, gelir* gibi.

Sıfat fiil ekleri ile zaman eklerini birbirine karıştırmamak gerekir. Sıfat fiiller isim çekim eklerini, zaman ekleri ise şahıs eklerini alırlar. Sıfat fiiller fiilleri sıfat kategorisine sokarken, zaman ekleri fiilleri yüklem yapar.

Karımın dolmuş gözlerle bütün yemek müddetince bu boş sandalyeye bakışını bir türlü unutamayacağım. (s.11/19) SIFAT FİİL

Hülasa hayatının gizli ve tek meselesi, faciası bu saat olmuştu. (s.28/13) ZAMAN EKİ

Örnekler:

1. *Bu kadar mühim işlerle uğraşan bu âlim zatın hakkımda gösterdiği teveccühe layık olabilmek için bu kitapların ve makalelerin bir satırını bile atlamadığıma sizi temin edebilirim. (s.7/15)*

2. *Karımın dolmuş gözlerle bütün yemek müddetince bu boş sandalyeye bakışını bir türlü unutamayacağım. (s.11/19)*

3. *Yine bu meseleyi münakaşa ettiğimiz günlerden birinde söylediği şeyleri burada kaydetmeden bir türlü geçemeyeceğim. (s.17/29)*

4. *Politikadaki hürriyet, bir yığın hürriyetsizliğin anahtarı veya ardına kadar açık duran kapısıdır. (s.22/6)*

5. *Bu sızdırılmış altın külçesini birdenbire kendi içimde buldum. (s.23/2)*

6. *Çünkü her insanın hayatında hiçbir muhayyilenin icat edemeyeceği kadar aksaklık vardır. (s.26/9)*

7. *Bu taş oda içinde kabaran saat seslerinin içinde, belki de görmediği, hiç göremeyeceği, el dokunduramayacağı, sesini dinlemeyeceği, dünyadaki bütün saatleri düşünerek dinlenirdi. (s.31/20)*

8. *Abdüsselam Bey askerden döndüğüm zaman yalnızlığıma acımış,-anam babam hepsi ölmüşlerdi- beni küçük kızı ile beraber oturduğu Beyazıt'taki evine almış, evlerinde yetişmiş bir kızla evlendirmişti. (s.40/2)*

9. Bununla beraber bu kapılardan birinin bir gün hem de **en beklenmedik** şekilde açıldığını hepimiz gördük. (s.53/15)

10. Fakat bende **kendi düşüncesine uymayan** birtakım şeyleri **beğenmediği** birtakım şeylere düşman olduğu muhakkak. (s.55/7)

11. Onları **unutturan, tesirlerini hafifleten, varsa kabahatlerini affettiren** daima öbür hadiselerdir.(s.62/18)

12. **Sabah akşam buluştüğümüz ve sohbet ettiğimiz, beraberce seyrana çıktığımız** Aselban seni dünya kardeşi yaptı. (s.75/20)

13. Babamla evlendikten sonra **bu evin dışında yaşadığı** yıllarda bir gün bu eve girebilmek saadetini gözündeki öyle büyütmüş, bu işin imkânsızlığı kendisini öyle kavramıştı ki, **en az müsait, saadet denen şeyden en uzak şartlar altında girdiği** bu evi şimdi bırakamıyordu. (s.84/32)

14. İşte **birbirinin peşini bırakmayan** felaketler dizisi bu manasız yanlışlıklarla başladı. (s.91/20)

15. Tevkişhanede iken **yanı başımdaki odada yatan** kalantor bir Yahudinin **Lizbon'da çürüğe çıkarılmış** bir gemiyi Benderbuşirli bir İranlıya sattığını hatta komisyonculuk bedelini peşin olarak aldığını gardiyanlardan duymuştum. (s.107/6)

16. Ben maalesef **kendim başladığım** bir yalanın kurbanıyım. (s.115/16)

17. Şiş, **hiçbir inceliği olmayan, şehir hayatına intibak etmemiş** yahut **kaba insiyaklarını yenememiş** insanlardı. (s.137/13)

18. **Doktorların ilk önceleri ufak bir zayıflık dediği** şey yavaş yavaş **yavaştehlikeli, neticesi sakınılmaz** bir hastalık olmuştu. (s.148/31)

19. Hayatına girdikçe **etrafına yaptığı** tesiri daha iyi anlıyordum. (s.165/19)

20. Hayatta, **yapamadığı** bu vazifeyi ölümden sonra da unutmamış, sonsuz boşluk içinde, **dayanacağı hiçbir maddi mesnedi olmayan** iradesi yıllarca bu kardeşin peşinde dolaşmış. (s.170/4)

21. Fakat **Cemal Bey'in hiç beklenmedik** bir müdahalesi beni cemiyetten birdenbire uzaklaştırdı. (s.181/26)

22. Bütün çirkinliğiyle ve **bu çirkinliği insan ruhunun derinliklerine doğru uzatan** kötü huylarıyla onu **olduğum** yerden görüyordum. (s.193/15)

23. Zaten **düştüğüm** vaziyette kıyafetimi ve her şeyimi olduğu gibi kabulden başka çarem yoktu. (s.201/14)

24. İçimde **bütün dünyayı ikrah ettirecek** bir bulantı var. (s.214/14)

25. O **benzeyen** şey yok mu, işte o **hüviyetlerine sinen** iktidardır. (s.222/13)

26. Hakikaten **teşekkürden başka yapacağım** bir şey yoktu. (s.233/29)

27. Onunki de büsbütün başka bir fedakârlık... Bizim için **o kadar sevdiği** evini bıraktı. (s.244/4)

28. Halit Bey **cebinden çıkardığı** bir küçük defteri önüne açarak izahat veriyordu. (s.248/8)

29. Her gün saat on bire doğru **Nermin Hanım'ın evine uğrayan Derviş Efendi'nin bize getirmedığı** şey yoktu. (s.254/24)

30. Fakat aynı zamanda inanacağı bir tarafı da bulunmalı yaptığı işin. (s.269/26)

31. **Gömüldüğü** dalgaların içinden başını çıkarır çıkarmaz **karşı sahili gören** bir yüzücü gibi, ben de kendime bir iş bulur bulmaz Selma Hanım'a dönmüştüm. (s.274/8)

32. Herkes kendisine, **tayin olunduğu** vazifenin adından bir iş çıkaracak. (s.284/11)

33. Doktor Ramiz'e göre ben **bütün kabiliyetlerimi inkâr eden, asrına göz yummakta inat eden, bu yüzden dünyasını küçülttüğü için etrafına karşı olan vazifelerinde bir sürü kusuru olan** bir adamdım. (s.295/10)

34. Ben yavaşça **cebimden çıkardığım mendilimle** yüzümü sildim. (s.300/3)

35. Ancak **kuvvetle duyulan bir hisle elde edilebilecek** bir şeydi bu. (s.308/21)

36. **Boşadığı karısıyla gittikçe artan münasebetimi** öğrenince büsbütün küplere binmişti. (s.317/20)

37. **Gittiğim** her yerde etrafım çevriliyor, her meselede fikrim soruluyordu. Umuma ait ölçüleri **hiç rahatsız etmeyecek** şekilde yaşadığım için seviliyordum. (s.323/19)

38. Fakat **kolay kolay kendi öldürdüğü adamın vücudunu adeta doğrar gibi parça parça edecek** insan değildi. (s.326/24)

39. İşin garibi saatimizi **o kadar iyi tanıyan günlerce ziyaret eden, sattığını yakından bilen** Doktor Ramiz'in Mübarek'teki bu değişiklik karşısında hayretiydi. (s.343/24)

40. Bu süsün tam ortasından rahmetli Aristidi Efendi'nin eczanesinin camekânında, **yeşillenmiş formül içinde, iki ceninin yumuk gözleriyle acı acı hayat felsefesi yaptıkları kavanozların üzerinde senelerce fersiz tüylü kanatlarıyla uçmağa hazır gibi duran kartal bana canlanmış gözleriyle bakıyordu.** (s.348/20)

41. Karım birdenbire **dünyanın en rahat konuşan** salon kadını olmuş, **hiç görmediği** bir adamı, galiba hayatında **hiç görmediği** şekilde ağırlıyordu. (s.356/20)

42. **Bilhassa karımdan ve büyük baldızımdan aldığı sözüm ona malumatla eski oyunlarımıza dair yazdığı kitabı epeyce hırpalamıştı.** (s.364/23)

43. **Ahmet'in mektebinden, arkadaşlarından bulup getirttiği mimari mecmualarında gördüğüm** birkaç resim bana bir fikir verdi. (s.377/23)

44. **Belki şu anda sevdiği, belki yarın seveceği kızı** düşündüm. (s.382/22)

45. Şurası da var ki Pakize *enstitünün affedilmesinin uyandırdığı ruh halini hiç hesaba katmamıştı.* (s.393/9)

4.9. ZARF-FİİL GRUBU

Banguoğlu'na göre "Zarf fiiller fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir. Tümü ile zamana bağlı değildirler. Bu yönden isim fiillere benzer, sıfat fiillerden ayrılırlar."³⁶ Fiillere getirilen "-Inca, -ArAk, -dIkçA, -mAdAn, mAkSıZIn, -Ip, -aII, -ken, -DIğIndA, -r/-mAz" ekleri ile yapılır. Vurgu zarf fiilden önceki öge üzerindedir.

Örnekler:

1. *Bütün bunlara bakıp hakikaten hayatımı, mühim, anlatılması behemehâl lazım gelen bir şey sandığıma, ona olduğundan fazla değer verdiğime inanmayınız.* (s.10/23)
2. *İşsizliğin alabildiğine yürüdüğü bir memlekette bu kadar insana iş bulmuş olmamızı hiç hesaba katmadan, üç müdürlüğün, on bir şube müdürlüğünün çokluğunu durmadan başımıza kaktılar.* (s.13/20)
3. *Eski şapkalarımız, ayakkabılarımız, elbiselerimiz gün geçtikçe bizden bir parça olmazlar mı?* (s.16/7)
4. *Hatıralarım ilerledikçe okuyucularım ömrüm boyunca ihtiyaç ve mahrumiyetin adeta ikinci bir deri gibi vücuduma yapışmış olarak dolaştığımı göreceklerdir.* (s.21/22)
5. *İşler düzelip de rahat bir nefes alınca derhal işe koyulmuş...* (s.27/12)
6. *Bir kere bozulunca kolay kolay tamir edilemiyordu.* (s.30/3)
7. *Şurada burada tesadüf ettiği yağmacılardan bu cins bozuk saatleri satın alıp ötesini berisini değiştirerek tamir ettikten sonra fakir dostlarına hediye ederdi.* (s.33/15)
8. *Memleketini çok gençken bırakmış, hemen bütün Şark'ı gezdikten sonra İstanbul'a gelmiş...* (s.42/17)
9. *Zaman zaman insanların arasına onlardan birisini benimseyerek çıktım.* (s.54/9)
10. *Villa Saat'i süslemek için depoyu gezerken birdenbire bu parmaklığı görmeyeyim mi?* (s.57/2)
11. *Onun gibi iradesini herkese kabul ettiriyor, hoşuna giden her şeyi istemeden elde ediyor.* (s.59/27)

³⁶ Banguoğlu a.g.e., s.427

12. Beşiktaş'taki akrabasında bir müddet oturan Safınaz Hanım **parasını bitirince** birdenbire eski velinimetinin bir kardeşi bulunduğunu, onun Edirnekapı'da dört odalı, küçük, kutu gibi güzel, rahat, temiz bir evde yaşadığını hatırladı, içi boşalmış sandığını cebinde kalan son çeyreği ile **bir kira arabasına atarak kalkıp** bize geldi. (s.72/10)

13. Evlendiğimiz zaman, kapıdan ilk çıktığı gün **adımları sendeleyerek korkup** tekrar geri dönecek kadar bu evin dışındaki şeyler için yabancı ve tecrübesizdi.(s.85/11)

14. **Kim bilir, belki de bugünün arsa ve mülk fiyatlarının etrafındaki kazancı düşünerek** yapmıştı bunları. (s.93/6)

15. Hiçbir şeyin üzerinde duramayan, ancak **zaruri bir şekilde bir iş yaparken veya şikâyet ederken** mesut olan insanlardandı. (s.105/22)

16. Beğenmedikten sonra kendiniz onun yerine geçeceğiniz yerde, kendinize **durmadan** baba aramışsınız. (s.114/28)

17. **Hele muayyen bir hastalıkla ve birtakım olmaz şeylerle damgalı olarak** aralarına girmiş olmaktan büsbütün ürkmüştüm. (s.137/22)

18. **Onların aralarından geçerek Doktor Ramiz'in sesine sarılıp, onu örtüyordu.** (s.153/19)

19. **Durmadan** özür diliyor, ağzından, "emredersiniz Efendim!" den başka söz çıkmıyordu. (s.165/28)

20. Dünyanın ölmüş ölmemiş bütün halaları bir araya gelse insan, **böyle bir münasebet olmadan kakıp** İtalya'ya gitmezdi. (s.174/30)

21. Fakat biraz sonra **Cemal Bey'e bahsedince** birdenbire kızdı. (s.183/24)

22. Doktor Ramiz yaşlandıkça lüzumsuz konuşmayı artırdığı için devam etti. (s.195/24)

23. Bir kış gecesi, **Selma Hanım'ın balo elbisesini gerçekten Hırka-i Şerifmiş gibi kucağımdan bir saniye ayırmadan ve ikide bir mukavva kutusunu öpüp okşayarak** evlerine götürdüğüm gecedен beri. (s.202/4)

24. **Adım attıkça** lokanta genişliyor, geriliyor, uzanıyor. (s.215/11)

25. Parmaklarına hiçbir şey bulmazsam **ceketimin astarını yırtarak** bağlardım. (s.223/13)

26. Hayır, ben eminim ki bahsettiğimiz hanımefendi birkaç gün içinde yepyeni bir şöhret olarak İstanbul'u fethedebilir. (s.231/7)

27. Halit Ayarcı, hele son günlerde **durmadan** müsveddeler yolluyor, sağa sola mektuplar yazıyor, dairenin layığıyla döşenmesini, kalem levazımının gönderilmesini istiyordu. (s.239/26)

28. Belediye reisi, Halit Bey’le **kapıdan çıkarlarken** benden kadro üzerinde bir daha düşünmemi rica etti. (s.254/27)

29. Ve **çıkarken** de elime enstitüye ait yine az çok benim kalemimden çıkmış bir yığın prospektüs tutuşturdu. (s.267/24)

30. O zamana kadar bu kadını **bütün hayatından sıyrarak** sevmiştim. (s.273/23)

31. **Bana bu hizmet vesilesini verdiğiniz için bahtıyarım... diyerek** meseleyi halletmişti. (s.283/17)

32. Halit Ayarcı kızıma **dikkatle ve gülümseyerek** baktı. (s.294/27)

33. **Onun bu şuarsuzluğunu gördükçe** kafam büsbütün atıyordu. (s.304/19)

34. O kadar güzel fakat **bütün ömrünce** beyhude kalmış Selma ondan ayrılır ayrılmaz yaşamağa başlamıştı. (s.326/3)

35. Geceleri **sabaha kadar benirleyerek** yatağından sıçırıyordu. (s.341/10)

36. Askerlikte bedava yere çürüğe çıkartıp attığımız eski nallara acırım. (s.346/21)

37. Hakikat şu, değil mi aziz dostum, **biraz refaha kavuşunca** eski dünyanız içinde tepmeğe başladı. (s.361/4)

38. **Koltuğun altına projesini sıkıştırıp** kapıdan çıkan herkes soluğu gazetelerde alıyordu. (s.369/13)

39. **Müşterek iş bitince** aramızda eski uçurum açıldı. Artık yine ancak **hastalandığımı haber alınca** yahut muayyen günlerde gelip göreceği bir adam oldum. (s.381/21)

40. Sonunda adam bana, “**Allahaismarladık!**” bile demeden çıkıp gitti. (s.390/29)

4.10. SAYI GRUBU:

Karahan sayı grubunu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu”³⁷ şeklinde tanımlar. Özkan ve Sevinçli’ye göre “Dilimizde sayılar tek kelime (*bir, üç, beş, sekiz, dokuz*); sıfat tamlaması (*iki yüz, beş yüz, yirmi bin, altı bin, üç milyon, beş yüz milyon, bir milyar, beş trilyon*); sayı grubu (*yirmi bir, kırk üç, doksan beş, beş yüz on, bin dört yüz elli üç, bin sekiz yüz seksen bir*); olmak üzere üç şekilde karşılanır.”³⁸ Sayılar her zaman ayrı yazılır. Vurgu sonda yani küçük sayı üzerindedir.

³⁷ Karahan a.g.e., s. 72

³⁸ Özkan-Sevinçli, a.g.e., s.96

Sayı grubu tümce içinde isim ve sıfat görevinde bulunabilir. Eserde daha çok sayı grupları sıfat görevinde kullanılmıştır.

Bir hamlede *yedi* çocuk birden doğurmuş *bir* dişi kedi gibi yaptığı işten memnun, bütün uzviyetinden sevinç aka aka etrafımda dolaşıyordu. (s.304/17) (SIFAT)
Doğrusunu isterseniz ben *birincilerini* tercih ederim. (s.29/8) (İSİM)

Örnekler:

1. Bu *iki* dikkat ve keşifle bir zamanlar parlak şekilde kutlanan saat bayramlarımızın ağırlık bir hamlede teşekkür etmiş oldu. (s.8/24)
2. *On sene* evvel her yaptığımızı beğenen, öven, geniş teşkilatımızı dünyaya bir örnek gibi gösteren gazeteler... (s.13/14)
3. İşte biz nakit cezalarımızda *yüzde ondan* başlayarak *yedinci ve sekizinci* tekrarda *yüzde otuza* kadar inmek suretiyle bu tabii neticeyi ve onun aksülamellerini önliyorduk. (s.19/20)
4. Buna rağmen babam bu kadını boşamadı, ömrünün sonuna kadar *iki* evli yaşadı. (s.26/7)
5. Doğrusunu isterseniz ben *birincilerini* tercih ederim. (s.29/8)
6. Nuri Efendi benim tanımağa başladığım zamanlarda, *elli beş, altmış* yaşlarında, orta boylu, zayıf, kuru, fakat dinç bir ihtiyardı. (s.31/24)
7. İçlerinde *yarım* saat, *bir* saat gecikenler vardı. (s.36/23)
8. Hülasa bu yanlış, bilmem hangi camiin *999* penceresi gibi *tek* esiğiyle zihinleri dolduran bir şeydi. (s.48/26)
9. Bu itibarla son derece göz alan ve binaenaleyh *yüzde doksan dokuz* kraliçeliğini sağlayacağına Pakize'nin inandığı bir kemer tedarik edebilmişim. (s.56/18)
10. Bu *çift* hadise bütün aile hayatımızı alt üst etti. (s.62/22)
11. Bir nevi *beşinci* kol kılıklı huddamdan epeyce bahsetti. (s.73/15)
12. *Dördüncü* günün akşamı, hakiki bir yeis içinde: Emine kızım, dedi. (s.89/13)
13. Müesseseye girdiğimin *onuncu* günüydü ki, Doktor Ramiz birdenbire konuşmayı kesti. (s.114/4)
14. Şöyle Beyazıt'ta sahaflarda bir dolaşsanız *sekiz on* liraya kıyamet kadar toplarsınız. (s.127/9)
15. O günden itibaren bu *dört* kişi birbirinden ayrılmaz oldular. (s.142/9)

16. Pakize'nin alabildiğine açtığı radyo ile **on beş, yirmi** dakika sonra uyandım. (s.158/18)

17. Ayrıca da Cemal Bey'in karşısında, **yedi sekiz** defa okumak, tekrarlamak, onu unutmuyacağıma, sıralarını bozmayacağıma kendisini inandırmak lazım gelirdi. (s.164/20)

18. Onun **yarım** kalmış hayatından içten içe kendisini suçlu tutuyordu. (s.171/15)

19. Seher Hanım ise **bir** ay sonra haber almıştı. (s.177/15)

20. **İkisi** birden **on iki** senelik bir gayretle kızı çirkin ve sevimsiz olduğuna ikna etmişlerdi. (s.191/12)

21. Nihayet sevincimin **üçüncü** bir sebebi vardı. (s.200/26)

22. Düşünün **bir** kere, koskoca Büyükdere'de, bu lokantada, kahve köşelerinde **yarı** aç, **yarı** tok ömrünü geçiren Hayri İrdal'ın tabağındaki **tek** midyeyi bile yemeğe kıyamadığı, tam lezzetine varmak için önünde tuttuğu **tek** midyeyi bile hoşuna gidince almakta tereddüt etmiyordu. (s.225/8)

23. Bakın ben **dört beş** saat evvel sizi keşfettim, şimdi de muganniye olarak baldızınızı keşfediyorum. (s.233/26)

24. Belediye reisi Kanuni Sultan Süleyman'ın topu, tüfeği, mızrak ve zırhıyla ortaya atılan kim bilir kaç **yüz bin** kişilik ordusuna karşı ne yapabilirdi; **tek** çaresi şöyle haysiyetli bir ricattı. (s.251/11)

25. **On** dakika, hatta **beş** dakika, **üç** dakika üzerinde düşünmek her işi gülünç yapabilir. (s.258/24)

26. Bakın anlatayım, dedi. Kadromuzun **yarısı** aramızdan olacak. (s.260/24)

27. **İki üç** çizi, birkaç konuşma parçası, işte size bütün bir hayat... (s.281/22)

28. Eğer hakikaten bizim kendisine yüklediğimiz fikirlerle yazdığını söylediğimiz eserlerle **on yedinci** asır sonunda yaşasaydı, işte o zaman yalan olurdu. (s.314/20)

29. Hatta burada bir değişiklik yapabiliriz: Mesela **üçüncüsünden** sonra **dördüncü** ve **beşinci**yi geçiyorsunuz, **altıncı**yı ondan sonra **onuncuyu**... (s.333/8)

30. Bir ara **yüz, yüz elli** kadar, büyükçe bir duvar saatinin fotoğrafını imzaladım. Biraz sonra bilmece kendiliğinden çözüldü. Halam **ikinci** salonda bizim eski saatimizden oldukça büyük, rokoko süslü, fakat **dört** tarafı sonradan fildişi üzerine Arapça yazılarla süslenmiş bir saati misafirlerine takdim ediyordu. (s.342/26)

31. Böylece **iki buçuk** sene içinde yurt dışında **otuzdan** fazla Saat Sevenler Cemiyeti ve üç enstitü kurulmuş bulundu. (s.367/8)

32. Yalnız her **iki** katın merdivenini doğrudan doğruya binanın içinden çıkartacağım yerde **ikinci** katın merdivenini **beş** numaradan ve **üçüncü** katın merdivenini **yedi** numaralı pavyondan çıkarttım. Böylece altı numaralı pavyon **iki** tarafındaki boşluktan geçen etrafi

camla örtülü, biri nispeten daha kısa, **ikincisi** daha uzun ve dolambaçlı **iki** merdivenle yanındaki pavyonlara bağlı oluyordu. (s.379/18)

4.11. ÜNLEM GRUBU:

“Bir duyuşu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazen tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimelere ünlem denir.”³⁹ Bir ünlem ile bir isim unsurunun bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubuna da ünlem grubu denir. Ünlem grubunda ünlem başta isim sondadır. Bu grupta asıl unsur isim, yardımcı unsur ünlemdir.

Örnekler:

1. Her ricasında, “Siz n’olsa Hristiyansınız, ruhu muazzep olur!” diye reddeder. (s.9/24)
2. Büyük bir iyi kalplilikle, “Böyle olması hususi bir çeşni veriyor, devam edin!” demişti. (s.17/28)
3. Sık sık, “Beni adam eden saatlerdir!” derdi. (s.32/17)
4. Ara sıra “Oğlum Hayri! Derdi. (s.37/10)
5. İkide bir dükkâna geliyor, “Haydi kalk! Emir geldi. Etyemez’e gideceğiz!” diyor. (s.61/19)
6. Halam yalnız, “Aldıklarının hepsini çıkart!” dedi. (s.67/21)
7. Zavallı Emine! Benim de şimdilik ondan iyisini bulmam oldukça güçtü. (s.84/2)
8. Arada sırada gülerek bana, “Çok gürültü yapıyor... Galiba kız olacak!” diyordu. (s.90/18)
9. Kendisi gibi, benim gibi (!) gençlere kâfi derecede yer ve imkân verilmiyordu. (s.106/2)
10. Doktorun rahat anlayışı, üvey annemin saadet anlayışından farksızdı. Ah insanoğlu! (s.109/30)
11. Hasta arıyorsanız karım var! Karım hasta! Yüzü berbattı geçen gün... Evden ayrıldığım gün o kadar değildi! (s.116/1)
12. -İrade... Derdi. Anladınız ya! İrade... Her şey bu kelimededir. (s.124/21)
13. Yazık! Büyük bir fırsat kaybetmişsiniz... Çok yazık! (s.125/12)
14. Yumruklar sıkıldı, “Ben sana gösteririm!” tehditleri duyuldu. (s.144/7)

³⁹ Banguoğlu a.g.e. s.396

15. Karınız bir kaza geçirdi. “Koşun durmayın!” Adını sordum, “Ben Murat’ım!” dedi ve telefonu kapattı. (s.162/19)

16. Muhakkak ki bu anlarda Sabriye Hanım içinden “Sevgilim, beni affet!” derdi. “Senden bu şekilde intikam almamalıydım!” Çünkü Sabriye Hanım Cemal Bey’e âşıktı. (s.175/24)

17. “Hayri İrdal, kendine gel” diye düşündüm. “bakamıyorsun! Bu çocuğa bakmanın imkânı yok!” (s.194/6)

18. Ah ya rabbim, o andaki sevincim! (s.200/9)

19. Ben, Hayri İrdal, bu biçare hayat artığı, bu iltifata mazhar olayım! Bu akıl alacak şey değildi. Rabbim ne büyüksün sen! (s.221/5)

20. Yazık çok yazık! Biraz realist olsanız bir parça, ufak bir miktarda, her şey değişirdi. (s.232/11)

21. Bir hısım akrabalıktır gidiyor ki sormayın! (s.265/1)

22. Nerelerdesiniz a canım! Cemal’e soruyorum, Hayri Bey bu, bilinir mi hiç? İstifa etti, gitti, diyor. O kadar ara! diye yalvardım. (s.272/)

23. Bütün kuvvetimi topladım. “Ya pir!” Fakat yalancıların piri kimdi acaba? (s.281/6)

24. -Mesela şu tümce: “Ayakkabılarımı kendisi giydirir. Bu en sevdiği şeydir!” -Doğru dürüst ayakkabısı bile yok! (s.293/13)

25. Pakize’nin ve Zehra’nın sevinçleri, hatta karımın, “Çalsana şunu!” diye ısrarı beni büsbütün çileden çıkarttı. (s.304/12)

26. Bana hala teşekkür etmedin Hayri! dedi. Halit Bey bana, dünyada sen kocanı anlayamazsın! Onun kadar mühim adamı anlayabilir misin hiç? (s.304/28)

27. “Sen de taşı, derdi hep! Sen de taşı! Çünkü ben seni yanımda öyle taşıyorum!” (s.321/19)

28. Şimdilik hiç... Yalnız gazeteleri okuyor, daha doğrusu gazeteleri okumasını emretmişsiniz! (s.333/24)

29. “Hay hay!” dedim. O tekrar koluma girdi ve odanın kapısından beni adeta iterek çıkardı. (s.335/1)

30. Ya rabbim ne şeker gülümsemeydi kızınki! Niçin o zaman dikkat etmemiştim! (s.342/11)

31. Bu tip uyandırma, “biraz kendine gel!” demektir. (s.353/3)

32. Dönünüz! Hasretini çekiyorsanız, dönünüz! (s.361/8)

33. Azizim! dedi, nafile yere yaptığınız işi küçültmeğe çalışmayın. (s.383/10)

34. Olmaz azizim, olmaz! diyordu. Bir de bakarsın ki merdivenleri ters taraftan koymuşsunuz! (s.385/27)

4.12. BAĞLAMA GRUBU:

Özkan ve Sevinçli bağlama grubunu “İki ya da daha fazla ismin sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve, ile, dahi, ila, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem...hem, ne...ne, dA...dA vb.) ile oluşturduğu kelime grubu”⁴⁰ şeklinde tanımlar.

Bu grupta öğelerinin her biri ayrı bir kelime veya kelime grubu olabilir.

Edirnekapi ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde birkaç gün dolaştıktan sonra, bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (s.9/11) (BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI)

Ne yeni, süslü elbiselerim, ne su geçmez potinim, ne sıcak paltom vardı. (s.23/19) (SIFAT TAMLAMASI)

Evet, ne okumaktan ne de yazmaktan hoşlanırım. (s.9/32) (İSİM)

Grup birden fazla unsurdan oluşuyorsa ve bağlacı en son iki öge arasına konur.

Hakikaten zaman dediğimiz şey, saat, dakika, saniye ve saliseye ayrılmazmış gibi bu şube müdürlüklerinin adlarıyla alay ettiler. s.13/25

Bağlama grubu tümcede isim, sıfat, zarf olarak görev alır. Tümcenin özne, nesne, dolaylı tümleç, yüklem gibi öğeleri olabilirler.

Herkes bilir ki bir saat ya geri kalır yahut ileri gider. (s.15/8) YÜKLEM

Ne yeni, süslü elbiselerim, ne su geçmez potinim, ne sıcak paltom vardı. (s.23/19) ÖZNE

Doktorun giderken açık bıraktığı kapıdan soğuk bir rüzgârla beraber deminki sesler, daha keskin, daha korkunç geliyordu. (s.111/16) ZARF

Edirnekapi ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde birkaç gün dolaştıktan sonra, bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (s.9/11) D. TÜMLEÇ

⁴⁰ Özkan-Sevinçli, a.g.e. s.102d

Örnekler:

1. Belki **bu sansürün veya tehdidin** yüzünden ben düpedüz her türlü okumayı reddetmiştim. (s.8/1)
2. Rahmetli dostum Halit Ayarcı **ne Ahmet Zamani Hazretleri'nin yaşamış olması lüzumunda, ne de yaşaması icap eden asrı seçerken** hiç hata etmemiştir. (s.8/28)
3. **Edirnekapı ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde** birkaç gün dolaştıktan sonra, bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (s.9/11)
4. Evet, **ne okumaktan ne de yazmaktan** hoşlanırım. (s.9/32)
5. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün onun gözlerinde birdenbire beliren bir parıltıdan **bugünkü yahut dünkü haline gelişini** gün gün hayatımın bir parçası gibi yaşadım. (s.11/8)
6. Herkes bilir ki bir saat **ya geri kalır yahut ileri gider.** (s.15/8)
7. Bir kelime ile **onun cesareti ve icat kudreti** bana aşılarmış gibiydi. (s.17/18)
8. Bu hatıraların birinci vazifesi, **gerek rahmetli Halit Ayarcı'nın ve gerek müessesenin aleyhindeki isnat ve iftiraları ret** ise birincisinden hiç de aşağı kalmayan ikinci vazifesi de **bu küçük fakat mühim hakikati** bilmektir. (s.21/17)
9. **Ne yeni, süslü elbiselerim, ne su geçmez potinim, ne sıcak paltom vardı.** (s.23/19)
10. Günde iki defa **Edirnekapı ile Fatih arasındaki yolu** en uzun zaman içinde, her adımı ayrı ayrı hayaller peşinde atarak, gider gelirdim. (s.23/27)
11. Bunu hiç bilemezdik. **Çünkü** bu bağımsız saat **ne ayar, ne ıslah ve tamir** kabul ederdi. (s.28/22)
12. Hakikatte pek az tahsil görmüş, **ancak** bir iki sene cami derslerine devam etmişti. (s.32/16)
13. Bu da gösterir ki **gerek Nuri Efendi'yi gerek beni,** daha doğrusu benim vasıtamla **Nuri Efendi'yi ve bittabi Nuri Efendi'nin arasından beni ve ikimizin arasından da saatin ve zamanın hayattaki ferman ferma, insanüstü rolünü** ilk anlayan ve takdir eden Halit Ayarcı'dır. (s.35/16)
14. Gelinlerden her biri **ya şöhretli müşirin veya vezirin kızı yahut da bir Arnavutluk beyinin torunuydu.** (s.39/15)
15. Avlunun döşeme taşları **ya kırılmış yahut da ortasında alabildiğine büyüyen çınar tarafından sökülüyordu.** (s.49/22)
16. Üç tarafındaki hücrelerin hemen hepsi –Seyit Lütfullah'ın yattığı oda müstesna- **kimi yarı yarıya kimi büsbütün** yıkılmıştı. (s.49/23)

17. Bunlar o cins şeylerdi ki, **ne hakikatini, ne de gülünç tarafını** bugünün insanı anlayamaz. (s.53/25)

18. Müzelik olmasına müzelik olan, **fakat** Konya'dan gelmediğini herkesten iyi, hem çok iyi bildiğim bu parmaklığı bana daha çok pahalıya satabilirdiniz. (s.57/26)

19. Evet, asım efendi saat felsefesini bilmiyordu; **fakat** saat tamirini biliyor ve insana bir şeyler öğretiyordu. (s.61/26)

20. Yalanın sihirli çizgisi içinde idim **ve** bu bana yetiyordu. (s.77/13)

21. Gece yarısı **sofada veya yandaki odalarda** bir ayak sesi, hafif bir öksürük işitse yardımımıza koşmak için bunu bir fırsat bilen... (s.85/24)

22. Sade çocukla değil **kedi veya köpekle** oynarken **bile ya kendimizi onun seviyesine indirir yahut onu kendi seviyemize çıkarırız.** (s.93/23)

23. Doktorun giderken açık bıraktığı kapıdan soğuk bir rüzgârla beraber deminki sesler, **daha keskin, daha korkunç** geliyordu. (s.111/16)

24. **Kâh çok dar ve yıkılmağa hazır bir köprü, kâh bozuk, her tarafı çamur birikintileri dolu bir kaldırım** oluyor. (s.123/10)

25. Hepsi iyi kötü, işinde, gücünde, haysiyetli insanlardı **yahut** böyle görünmek için yapmayacakları fedakârlık yoktu. (s.136/1)

26. Evet, çocuklarım **benim ve Emine'nin çocukları olmaktan o gün çıktılar ve Pakize'nin oldular.** (s.159/8)

27. **Afroditi ile annesi** bu kadar garip şekilde kendilerine gelen bu malları satmağa kıyamamışlar. (s.169/20)

28. **Ne kadar** ilmi gayelerle teşekkül etmiş olursa olsun, **ne kadar** ciddi meselelerle uğraşırsa uğraşsın, burası onun malikânesiydi. (s.181/21)

29. Bakma, deryadil, kalender adamdır, dükkânı filan yoktur **amma** saati bilir. (s.195/26)

30. İdam olunmayacağına **veya** hapsedilmeyeceğine göre istersem kendisini damatlığa kabul edebilirdim. (s.200/13)

31. Sonra omuzlarını silkti **ve** beni çok muazzep eden hafif bir gülümseme ile **çünkü** hakikaten bu büyük adama gerçekten ısınmıştım. (s.221/20)

32. **İsfahanla Acemaşiranı** birbirinden ayırmak kimsenin aklından geçmez. (s.231/22)

33. Onları layıkıyla tanıtacak izahat vermeğe kalkıyor; **fakat** tam yarısında bahsettiği adamın kızı **veya** karısının adı geçince ameliye tekrarlanıyordu. (s.241/31)

34. Çok aradım **ama** bu kanaatin nereden geldiğini bulamadım. (s.281/19)

35. Ben söyledikçe belediye reisinin **de**, salâhiyetli zatın **da** yüzleri tebessüme gark oluyordu. (s.281/21)
36. Bu sefer zekam,, görüş kabiliyetim, **hatta** şahsi metodum methedilmeğe başlandı. (s.288/7)
37. Biraz kumarı severdi **ama** hatırım için vazgeçti. (s.291/24)
38. Eşek**le** atı birbirinden fark etmezsin sen! (s.299/14)
39. Doktorlar yirmi senedir yasak etti **ama** ben yine içiyorum. **Ama** bu yapacaksa vazgeçin! (s.300/9)
40. Halamın, “**Ya** rakkası şimdi bulursun **yahut** bir daha gözüme görünme!” demesinden bir lahza korktum. (s.136/19)
41. Halamı bize getiren şeyi o **da** ben **de** öğrenmiştik. (s.311/26)
42. Vakıa bu son karşılaşmada **ne** enstitü yıkıldı, **ne** param azaldı, **ne** mevkiim sarsıldı. (s.324/13)
43. Şüphesiz biraz iradeli bir insan olsaydı, yaradılışında küçük bir hodbinlik **yahut** müdafaa hissi bulunsaydı, bütün bu beyhude yükleri sırtından atar, hepsinden kurtulurdu. (s.329/16)
44. **Ya** işi tamamıyla tesadüfe bırakırsın **yahut** da namzetleri muayyen kategorilere ayırarak içlerinden birini tercih edersin. (s.331/27)
45. Halit Ayarcı **ile** Ekrem Bey’in pingpong oyunlarını seyretmekten hoşlanırdım. (s.335/19)
46. Karşısında Van Humbert dünyanın **en** garip **en** akıl almaz zeybeğini oynuyordu. (s.359/6)
47. Zaten **ne** sonu **ne** de gayesi vardır. (s.360/3)
48. Bu **ne** gayrettir, **ne** yaşamak kudreti, yaşamak neşesidir! (s.360/17)

5. BÖLÜM: YARGI GRUPLARI / TÛMCE

Muharrem Ergin tümceyi “Bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubu”⁴¹ şeklinde açıklarken Karahan tümceyi “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi olarak”⁴² tanımlamıştır. Her iki tanımdan da anlaşılacağı üzere tümce, ifadenin kelimeler vasıtası ile yargıya ulaştırılmasıdır. Bu bazen tek bir kelime ile olabileceği gibi kelimeler zinciri ile de olabilir. Bu sebeple tümce bir dildeki yargı bildiren en küçük birimdir. Tümcenin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Tümcenin en önemli özelliği yargı bildirmesidir. Tümce bu yargı bildirimini tek bir kelimeden oluşan çekimli bir fiil ya da isimle yapabilir. Geliyorum, hastaydım gibi.

b. Bazen yargı bildirimi eksiz olarak da yapılabilir.

- *Nereye gidiyorsun?*

- *Okula (Okula gidiyorum.)*

c. Bir sorunun cevabı olarak kullanılan onay ve ret sözcükleri de yargı bildiren tümcelerdir.

- *Yolculuğunuz iyi geçi mi efendim?*

- *Tabii efendim, çok tabii...(Tabii efendim, çok tabii iyi geçti.) (s.353/20)*

d. Tümcede en önemli unsur yüklemdir çünkü tümcede yargıyı bildiren öge yüklemidir. Tümce yüklem üzerine kurulur.

Mecbur kalmıştık.

Personel almağa mecbur kalmıştık.

⁴¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2013, s.398

⁴² Karahan a.g.e., s.9

Hatta bu yüzden kadromuz yetişemediği için Saat Ayar İstasyonlarımızdan ve köyler için gençler arasından seçtiğimiz Ayar Ekiplerimizden personel almağa mecbur kalmıştık.

Taşradan gelen halkın sabırsızlığı o dereceye vardı ki, kontrol memurlarımızın mühim bir kısmını Anadolu tarafında Pendik'ten, Trakya cihetinde Çatalca'dan başlayarak yakın istasyonlara ve bizzat şehir garlarına tahsise Hatta bu yüzden kadromuz yetişemediği için Saat Ayar İstasyonlarımızdan ve köyler için gençler arasından seçtiğimiz Ayar Ekiplerimizden personel almağa mecbur kalmıştık. s.20/18.

e. Tümcede yüklem yardımcı öğelerle (özne, nesne, ve tamlayıcılar) desteklenir.

Babam,(ö) başına gelenlerin hemen hepsinden,(yt) içten içe (zt) biraz da alacaklısı addettiği bu saati (n) mesul tutar. (s. 28/9)

f. Tümcede vurgu yüklem yanındaki öğededir.

Mamañih babam bile onun bazı kuvvetlerine inanırdı. (s.47/17) YER TAMLAYICISI

Maazallah başımıza taş yağdırabilir. (s.47/23) ÖZNE

Oğlumun beni sevmediğini iddia edemem. (s. 55/7) NESNE

Münasebetsiz bir hadise bu ümidi de hiç beklenmedik bir zamanda kül etti. ZARF TAMLAYICISI

5.1. YÜKLEMLERİNE GÖRE TÜMCELER

5.1.1. İSİM TÜMCESİ

“İsim cinsinden bir kelime ya da kelime grubunun ek fiille çekimlenerek yargı bildirmesine isim tümcesi denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarflar; isim hükmünde olan kelime grupları, isim tümcesinin yüklemi olabilirler.”⁴³

⁴³ Özkan- Sevinçli a.g.e., s.157

Ek fiil isim veya isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan ya da basit zamanlı eylemleri birleşik zamanlı eylemler yapan ‘imek’ fiilidir.

*Kirli veya temiz bütün çamaşırlar **ortada idi. (ortadaydı)** (s.135/19)*

Özellikleri:

a. İmek fiili günümüz Türkçesinde çoğu yerde ekleşerek hece düşmesine uğramıştır. Romanda bu kullanım daha yaygındır.

*O aksi, titiz, kibirli, insanları küçük düşürmekten hoşlanan, her şeyi ciddi mizanlara vuran bir **adamdı.**(s.16/29) (**adam idi**)*

*O başını almış giden, insanlardan tecerrüt halinde yaşayan hususi bir **zamandı.**(s.28/23) (**zaman idi**)*

b. Az da olsa bazı kullanımlarda ek olarak dilimizde yaşamaya devam etmektedir. Eserde nadir de olsa bu şekli ile kullanımına da rastlanmıştır.

*Halit Ayarcı benim velinimetimse, onun da en büyük **dostu idi.**(s.11/23)*

*Yazık ki, kendisini seven bu harikulade sevgili ile tam visal şimdilik bir çeşit **“emr-i muhal” idi.**(s.45/25)*

c. Ek fiilin "geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimi" olmak üzere dört çekimi vardır. Bu çekimlerden en çok kullanılanı geniş zamanın üçüncü tekil şahıs eki olan "dıR ve "tıR" ekleridir.

*Çirkin diyorsunuz, binaenaleyh bugünün telakkilerine göre **sempatik demektir.** Sesi kötü diyorsunuz, şu halde dokunaklı ve bazı havalara **elverişli demektir.** Kabiliyetsiz diyorsunuz, o halde muhakkak **orijinaldir.** (s.234/17)*

d. İsim tümceleri genellikle temel öğelerden (özne, yüklem) oluşur.

*Halit Bey rahat ve uyanık **adamdır.**(s.313/11)*

*Şöhret, afet olduğu kadar da **vesile-i rahmettir.**((s.9/16)*

e. İsim tümcelerinde yaygın olarak kullanılan "var" ve "yok" şeklinde çekimler eserde sıkça kullanılmıştır.

*Müthiş bir yaşamak, harcamak iştihası **vardı.** (s.62/25)*

*Cürüm, cinayet, hastalık, ihtiras, parasızlık, sefalet, talihsizlik, sakat doğma, düşmanlık, hülasa insan hayatını bizim irademizin dışında cehennem yapan şeylerin hiçbiri **yoktu.** Yalnız psikanaliz **vardı.** (s.105/2)*

*Birincisinde Nermin Hanım 'la benim karşı karşıya masalarımız **vardı.** (s.237/18)*

*Nevzat Hanım 'ın hadisede hiçbir kabahati **yoktu.** (s.327/5)*

Örnekler:

*Mesela, benim çocukluğumun geçtiği Abdülhamit devrinde cemiyetimiz **neşesizdi.**(s.15/12)*

*Saat sesi bu yüzden onlar için şadırvanlardaki su sesleri gibi hemen hemen iç aleme, büyük ve ebedi inançların **sesiydi.**(s.25/15)*

*O başını almış giden, insanlardan tecerrüt halinde yaşayan hususi bir **zamandı.**(s.28/23)*

*O bir içtimai cürüm, korkunç bir **günahı.** İnsanları iğfal etmek, onlara vakitlerini israf ettirmek suretiyle hak yolundan ayırmak için şeytanın başvurduğu çarelerden biri de Nuri Efendiye göre, şüphesiz ayarsız **saatlerdi.**(s.36/7)*

*Fakat bu dönen Seyit Lütfullah artık eski **adam değildi.**(s.42/30)*

*Bu definenin bulunması gaip âlemdekilerin, yani Aselban'ın ana ve babasının ve bilhassa çok hiddetli ve Aselban kadar güzel kardeşinin sevgiliye erişmesi için koştukları **şarttı.** Çünkü bu define bir **tılsımdı.** Haddizatında servete hiç ihtiyacı olmayan yahut bütün ihtiyaçlarını gaipten tedarik eden Seyit Lütfullah'ın bu define işi ile uğraşmasının tek sebebi işte bu **şarttı..**(s.45/27)*

*Belki daha derin, daha kuvvetli bir şey, bu mirasları ikide bir aksatan o içten **müdahalelerdir.** Herhalde bende olan **budur.** (s.54/24)*

*Üstelik **sakardım.** Elimle gözüm beraber çalışmaktan **uzaktı.** Yaradılıştan **amatördüm.**(s.60/28)*

*Halam babamın yeryüzünde tek **akrabası idi.** Belki de bu yüzden birbirlerine huy, mizaç, hatta sıhhat itibariyle taban tabana **zıt idiler.** Babam kanlı canlı, taş yese öğütür cinsten bir **adamdı.** Müthiş bir yaşamak, harcamak iştihası **vardı.** (s.62/25)*

Fakat bu sefer kumpanya yeni ve şöhretsiz olduğu için kadınlar **gençti** ve ben hepsine, istisnasız **âşıktım**.(s.77/21)

Zaten aile itibariyle biraz para **canlısıdırlar**. Yalnız refikam **cömerttir**, insani hislere **sahiptir**. (s.101/2)

Ona göre bu yeni ilim her **şeydi**. Cürüm, cinayet, hastalık, ihtiras, parasızlık, sefalet, talihsizlik, sakat doğma, düşmanlık, hülasa insan hayatını bizim irademizin dışında cehennem yapan şeylerin hiçbiri **yoktu**. Yalnız psikanaliz **vardı**. O hayat muammasının biricik **anahtarı idi**.(s.105/2)

Hiç kimsenin öbüründen saklı bir sırrı **yoktu**. Kirli veya temiz bütün çamaşırlar **ortada idi**. (s.135/19)

Kendisinden başka doktor bulunmayan yirmi bir azası içinde, hem de müessesenin müdürü sıfatıyla ben de **vardım**. Evet, şimdi itiraf edeyim ki, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne müdür muavini olduğum zaman, hiç de bu cins işlerde **tecrübesiz değildim**. Daha evvel Psikanaliz Cemiyeti'nin müdürü ve hemen hemen ona benzeyen İspritizmasılar Kulübü'nün de **muhasibi idim**. (s.152/31)

Bittabi bütün bunları Sabriye'ye söylemenin hiç lüzumu **yoktu**. O biçare kız, ömrünün sonuna kadar kıskanmağa **mahkûmdu**.(s.174/31)

İster inanın, ister inanmayın bu benim için hakiki **zevkti**. (s.183/12)

Sesi bir fırça gibi **diken dikendi**. Sadece bu sesi medeniyetin yanından bile geçmediğini göstermeğe **yeterdi**. Dişleri sarı, birbiri üstüne binmiş ve **ters türstü**. Bu da kısmetsizliğe ve hasisliğe **delildi**. Onda muhakkak ki her kusur **vardı**. (s.193/22)

Küçük kızımın bu sabah ateşi otuz **sekizdi**, yüzü çok değişti. (s.212/11)

Bilin ki zamanımızda bu gibi işler için kuvvetle istemek **kâfidir**. (s.233/23)

Daire iç içe iki odadan **ibaretti**. Birincisinde Nermin Hanım'la benim karşı karşıya masalarımız **vardı**. (s.237/18)

Bununla beraber bu sosyal etüdü yaptığım için bayağı **memnundum**. (s.246/1)

Böyle bir teşebbüs için muayyen şartları haiz oldukça kalabalık bir personele muhtaç olacağımız **tabiiydi**. Müşteri yahut müracaat sahibi ile meşgul olurken Ayarlama Enstitüsü'nün asıl içtimai gayelerini ona anlatması icap eden bu genç unsurların zeki, sevimli ve konuşkan olmaları da **lazımdı**. (s.263/14)

Ayrıca beni daha düzgün bir kıyafetle ve bayağı mesuliyetini taşıdığım bir işin arasında gördüğü için **memnundu**. (s.268/31)

Doktor Ramiz'e göre ben bütün kabiliyetlerimi inkâr eden, asrına göz yummakta inat eden, bu yüzden dünyasını küçülttüğü için etrafına karşı olan vazifelerinde bir yığın kusuru olan **adamdım**. (s.295/10)

*Hakikaten röportajdaki resimlerin birçoğu benim değildi. Beni at üstünde gösteren resim aşıkâr şekilde bir İngiliz manzarasının **ortasında idi**. (s.301/25)*

*Saat Sevenler Cemiyeti'nde bir yığın genç, güzel kadın, yakışıklı, kibar erkek **vardı**. Bütün bir **muhitti** bu. (s.313/13)*

*Şair dostumuz Ekrem'in bu sessiz, kendi köşesine kapanmış kadını sevmesi çok tabii bir **şeydi**. Nevzat Hanım'ın hadisede hiçbir kabahati **yoktu**. (s.327/5)*

İşsizliğin tecrübesini yapmış olurlar ki, daha güçtür. İdaresi hakikaten güçtür.(s.332/30)

İşin garibi saatimizi o kadar iyi tanıyan, günlerce ziyaret eden sattığımızı yakından bilen Doktor Ramiz'in Mübarek'teki bu değişiklik karşısında hayretiydi.(s.343/24)

*Bu ne gayrettir, ne yaşamak kudreti, yaşamak **neşesidir**. (s.360/17)*

*Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü sessiz sedasız protesto eden ve evimize ancak bayramdan bayrama gelen Ahmet'in nasılsa evde bulunduğu gecelerden **biriydi** bu.(s.370/32)*

*Vakia bahçemiz çoktu ve gökdelenlerin bahçesi de otuzuncu, otuz beşinci **kattaydılar**. Fakat çalışacak arkadaşlarımızın pencereden başlarını çevirdiği zaman biraz çiçek görmesi ve hiç olmazsa ikinci katın avluya bakan pencerelerin ışık alması ancak bununla **kabildi**.(s.378/31)*

*Bunlar hususi **evlerdir**. Bizden sonra çoluk çocuğumuza kalacak! Fazla orijinal olmasına ihtiyaç **yoktur**. Sağlam, ucuz, emniyetli olması **kâfidir**. (s.385/18)*

Hayır, bu adamlar kinlerinde ve düşmanlıklarında oldukları kadar sevinçlerinde de açık ve samimi idiler. (s.395/1)

5.1.2. FİİL TÜMCESİ

Tümcenin en önemli unsuru fiildir. Fiil tümcede yargıyı bildiren tümcenin asıl unsurudur. Yükleme herhangi bir çekimli fiil ile çekimlenmiş tümceye de *fiil tümcesi* denir.

Özellikleri:

a. Fiil tümceleri nesne alıp almamasına göre geçişli ve geçişsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Geçişli bir fiil tümcesinde tümcenin bütün öğeleri bulunabilir.

İkinci elbiseyi (n)/ bana(yt)/ enstitümüzün ilk kuruluş günlerinde (zt)/ o zamanki kıyafetimle müesseseye gelemeyeceğimi düşünen Halit Ayarcı (ö)/ hediye etmişti.(s.17 /7)

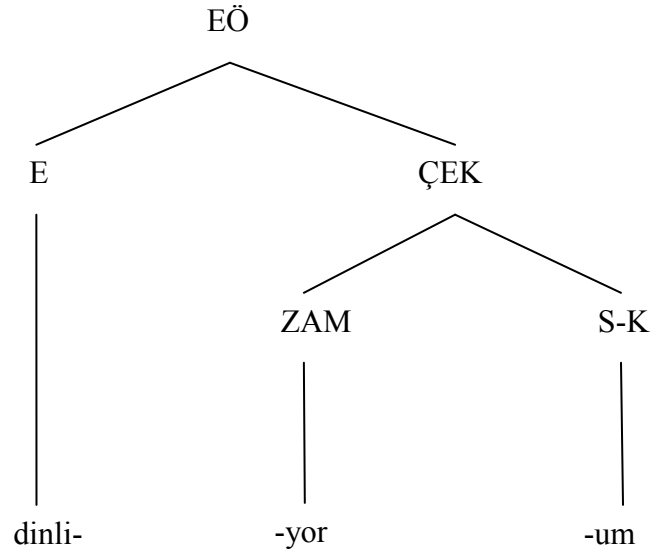
b. Geçişsiz fiil tümceleri nesne almaz.

Yani bana ilk devirlerde hep bazı hususi meziyetleri de bulunan biçare bir meczup, kabiliyetsiz bir adam, bir hayat dışı gözü ile baktı. (s.35/1)

c. Fiil tümceleri *basit, birleşik, birleşik zamanlı, geçişli, geçişsiz, etken, edilgen, ettirgen, işteş ve dönüşlü çatılı fiillerle kurulan fiil tümceleri olmak üzere* on'a ayrılır.

5.1.2.1. BASİT FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER:

Yüklemi tek bir çekimli eylemle çekimlenmiş tümcelerdir. Bu tümce grubunda fiiller bildirme veya dilek kipleri ile çekimlenir.

Örnekler:

1. Bu cinsten kayıtsız ve şartsız bir samimilik ise behemehâl bir süzme, eleme **ister**. (s.10/18)
2. Herkes bilir ki bir saat ya geri **kalır** yahut ileri **gider**. (s.15/8)
3. Bu kelimeyi bugün sadece siyasi manasında **kullanıyoruz**. (s.22/4)
4. Fatih Rüştüyesi'ndeki sınıfımızın kalabalık mevcudu bana, etrafımdaki yarışı en geri sıralardan, isterseniz buna kral locası deyin, seyretmek imkânı **verdi**. (s.23/14)
5. Ben bile bu yaşta işimle güttümce meşgul olacağım yerde radyo başına oturup saatlerce, bir kere bile gidip görmediğim,- tabii sinemalardaki havadis filmleri hariç- futbol maçlarının, boks güreşlerinin hikâyesini **dinliyorum**. (s.29/25)
6. Yani bana ilk devirlerde hep bazı hususi meziyetleri de bulunan biçare bir meczup, kabiliyetsiz bir adam, bir hayat dışı gözü ile **baktı**. (s.35/1)
7. Üç gecenin içinde, evi dükkânı **yandı**, bütün ailesi silme **öldü**. (s.47/19)
8. Liseyi bitirir bitirmez devlet hesabına tahsilin çarelerini **buldu**. Tıbbiyeyi bitirince mevkiimin ve servetimizin icabı olarak Amerika'da tahsilini tamamlamasını teklif edince derhal reddetti ve Anadolu'ya **gitti**. Hülâsa bana hiçbir şey söylemeden benden gelen her şeye sırt çevirerek **yaşadı**. (s.55 /2)
9. 1912 yılı hayatımın en ıstıraplı yıllarından biri **oldu**. Bu yılın hemen başında Nuri Efendi **öldü**. Onun ölümü ile hayatımda bir yığın mesele **çıktı**. Daha cenazeden dönerken kendimi on yedi yaşıma rağmen işsiz güçsüz **buldum**. (s.60 /1)
10. Her insan, ne kadar müspet yaradılıştâ olursa olsun ölümünden sonra tekrar dirilmeyi **düşünür, özler**. (s.69 /21)
11. Çok dikkat **ettim**, masallar adla **başlar**. Ceketinize veya boyun bağınıza eskiliği yüzünden bir ad **verin**, derhal hüviyeti **değişir**, bir çeşit şahsiyet **olur**. (s.74 /32)
12. Fakat o gelip beni **buldu**. Bir sabah evimizin önünde erkenden bir araba **durdu**. Pencereden yavaşça **baktım**. İçinden Abdüsselam Bey'in indiğini **gördüm**. (s.82 /22)
13. **Anlamaz, anlamaz** ama herkes yine **yapar**. Çocuklarla konuşurken hangimiz dilimizi, sesimizi **değiştirmeyiz**? Sade çocukla değil kedi veya köpekle oynarken bile ya kendimizi onun seviyesine **indirir** yahut onu kendi seviyemize **çıkartırız**. (s.93 /22)
14. İlk önce ikimiz de ayakta umumi vaziyeti **konaştık**. (s.105/29)
15. Bir müddet sonra arkasından bakarak **düşündüm**. (s.111/13)
16. Adamcağız ağzından iki kelime **kaçırdı** diye... Saat **kıskanılmaz**... Eşya **kıskanılır mı** hiç? Başkasından olsa **anlarım**. Kendi malını insan **kıskanmaz**, belki **beğenmez, bıkır, atar, satar, yakar**, mahveder, amma... (s.117/12)

17. Emine'nin neşesi ve cesareti yavaş yavaş bozulmuş sinirlerimi **düzeltilti**. Acayip maceramızı unutmaya **başladım**.(s.133/3)

18. Hemen her gün en kaba ve hoyrat hikâyelerden dinlediğimiz bu yaz cümbüşleri, teşrin yağmurlarına kadar **sürdü**. (s.143 /13)

19. Doktor Ramiz bu ilk ümit işaretine adeta bir kurtarıcıya yapışır gibi **yapıştı**. (s.155 /14)

20. Hakikatte ise Afroditi'nin bu halleri onu sıkarak, bir zırh gibi büründüğü haysiyetini **zedelerdi**. (s.167 /32)

21. Ben, anlamadığımı göstermek için yüzüne **baktım**.(s.182 /16)

22. Ve geldiği gibi sessiz adımlarla, hıçkırıklarını kısarak çekilip **gitti**.(s.193 /13)

23. Eyyahlar olsun, bu ümit de **gitti**. Kız, yine başımda **kaldı**.(s.199/ 21)

24. Darılmadınız değil mi Hayri Bey? Zaten **biliyorum**, siz beni **seversiniz**, bana **darılmazsınız**. (s.213 /26)

25. O geceden sonra, hatta o gece içinde hemen hemen hayatımın mahreki ve manası **değişti**. (s.225 /17)

26. İhtiyar, aklı başında bir hademe beni **karşıladi** ve içeri **aldi**. (s.235/23)

27. Ben sadece elimden gelen imkânı **hazırladım**... Ve tepsi olduğu gibi yine bize **geldi**. (s.247/22)

28. Halit Ayaracı elindeki grafikte son rötuşlarını da **yaptı**. Sonra bana **döndü**. (s.257 /27)

29. -Hayır, **dedi**, **yanılıyorsun**. Bilakis **koşacaklar**. Bu istasyonlara öyle zarif bir şekil **vereceğiz**, o kadar güzel elemanlar bulacağız ki en işlek mağazaları **geçecek**. Siz bana **inanın!**(s.263 /26)

30. Kahvelerden sonra yine o gün olduğu gibi kadro meselesine **geçildi**. Ondan sonra tebrik faslı **geldi**. Bu sefer altın tepsi belediye reisi ile onun arasında gidip gelmeğe **başladı** ve nihayet kundaklanmış bir çocuk gibi Halit Bey'in birdenbire açtığı kolları arsında **kaldı**. (s.283 /11)

31. Ben yavaşça cebimden çıkardığım mendilimle yüzümü **sildim**.(s.300 /3)

32. Bir ara harpte şehit olduğu haberi **geldi**. Rahmetli kocamla aylarca matemini **tuttuk**. (s.310 /13)

33. Bütün bu hadiseleri öğrendiğim zaman ister istemez kızımın yukarıda bahsettiğim sözünü **hatırladım**.(s.329 /21)

34. Daha salonun kapısından onun sesini işitir işitmez geriye dönmek **istedim**. (s.339 /18)

35. Baldızım yanıma yaklaşıncı etrafındakileri **bıraktı** ve bütün vücuduyla bana **abandı**. (s.346/23)

36.O hiç aldırmadan küçük mendilini burnuna **tıkadı** ve kokunun ömrüm boyunca hatırlamayacağım adını **söyledi**. (s.347 /1)

37. Kucağımda halamın şalı, yelpazesi, saplı dürbünü, dış salonun arkasındaki odada büyük baldızımın avaz avaz söylediği şarkıları dinlemeğe **gittim**. (s.354 /27)

38. Halit Ayarcı tekrar kadehini **doldurdu**. Çok sevimli bir bakışla evvela kadehe, sonra Mübarek'e sonra bana **baktı**. (s.362 /25)

39. Bir müddet sonra da bu cemiyetler bizim İstanbul'daki "Saat Sevenler"le münasebete girdiler ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün esbabımucibe layihasıyla nizamnamesini **istediler**.(s.367 /3)

43. Birdenbire hatırıma Emine'nin ölümünden sonraki senelerde her gece, adeta kapı eşiklerinde onun Zehra ile kucak kucağa, birbirine sokularak ağlaya ağlaya beni bekleyişlerini **düşündüm**. Gözlerim **yaşardı**.(s.381 /7)

44. Bunu yaptıktan sonra karımın elini **öptü**. Ve yemek odasına **girdi**. (s.394 /24)

5.1.2.2. BİRLEŞİK FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

En az iki sözcüğün birleşerek oluşturmuş olduğu fiillerdir. Bu tümceler yardımcı eylemlerle (et-, eyle-, ol-, kıl-) kurulan birleşik fiiller, tasviri fiillerle (yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma) kurulan kurallı birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış fiiller (deyimler) olmak üzere üç şekilde oluşur.

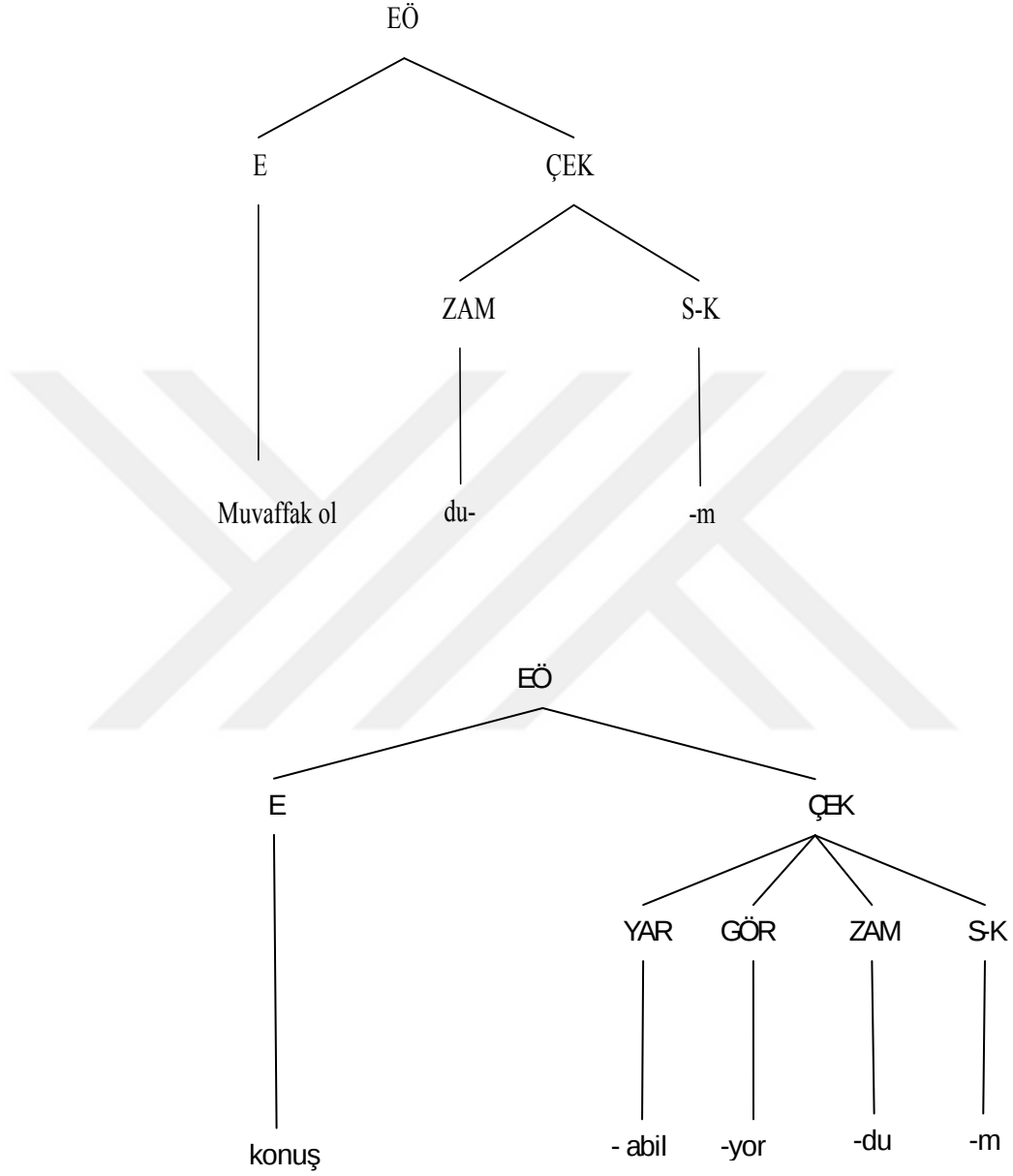
*Bununla beraber hayatımın bir safhasında ufak bir eser yazmağa **muvaffak oldum***. (s.8 /4) YARDIMCI EYLEMLE KURULAN BİRLEŞİK FİİL

*Maazallah başımıza taş **yağdırabilir***. (s.47 /23) KURALLI BİRLEŞİK FİİL

*Bununla beraber büsbütün yalnız kalmak korkusu ile bu beyhude kalabalığa yine **dört elle sarılıyordu***. (s. 41/24) ANLAMCA KAYNAŞMIŞ FİİL

“Türkçede EÖ öncelikle ÇEK budağı dallandırmakta, ÇEK budağı altında ZAM (Zaman) budağı ve S-K (Sayı Kişi) budağı dallanmaktadır. ÇEK budağı altında zaman zaman YAR (Yardımcı) ve GÖR (Görünüş) budakları da dallanmaktadır.

Türkçede YAR budağı genellikle ‘muktedir olmak’ (–e bilmek) anlamı veren birleşik eylemler için kullanılır.”⁴⁴

⁴⁴ İlker AYDIN, *Türkçe ve Fransızca 'nın Söz Dizimi Üzerine Birkaç Söz*, Synergies Turquie n° 1 - 2008 pp. 25-35

Örnekler:

1. Fikrin kafasında nasıl tutuştuğuna, nasıl birdenbire büyüyen bir ağaç gibi dal budak salıp adeta bütün vücudunu kavradığına ve oradan hayata yayıldığına **şahit oldum.** (s.11/5)

2. İkinci elbiseyi bana enstitümüzün ilk kuruluş günlerinde o zamanki kıyafetimle müesseseye gelemeyeceğimi düşünen Halit Ayarcı **hediye etmişti.** (s.17 /7)

3. Yukarıda hayatımın sıkıntılarından birkaç defa **bahsettim.** (s.21 /21)

4. Hayri İrdal'ın doğum tarihi bu saatin elime geçtiği gündür **diyebilirim.** Onu mavi kurdelesıyla – yengemin kordon parasından kurtulmak için bulduğu çare!- yastığımın üstüne koydukları günden itibaren hayatım sanki daha başka türlü, daha çok derin, daha gayeli **oluverdi.** (s.24/5)

5. Radyo çıktığından beri çalar saatler ortadan **kayboldu.** (s.29 /7)

6. Aristidi Efendi onu bir şarlatan **addeder,** vücudundaki değişiklikleri daha ziyade eksik tedavi edilmiş bir frengiye yorar yahut bu cinsten bir mirasın neticesi **addeder.** (s.43 /18)

7. İnsan değil, afet... Maazallah başımıza taş **yağdırabilir.** (s.47 /23)

8. İsabet tam olsaydı, birisi kalkıp onu pekâlâ tesadüfe **yorabilirdi.** (s.48 /28)

9. Modern hayat ölüm düşüncesinden uzaklaşmayı **emreder.** (s.58/24)

10. Sonra ondan benim kadar kim **zevk alabilir?** İnce arabeski arasından kendi mazisini, bütün o garip insan kalabalığıyla beraber kim **seyredebilir?** (s.59 /2)

11. Tabii bana hiçbir mühim **rol vermediler.** Yaptığımızın fevkalade bir iş olduğunu da hiç **zannetmiyordum.** (s.76 /23)

12. Böylece hem iki taraf için Allah'ın emri yerine gelecek, hem ben **rahat edecektim.** (s.84/8)

13. Neticede zaten hükümsüz olan vasiyetname bir kere daha **iptal ediliyor,** ben ayrıca mahkeme huzurunda münasebetsiz münasebetsiz konuştuğum, velinimetimin hatırasına hürmetsizlik ettiğim için **tazir ediliyordum.** (s.94 /11)

14. **Farz etki,** çocukluğumda bir masalda dinlemiş **olabilirim.** Birisi böyle bir şeyden **bahsetmiş olabilir.** Elmas fikriyle beraber aklıma **gelmiş olabilir.** (s.97 /19)

15. Başta müdür olmak üzere birkaç kişinin saatini **tamir etmiştim.** Müdür yavaş yavaş bana almıştı. Ara sıra odasına çağırıp benimle birkaç çift **laf ediyordu.** O daha ziyade Şerbetçibaşı Elması'na **merak sarmıştı.** (s.113 /12)

16. Hayatımda birçok şeyler daha beni **korkutabilir,** başıma türlü felaketler **gelebilirdi.** (s.149 /20)

17. Ben ellerim dizimde, ikide bir ağırlaşan göz kapaklarımı parmaklarımla açarak, onun bu gayretini **seyrediyor**, gösterdiği cesarete, kudrete, her an biraz daha **hayran oluyordum**. (s.155 /7)

18. Bu defteri okuyanlar belki de bu işi latif **bulabilirler**. Fakat hayatıma getirdiği karışıklığı da **inkâr edemezler**. (s.159 /10)

19. Bir akşam onun bütün elektriklerimizi söndürüp dakikalarca hepimizi heyecanlandıran, korkudan olduğumuz yerde titremesini kim **unutabilirdi**? Bu hadisenin olduğu günün haftasında cemiyet yeni aza kabul etmemek kararını almağa **mecbur olmuştu**. Bu kadar sevilmiş ve benimsenmiş bir uzuv **feda edilemezdi**. (s.180 /6)

20. Fakat ne bu halim, ne de iki aylık tıraşım Pakize'yi beni kıskanmaktan **alı koyamıyordu**. (s.185 /15)

21. Binaenaleyh ne **idam edilecek**, ne de **hapsolunacaktı**. (s.200 /11)

22. Son olarak saatçiye, bir daha bu cins saatlerle meşgul olurken fazla yağ kullanmamasını **tembih ettim**. (s.206 /3)

23. Yatakta örtüler altında şekliniz **kaybolsun**. Vücudunuzu gizleyin ki bu köpek sadakati ben de **devam etsin**. (s.213 /8)

24. Bu işe bir de kalabalığı **ilave edin...** Hayır, ben eminim ki bahsettiğimiz hanımefendi birkaç gün içinde yepyeni bir şöhret olarak İstanbul'u **fethedebilir**. Bakın! Vaziyet çok **müşkül olurdu**, şayet baldızınız hanımefendi batı musikisine **merak sarsaydı**. (s.233 /7)

25. Kardeş, sırtına bir orta mektep önlüğü **geçiriver**, dedim. (s.237 /4)

26. Ben küçücük dairemizin varlığını küçük bulurken, o amcam dediği Halit Ayarcı'nın bizim için tasavvurlarını anlatıyor, şubelerden, şefliklerden **dem vuruyordu**. (s.239 /19)

27. Bu sağlam delil ve burhan karşısında belediye reisi tek bir cevap **bulabildi**. (s.253 /2)

28. Şimdi kadınlar da erkekler kadar genç ve güzel kadınlarla **anlaşabiliyorlar**. (s.266/5)

29. "Sizleri huyunuzdan **vazgeçiremem ki...** Çaresiz **tahammül edeceğim**. Nasıl olsa olduğum yere geleceksiniz." Bir insan karşındakine o anda yalnız sabır ve tahammül olduğunu ancak bu kadar terbiyeli şekilde **gösterebilirdi**. (s.277/25)

30. Evet ama müspet bir şey **bulunamadı**. Nuru Osmaniye Kütüphanesi'ndeki kitap **kaybolmasaydı**. (s.282/4)

31. Bunun üzerine ben hep birden size müracaat etmeyi **teklif ettim**. İşte tam o esnada siz **teşrif ettiniz**. (s.301/9)

32. Hiçbir kabahatim olmasa, hayatlarına karışmış olmayı kendime **affedimiyorum.**(s.306/14)

33. Siz kabul edildikten sonra mesele baştan **halledilmişti.** (s.315/1)

34. Bir an aziz velinimetimin aklından şüphe ettim. Acaba vaziyetin vahimliğini **fark etmiyor muydu?** (s.320/13)

35. Cemal Bey'in bulunduğu yerde ben talihime nasıl **güvenebilirdim?** (s.320/22)

36. Terbiyeli ve kibar görünüşlerin altında bir yığın zaafı **saklayabilirdi.** Evvelden hazırlanmak şartıyla herhangi bir cinayeti **işleyebilirdi.** (s.326/23)

37. Yalnız gazeteleri okuyor, daha doğrusu gazeteleri okumasını **emretmiştiniz.**(s.333/24)

38. Doktor Ramiz yarı kucağına devrilmiş, ihtiyar bir kokananın arkasından tanınmayacak bir, "nereye gidiyorsun" la beni **teşyi etti.**(s.347/20)

39. Lakin ne yapalım ki bu aile toplantısında konuşmayı yeğenim evvelden **vaat etmişti.** (s.351/27)

40. Ve bu haysiyetle deminden beri bana çapkınca dirseğini çarpan karıma aynı şekilde **cevap verdim.** (s.359/13)

41. Bütün ve halis şahsiyet her şeyden evvel kendisiyle yetinmemeyi **icap ettirir.** (s.362/5)

42. Beni karımdan ve kızımdan dolayı **tebrik ediyor,** ikisini birden Hollanda'ya **davet ediyordu.** (s.364/3)

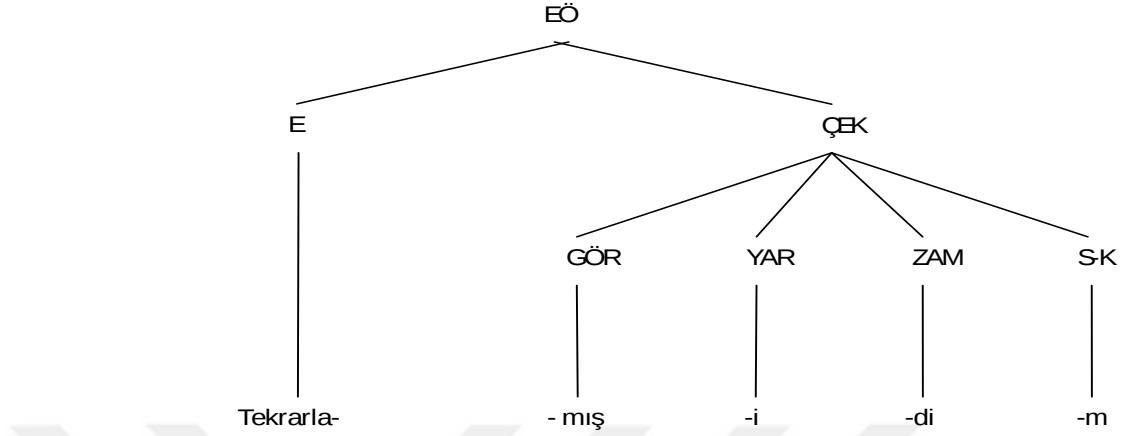
43. Bu kadar başarılı çalışan bir müessese, kendini ne hakla ve nasıl **tekzip eder?** Ve ben nasıl başkalarının oldubittisini **kabul ederim?**(s.372/7)

44. Üstünde, perdenin iki ucunun birleştiği düzlükte de yine böyle bir madenden büyük bir rakkas kalın mihveri etrafında fakat bu sefer ucu yukarıya çevrili, durmadan sağa sola giderek ayar fikrini **temsil edecekti.** (s.376/28)

45. Halit Ayarçı'nın ısrarıyla hiç yoktan ortaya çıkarttığımız, etrafımıza topladığımız insanlar şimdi bizden hesap sormakla **iktifa etmiyorlar,** açıktan açığa bizi **itham ediyorlardı.**(s.393/24)

5.1.2.3. BİRLEŞİK ZAMANLI FİİLERLE KURULAN TÜMCELER

Basit zamanlı fiillere ikinci bir kip ekinin getirilmesi ile yapılır. Bu ikinci kip, ek fillin hikâyesi, rivayeti ve şartı şeklinde gerçekleşir. Eserde kullanılan birleşik zamanlı fiiller genel olarak hikâye birleşik zamanda kullanılmıştır

Örnekler:

1. Büyük bir maliyecimiz bu ceza sistemini maliye tarihinde gerçek bir buluş addettiğini resmen bildirmiş ve bundan sonra adımı Doktor Turgot, Necker ve Schact'la beraber anmakta hiç tereddüt etmeyeceğini her fırsatta **tekrarlamıştı**.(s.14/16)
2. Bir taraftan bugününüzü ve vazifelerinizi tayin eder, öbür taraftan da peşinde koştuğumuz ebedi saadeti, onun lekesiz ve arızasız yollarını size **açardı**. (s.25/18)
3. Bu büyük saatten başka bir de küçük masa saatimiz vardı ki, babamla annemin yattıkları odada bir masanın üzerinde **dururdu**. (s.29/3)
4. Hocalarımız beni öyle sık sık görmedikleri için kabahatlerimi de **görmüyorlardı**. Onun için rüştiyeyi bitirene kadar bir daha sınıfta kalmadım. Zaten artık mektebin Allahlık talebelerinden **olmuştum**. Bütün ömrüm boyunca her geçtiğim yerde beni karşılayan ve teşyi eden hazin baş sallamaları, kendisini gizlemeğe çalışan merhametli tebessümler, daha hoyratlarında yüzüme karşı hain gülmeler **başlamıştı**.(s.31/3)
5. Hakikatte onu cani, derras, tembel, dolandırıcı addeden babam, bu noktada çok müspet düşünceli Aristidi Efendi ile **birleşirdi**. (s.45/4)
6. Geçici de olsa bu parmaklık evime çoktan beri görmediğim bir rahatlık ve genişlik **getirmişti**.(s.56/25)
7. Evet, Asım Efendi saatin felsefesini **bilmiyordu**; fakat saat tamirini biliyor ve insana bir şeyler **öğretiyordu**. (s.61/26)
8. Herkes bir kat daha **şaşırmıştı**. Kötürüm halam, öleceği beklenen, ölen halam, yardımsız yürüyor, koş a koş merdivenlerden **çıkıyordu**. (s.67/10)
9. Yalanın sihirli çizgisi içinde idim ve bu bana **yetiyordu**. (s.77/13)

10. Hâlbuki ben bu dört seneden neler **beklemiştim**. (s.81/14)

11. Mekteplerin hemen hemen bomboş olduğu, neredeyse araya simsar koyarak, mükâfat vaat ederek öğrenci aradıkları bir zamanda, hiç olmazsa dışardan en mütevazısı gibi görünen bu mektebi acaba neden **seçmiştiler**? Hakikat şu ki, beni o kadar sevmelerine rağmen hakkımdaki düşünceleri **değişmemişti**. Mamañih Abdüsselam Bey'e bunun için mühim başka sebepler de **gösteriyordu**.(s.83/13)

12. Hanım, baba evinden **çıkmyormuş**... Çıkmayı **istemiyormuş**!(s.91/3)

13. Karım, çocuklarım, evim bana olduklarından daha çok uzakta, erişilmeyecek şeyler gibi **görünüyorlardı**.(s.103/13)

14. Artık sual **sormuyordu**. Sadece hatırıma gelenleri anlatmamı **istiyordu**. Ve ben durmadan **konusuyordum**. Onu aldatmak için konuştuğumu zannede ede **konusuyordum**. Fakat yavaş yavaş halka **daralıyordu**. Düşüncem sanki bir karanlık mahzen **olmuştu**. (s.112/30)

15. Üstelik de yeniden tahsile **başlamıştım**. Broşürü elime aldım. Zehir gibi Almanca idi. Hoş Türkçe olsa ne **anlayacaktım**?(s.120/21)

16. Çocukluğumda ne Şerbetçibaşı Elması'nın hırsızı, ne miras kaçıracısı ve Doktor Ramiz'in hastası olmadığım o mesut zamanlarda, sabah kahvaltımızı yaparken herkes o gece gördüğü rüyayı **anlatırdı**. O zamanlar yapılan tabirlerden arslanın "adalet"i temsil ettiğini **öğrenmiştim**. Rüyamdaki arslan bana **dokunmamıştı**. O halde **kurtulacaktım**.(s.125/29)

17. Uysal kalabalık insana başta kendisi olmak üzere her şeyi **unutturuyordu**. İşimden çıkar çıkmaz bir soluk oraya uğruyor, daha ilk adımda, sanki bir başkası oluyor, günlük üzüntülerden uzak, yalnız şakadan bir âleme **giriyardım**. Burada yarım saat evvel veya sonraki hayatımda adeta bir başkasının imiş gibi **bakıyordum**. (s.139/1)

18. Bir gün daha **geçmişti** ve ben hesap vermekten **kurtulmuşum**. Fakat çok defa onları kedi yavruları gibi birbirine sokulmuş, birbirine yaslanmış, evin bir köşesinde beni bekler **buluyordum**. O zaman işte günün en korkunç tarafı **başlıyordu**. (s.150/23)

19. Pakize'nin danstan hoşlandığını **bilirdim**. Fakat İspanyol dansını bildiğini hiç **işitmemiştim**. Zaten doğru dürüst yürümesini bile bilmeyen, bastığı yeri görmeyen bir insandan bu pek **beklenmezdi**.(s.157/7)

20. Bunu romancı Atiye Hanım çok iyi **anıyordu**. Onun için Sabriye Hanım'ın verdiği, akla yakın izahatı **dinlemezdi** bile. (s.173/30)

21. Fakat işin içine bir talihsizlik **karişmişti**. Tecrübelere başlar başlamaz medyum olduğu **anlaşılmıştı**. Medyum olmak Sabriye Hanım'ın işine **gelmezdi**. O geceleri kendi rahat yatağında bile bir kulağı kırıste **uyurdu**. (s.177/28)

22. Onlar daha gitmeden Cemal Bey beni azarlamak için yanına çağırarak, onun elinden kurtulduğum zaman muhakkak bir alacaklı ile **karşılaşacaktım**.(s.185/26)

23. Bu sözleri biraz karşımdakini yoklamak ve biraz da vakit kazanmak için **söylemiştim**. (s.197/15)

24. O dakikada adamcağızın beni dinlerkenki halini **görmeliydim**. (s.204/29)

25. Hepsinden biraz yeisli, biraz daha üzgün, içim daha kapalı **dönerdim**. (s.1223/16)

26. Bu itibarla yaptıkları saatleri çok güzel eserlerle **süslerlerdi**.(s.227/29)

27. Doğrudan doğruya bir levazım müdürlüğü, bir nevi depo olmazsa dairemiz lağvedilecek, hepimiz açıkta **kalacaktık**. (s.240/17)

28. -Zaten siz **olmasaydınız** bu mesuliyetli işe dünyada **girmezdim**, diyordu.(s.249/17)

29. Burada genç hanımlar, beylerin, genç ve güzel delikanlılar da hanımların saatlerini küçük ve makbuz mukabili bir ücretle kurup **ayarlayacaklardı**. (s.263/8)

30. Nerede ise her şeyi **söyleyecektim**. Fakat ne diye acele **edecektim** sanki? Belki de sözlerime **inanmayacaktı**. Yahut hayatına yeni bir üzüntü **ilave edecektim**. (s.275/18)

31. Niçin **soracaktık**? Hatta niçin şüphe **etmeliydi**? Herkes bir şeyden öldüğüne göre Ahmet Zamani Efendi de elbette bir hastalıktan **ölecekti**. (s.282/28)

32. Neredeyse gözünden yaşlar **akacaktı**. Fakat Zehra ortadan **kaybolmuştu**. Ahmet ise hiç **görünmüyordu, çalışıyordu**. (s.305/15)

33. Bu kadar mühim bir adam böyle mühim bir hadiseden uzak **kalamazdı**. (s.315/17)

34. Zeynep Hanım sanıldığı gibi **intihar etmemişti**. Nevzat Hanım'a çılgınca âşık olan kocası tarafından **öldürülmüştü**. Polis genç kadının senelerdir tuttuğu hatıra defterini **de ele geçirmişti**.(s.324/21)

35. Filhakika ben ödemeğe **başlamıştım**. Zavallı Selma'nın asabı ümitsiz denecek derecede **bozulmuştu**. Ne Cemal Bey'i, ne Nevzat Hanım'ı **unutabiliyordu**. Geceleri sabaha kadar benirleyerek yatağından **sıçırıyordu**.(s.341/8)

36. **Bilselerdi, bilselerdi...** Fakat **bilselerdi** bunu **yapamazlardı**. Bu heyecana, bu icada, bu kendiliğinden bulmağa **erişemezlerdi**.(s.360/4)

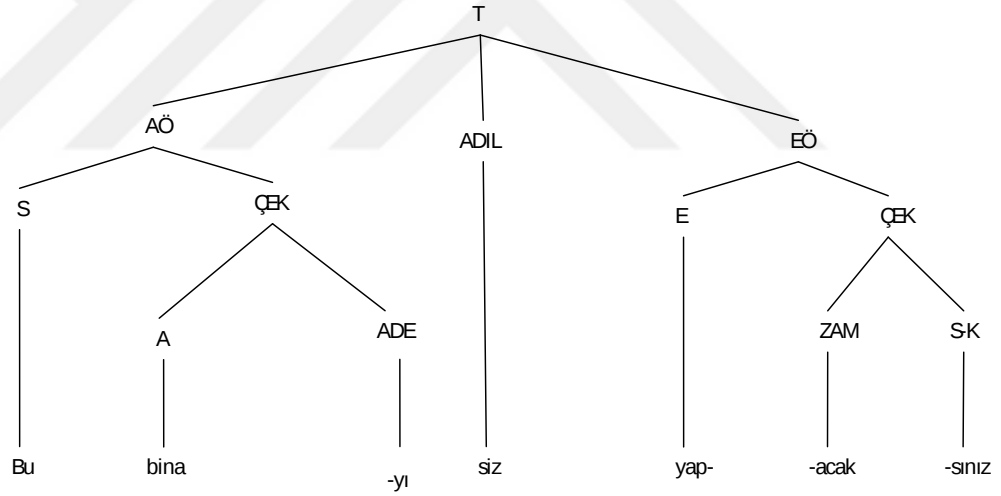
37. Masamın başında, bir elim telefonda, oturup düşünüyordum. (s.391/14)

5.1.2.4. GEÇİŞLİ FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

Tümcede öznenin yaptığı işten etkilenen öğeye nesne denir. Nesneyi bulabilmek için yükleme ‘Neyi’, ‘Kimi’ ve ‘Ne’ soruları sorulur. ‘Neyi’ ve ‘Kimi’ sorularının cevabı belirtili nesneyi, ‘Ne’ sorusunun cevabı belirtisiz nesneyi verir. Tümceler nesne alıp alamamasına göre geçişli ve geçişsiz olmak üzere ikiye ayrılır. Bir tümcede nesne varsa veya tümcenin yüklemi nesne alabiliyorsa o tümce geçişli, alamıyorsa geçişsizdir. Geçişli fiillerle kurulan tümcelerde nesnenin zorunlu olarak bulunmasına gerek yoktur. Fiilin nesne alabilecek yapıda olması geçişli olması için yeterlidir.

*Ben bu sabah size sormadan bazı yerlerini **değiştirdim**. (s.254/2) GEÇİŞLİ*

Ben bu sabah size sormadan değiştirdim. (s.254/2) GEÇİŞLİ

Bu binayı (n) siz (ö) yapacaksınız.

Örnekler:

1. *Dün akşam yine onun masamızdaki yerini boş **gördüm**. (s.11/17)*

2. Kaç kişi memurlarımıza bilhassa ilk günlerde “Aman ne olur, bir kere de bizim eve gelin, bunu karım behemehâl görsün, işte adresim” diye kartını uzatmış, ayrıca otomobil parasını da **vermişti**.(s.14/26)

3. Hatıralarım ilerledikçe okuyucularım ömrüm boyunca ihtiyaç ve mahrumiyetini adeta ikinci bir deri gibi vücuduma yapışmış olarak dolaştığını **göreceklendir**. (s.21/22)

4. İnsan işlerine uzaktan bakmayı oradan **öğrendim**. (s.23/16)

5. Sanatının tam ehli olan ustam bu saati tamirden o kadar bıkmıştı ki, sonunda babama kendi eliyle kurmasını bile **men etmişti**. (s.30/7)

6. Birisini çok gençken, insanlara ve hayata gözlerim henüz açıldığı sırada **tanıdım**. (s.35/23)

7. Böyle anlarında durmadan perdenin öbür tarafından bahseder, görünenin ötesinde insanı bekleyen lezzetleri anlata anlata **bitiremezdi**.(s.45/12)

8. Fakat ben onların hatıralarını **yazıyorum**. Kendi hayatımı **yazıyorum**. Şurası da var ki hayatımın ileriki safhaları bana bu insanların tesirinden kurtulmak imkânını pek **vermedi**. (s.54/28)

9. Elllerinde küçük renkli kovalar, kürekler, bahçenin kumlarını doldurup **boşaltıyorlar**.(s.59/8)

10. Hakikatte ne babamı, ne de bizi **severdi**. (s.63/31)

11. Başkalarının halini tavırlarını görmek, onlar üzerinde düşünmek, bana kendi vaziyetimi daima **unutturdu**. (s.68/9)

12. Hülâsa evine gelirken hayatı, evinde de babamın ceplerinden ve koynundan zorla çekip çıkarttığı servetini **bulmuştu**. (s.71/13)

13. Beni bu acayip dünyadan yorgunluğunun bir türlü anlayamadığım bu kargaşalıktan Birinci Dünya Harbi **kurtardı**. (s.78/6)

14. Mektebe yazıldıktan, yani kendime ait şöyle böyle emniyetli bir istikbalin eşiğine ayak bastıktan sonra, bir gün Abdüsselam Bey’e benim behemehâl Emine ile evlenmem lazım geldiğini **söyledi**. (s.83/26)

15. Hemen hepsinde biçare ihtiyar “servet- i mevcudesini” “validesi Zehra Hanım’a” terk ettiğini **söylüyor** ve bizim onun tahsil ve terbiyesine son derecede dikkat etmemizi şiddetle **istiyordu**.(s.92/5)

16. İlk önce ikimiz de ayakta umumi vaziyeti **konuştuk**. Ben başımdaki dertten kurtulmak şartıyla dünyayı gül gülistan görmeğe çoktan hazır olduğum için başlangıçta sözlerinden bir şey **anlayamadım**.(s.105/29)

17. Ve tam kapıdan çıkacağım zaman birdenbire duruyor, yeleğinin ceplerini karıştırdıktan sonra bir saat **uzatıyordu**. (s.113/19)

18. Yine kendimi, **ele vermiştim**. Babamı beğenmediğimi gösteren sözler **söylemiştim**. Sözü değiştirmek **istedim**.(s.119/27)

19. Göreceksiniz, hatıra defterimi neşrettiğim zaman göreceksiniz, bu adamlardan neler öğrendiğimi hep günü gününe **okuyacaksınız**... (s.139/26)

20. Bir tulumbacı gibi küfür ede ede yanağından sızan kanları **sildi**. Gözlükleri kırılmış olduğu için şapkasını ben bulup başına **geçirdim**. (s.144/12)

21. İkinci konferansta ise, yetmiş sahifelik taş basması bir tabirnameyi başından sonuna kadar, ufak tefek izahlar mukayeselerle **okudu**.(s.153/11)

22. Nevzat Hanım'ın hizmetçisiz kaldığı zaman evi Murat'ın muhafaza ettiğini, hatta bazen kadıncağız çantasından anahtarını çıkarmadan onun kapıyı açtığını hepimiz **bilirdik**. (s.161/22)

23. Filhakika onun ağzından konuşan ruhlar her nedense çok defa mürşidin suallerine cevap verecek yerde, alelade dünya işleriyle meşgul olmayı **tercih ediyorlardı**. (s.178/8)

24. Ben bir taraftan onun kirli sarı, etleri dökülecekmiş gibi ablak yüzünü, çiçek bozuğunun daha sakil yaptığı küt burnunu, şişkin gözlerini seyrederek bir taraftan da bu güzel bahar gününü bana zehreden talihimi **düşünüyordum**. (s.191/3)

25. Beyazıt'a geldiğimiz zaman alışkanlık yüzünden evvela cebimi **yokladım**. (s.203/20)

26. Belli ki bu saadeti bana birkaç kelime ile **anlatacaktı**. Fakat birdenbire bana masanın üstündeki barbunyalar **dikkatini çekti**. (s.219/21)

27. Ve o böyle yaptığı için de Hayri İrdal dünyalar kadar mesuttu, yıllardan beri kendisini tanıyan dostu Doktor Ramiz ona bu yüzden adeta gıpta ile bakıyor, adeta onu **kıskanıyordu**. (s.225/12)

28. İhtiyar, akılı başında bir hademe beni **karşıladi** ve içeri **aladı**. (s.235/23)

29. Nermin Hanım bermutat Halit Ayarcı 'ya üçüncü süveterini **örüyordu**. Ben ona Seyit Lütfullah'la Aselban'ın sevişmelerini **anlatıyordum**.(s.243/6)

30. Ben bu sabah size sormadan bazı yerlerini **değiştirdim**. (s.254/2)

31. Yüzüm kızara kızara Halit Ayarcı'ya bu meseleyi **açtım**. (s.266/13)

32. İş meselesi böyle halledilince Selma Hanım, benim aradaki beş senelik hayatımı **merak etti**. Her şeyden evvel şirketten niçin istifa ettiğimi **soruyordu**. (s.274/13)

33. Odama girdiğim zaman Zehra'nın beni beklediğini **gördüm**. (s.285/26)

34. Birdenbire kapının önünde kopan gürültü, bana vermeğe hazırlandığım cevabı **unutturdu**. (s.297/13)

35. Bu kısa uykuda gördüğüm rüya belki o günlerdeki ruh haletimi daha iyi **anlatır**. (s.308/31)

36. Bunlardan birisi beş altı göbekten beri Çengelköylü bir zatın kendisini Ahmet Zamani'nin edbeced torunu ilan etmesi ve soyadını değiştirmeye kalkması ve elindeki aile şeceresinin doğruluğuna şehadet etmemi benden **istemeseydi**. (s.316/25)

37. Enstitünün personel meselesinin ve kadro işlerinin bizi çok yoracağını daha evvelden tahmin etmiş, bu yüzden mümkün mertebe çok dar bir kadro ile işe başlanmasını **istemiştim**. (s.331/7)

38. Yolda Halit Bey Ekrem 'le oyun oynarken çektiği sıkıntıyı anlattı. (s.341/1)

39. Büyük bir gayretle elimi Van Humbert'ten **kurtardım** ve şarap şişesinin kenarına sarılmış ıslak peşkirde parmaklarımın sızısını **hafiflettim**. (s.353/4)

40. Van Humbert yeni öğrendiği zeybekte kızımın yardımından vazgeçmiş, şimdi tek başına düşe kalka, bir yığın cambazca hareketler **yapıyordu**. (s.360/13)

41. O kadehini içti. Yan cebinden çıkardığı mendille alnını sildi. (s.363/28)

42. Halamın kokteylinden birkaç ay sonra ajans telgrafları altı Cenubi Amerika şehrinde birer Saat Sevenler Cemiyeti'nin kurulduğunu **haber verdiler**. (s.367/1)

43. Herhangi bir dikdörtgenin kenarlarına rakamlar koymakla hiçbir şey **elde edemezdim**. (s.375/7)

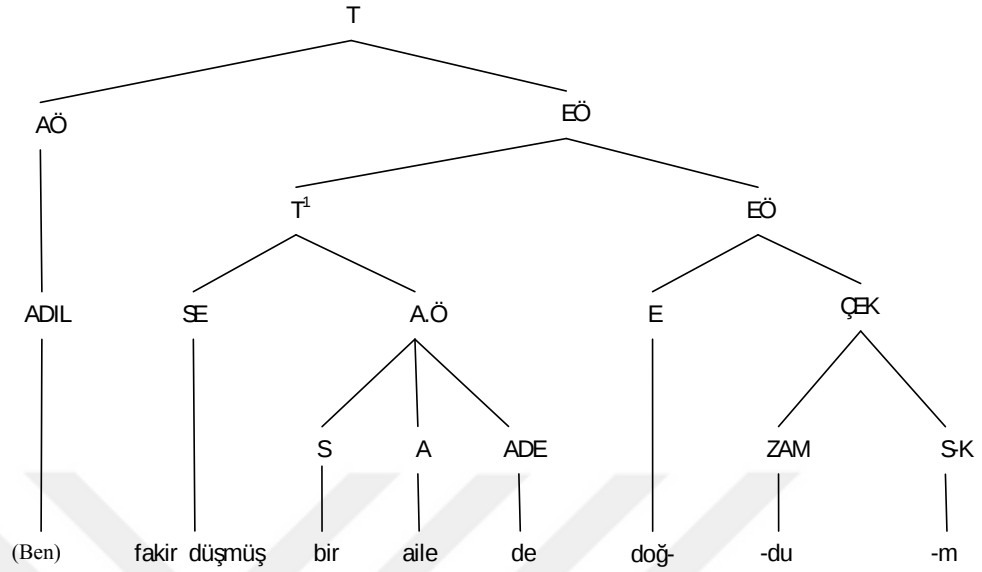
44. Halit Ayaracı, getirdiğim projeyi, daha doğrusu oğlumun çizdiği çok acemice planla, benim boş kibrit kutularından yaptığım acayip maketi büyük bir heyecanla **karşıladı**. (s.383/1)

45. Bunu söyledikten sonra karımın elini **öptü**. (s.394/24)

5.1.2.5. GEÇİŞSİZ FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

Yüklemi nesne almayan fiillerle kurulan tümcelerdir. Genellikle oluş ve durum bildirirler.

*Fakir düşmüş bir ailede(yt)/ **doğdum**.(y) (s.21/26)*

Örnekler:

1. Hiçbir zaman ve hiçbir kuvvetin halledemeyeceği meselelerin **halloldu**. Bütün bunlar hep onun Halit Ayarçı'nın sayesinde **oldu**. (s.11/30)
2. Hâlbuki hadiselerin lütfuyla birdenbire o kadar gülecek şey bulan bugünkü hayatımızda vapur düdüklarının, tramvay seslerinin neşesine **bakın!**(s.15/17)
3. Fakir düşmüş bir ailede **doğdum**. (s.21/26)
4. Böylece teferruatı hazırladıktan sonra, adamcağız tam camiin inşasına başladığı sırada yeniden azledilmiş ve bir daha yakasını sıkıntıdan kurtaramadığı için temelleri kazılan camiin inşası kendiliğinden **geri kalmıştı**. (s.27/20)
5. Hiçbir şeye yaramasa bile insanın boşluğunu örter, karşısındakiyle aynı seviyeye çıkarır, diye **iltifat ederdi**. (s.37/18)
6. Çoktan İstanbullulaşmış, hatta Arapçasını unutmuş bu Tunuslu 'da eski Mağrip sadece hurafeleriyle devam ediyordu. (s.43/29)
7. Aksi takdirde devrimizin büyük meselesi olan adalet ve haksızlık davalarını bu kadar kuvvetle benimsemez ve uğrunda böyle **mücadele etmezdi**. (s.51/22)
8. Kendi tamir edeceğim saatlerin parasından bana birkaç kuruş vermeğe bile **razı oldu**. Fakat talihime dükkâna o günlerde müşteri **uğramıyordu**. Usta çırak sessiz sedasız karşı karşıya **oturuyorduk**.(s.61/8)
9. Babam ve hepimiz, onunla en zalim şekilde **karşılaşmıştık**. (s.69/10)

10. Böylece her şeyi kaybettikten sonra aşağı yukarı hepsini buluyor, yeni baştan servet ve kudrete **sahip oluyorduk.** (s.75/28)

11. Abdüsselam Bey'in eski tanıdıkları ya ortadan **çekilmişler** yahut da adamcağıza ehemmiyet vermeyecek derecede **değişmişlerdi.** (s.83/8)

12. Yalnız o şeker bayramı babasına bir telgrafi çekmekle, bir de çocuklarının resimlerini göndermekle **yetindi.** (s.87/12)

13. Karşısına çıktığımız hâkimlerin çoğu evvela koskoca adamın ahretliğinin kızını "kendi annesi" zannetmesine hafifçe **gülümsüyorlar**, biraz sonra verese tarafından yapılan kandırıcı aydınlatmalarla kötü niyetimizden şüphelenmeğe **başlıyorlardı.** (s.93/8)

14. İlk önce sadece mütalaasına müracaat edilen bir şahit olarak **dinlendim.** (s.99/14)

15. Doktorun giderken açık bıraktığı kapıdan soğuk bir rüzgârla beraber deminki sesler, daha keskin, daha korkunç **geliyordu.** (s.111/15)

16. Bereket versin bu sefer araya, o broşürdeki konferans vesilesiyle tanıdığı Alman kızının hatırası **girdi.** (s.121/20)

17. Biraz sonra, üzerime dikilmiş, korkudan alabildiğine açık iki gözden başka bir şey **kalmadı.** (s.129/24)

18. Her gün bir yığın para kavgasına, bitmez tükenmez hesaplara, bazen haftalarca süren fiskoslu konuşmalara **şahit oluyorduk.** (s.141/18)

19. Sanki çok tüylü, yumuşak bir yığın kol ve kanatlı, insanı adeta bitmez tükenmez gıdıklamalar, kısık gülüşler ve haz baygınlıkları içinde sömürüp tüketen bir hayvanın eline düşmüşüm gibi bu manasız âleme **gömüldüm.** (s.147/22)

20. İlk önce Yangeldi Asaf Bey arka sırada seçtiği yerinde uyumağa **başladı.** (s.153/21)

21. Bütün bunlara sadece en sonunda, yahut bu defa olmazsa gelecek defa Selma Hanım'ı görmek ümidiyle **katlanırdım.** (s.164/23)

22. Bu esnada Cemal Bey'le olan hususi münasebetimiz eskisi gibi **devam ediyordu.** Kahve, ev, her tarafta, bana ihtiyaç oldukça, **aranıyordum.** Fakat Cemal Bey **değişmişti.** (s.183/28)

23. Bu bakış, hiç de öbürlerine, kendimi bildim bileli üstümde hissettiklerime hiç **benzemiyordu.** (s.195/10)

24. Hâlbuki şimdi bu hatıra, tıpkı Selma Hanımefendi'nin o gece beni saadetten neredeyse çıldırtacak olan iltifatları gibi içimde daima **hazır bulunacaktı.** (s.203/9)

25. İlk yudumu ağzına alır almaz yüzünün öyle mendebur bir buruşması vardı ki, birdenbire iştiham **kapanmıştı** ve sırf kendisine rakı nasıl içilir göstermek için üst üste sekiz kadehi bile yuvarlamış, evden zilzurna **çıkılmıştı**. (s.209/13)

26. Ben, en aşağı dördüncü kat gökte Hazreti İsa ile **sarmaş dolaştım**. (s.221/1)

27. Bir sabah ben, sırtımda bir gece evvel Halit Ayaracı'nın göndermiş olduğu elbiseler, belediyenin civarındaki büromuzun kapısında **göründüm**. (s.235/20)

28. Bu anlaşımdan ve iki tarafın vaziyetinin böylece sıkı sıkıya tespitinden sonra belediye reisi teklifsizce Nermin Hanım'ın sandalyesine **oturdu**. (s.248/1)

29. Yan gözle masamın bir kenarına koyduğum öteberiye **baktım**. Galiba toparlanıp gitmek zamanı **gelmişti**. (s.258/12)

30. Bu itibarla fazla **üzülmedim**. Dört ay daha **rahat edecektim**. (s.263/29)

31. Masanın bir köşesine hafifçe yaslanmış, sakın ve alakasız, beyhude sözlerle israf edilen zamana pek fazla fark ettirmeden acır gibi etrafına **bakıyordu**. (s.277/18)

32. Onun için Halit Ayaracı'nın odasına geldiğimiz zaman Derviş Ağa'nın getirdiği kahveler pek **makbule geçti**. Hatta az şekerli olmasına bile **ehemmiyet vermedi**. (s.283/7)

33. Bazen de yirmi dört saat **uyurdum**. Bilmem niçin, çırpıplak döşemenin üstünde yatmaktan **hoşlanırdım**. (s.292/25)

34. Neredeyse gözünden yaşlar **akacaktı**. Fakat Zehra ortadan **kaybolmuştu**. Ahmet ise hiç **görünmüyordu**, odasında çalışıyordu. Yemekte bu bahislere tekrar **dönmedik**. (s.305/15)

35. Karşımda yarı çıplak gülümseyen güzel kadın daha şimdiden benim için uzak bir hayal olmuşa **benziyordu**. (s.319/9)

36. Bütün ömrü evvela, onunla izdivacı kafasına koyan ve bunun için karısını öldüren Tayfur Bey'in şantajı içinde **geçmiş**, o yetişmiyormuş gibi sonra da nasılsa bu hadiseyi haber alan Cemal Bey ona **musallat olmuştu**. (s.327/9)

37. Çünkü bu hafif gülümseme herkes gibi ona da çekilen bir imdat işaretine **benziyordu**. (s. 336/32)

38. Her lengerin peşinden elinde keşkül yerine bir tabak tutan bir sürü kadın, erkek **koşuyordu**. (s.347/24)

39. Evvela bir konferansta idim, Naşit Bey'in odasında tüyleri solmuş kartala baka baka **uyuyamamıştım**. (s.351/29)

40. Onun içindir ki eskiler insan tabiatını olduğu gibi kabul ederek söze **başlarlardı**. (s.362/14)

41. Şu kadarını söyleyeyim ki benden çok memnun **ayrılmıştı**. İstanbul'da geçirdiği zamandan yıllarca muhtelif yazılarında **bahsetti**. (s.364/10)

42. Bilhassa bizim icadımız olan saatli jartiyerler bütün dünyada **rağbet kazandı**. Siz bu jartiyerlere pek **itiraz etmişsiniz**. (s.371/24)

43. Fakat benim ısrarlı ricam üzerine, sırf bana yardım etmek için evde bizimle kalmağa **razı olmuştu**. (s.375/20)

44. Asıl cephe pavyonu olan ve saat on ikiyi temsil eden, büyük giriş kapısının bulunduğu pavyonla iki yanındaki 1 ve 11 numaralı pavyonlar ikişer katlı **olacaktı**. (s.379/10)

45. -O halde bu adamlar bana **inanmıyorlar!** Beyhude yere buraya **toplanmışlar!** Beyhude yere **uğraşmışız!** (s.387/31)

46. Nitekim biraz sonra hiddet, birikmiş kin, kıskançlık birdenbire **infilak etti**. (s.371/24)

5.1.2.6. ETKEN ÇATILI FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

“Etken çatılı fiiller, edilgen çatının dışında kalan fiillerdir (dönüşlü, işteş, geçişli, geçişsiz, ettirgen, oldurgan fiiller).”⁴⁵ Etken çatılı fiillerin öznesi bellidir.

Örnekler:

1. Adli Tipta müşahede altında bulunduğum zamanlarda tedavime çalışan, sonraları da bana o kadar iyiliği dokunan Doktor Ramiz'in psikanalize dair neşrettiği etütleri de bu arada **sayabilirim**. (s.7/12)

2. Kaldı ki, biz bu karışık hesaba bir de ilerilik ve gerilik farkı **ilave etmiştik**. (s.15/7)

3. Bir türlü inanamadıkları, bir latife zannettikleri bu tenzilat işini bizzat görebilmek için halkımız birbirinin koluna girip ayarsız saatleri ellerinde bürolarımıza hücumu veya kontrollerimizi yoldan çevirip kendileri için ceza yazdırmağa **başladılar**. (s.20/2)

4. Nuri Efendi bana fazla iş vermez, verdiği işin de behemehâl yapılmasını **istemezdi**. (s.37/6)

5. 1906 yılında, şöhreti yavaş yavaş başladığı sıralarda, Abdüsselam Bey çok kıymetli bir altın saati kaybettiğini **sanmıştı**. (s.47/30)

6. Mandalin bir müddet yüzüme baktı, sonra kollarını uçacakmış gibi havaya **kaldırdı**. (s.57/29)

⁴⁵ Özkan-Sevinçli a.g.e 169.

7. Babamı ikinci evlenişinden sonra pek **sevmezdim**. Hangi hallerinin yapmacık, hangilerinin doğru olduğunu bilmediğim için de sızlanışlarına çokluk **acımazdım**. Bununla beraber o günkü halini hiçbir zaman **unutamam**. (s.67/13)

8. Yukarıya **çıkmadı**. Aşağıda taşlıkta giyinmemi **bekledi**. Arabasına alıp Soğan Ağa'da yeni taşındığı konak yavrusu evine **götürdü**.(s.82/26)

9. İhtiyar adam evvela bu yanlışığa bizim kadar **güldü**, sonra **müteessir oldu**, kendini ithama **başladı**. (s.91/21)

10. Daha o gün Doktor Ramiz'in bu tedavi sistemine, hastası çıkınca tatbik edilecek bir usulden ziyade bütün dünyayı ıslah edecek tek vasıta, ancak dinlerde görülen o tek kurtuluş yolu gibi baktığını **anladım**. (s.105/30)

11. İlk sözü bana **bıraktı**. Ona evvela kısaca vakayı **anlattım**.(s.106/26)

12. İlk önce müşkülat **çıkarttı**. Fakat kendisine sizin daha ziyade benim sahamı alakadar eden bir hasta olduğunuzu anlatınca **razı oldu**. (s.112/30)

13. Doktor Ramiz birdenbire büsbütün amansız **kesildi**. (s.117/25)

14. Çocukluğumda ne Şerbetçibaşı Elması'nın hırsızı, ne miras kaçırıcısı ve Doktor Ramiz'in hastası olmadığım o mesut zamanlarda, sabah kahvaltımızı yaparken herkes o gece gördüğü rüyayı **anlatırdı**. (s.124/29)

15. Dişlerim birbirine kenetli, bir müddet olduğum yerde, yalnız kalbimin gürültüsünü dinleyerek etrafa **bakındım**. (s.130/16)

16. Hepsi memleket meselelerinin içinde ve sade onunla **yaşıyorlar**. Hiçbir gazetede bu kahve kadar havadis **bulamazsınız**. **Göreceksiniz**, hatıra defterimi neşrettiğim zaman **göreceksiniz**, bu adamlardan neler öğrendiğimi hep günü gününe **okuyacaksınız**. (s.139/24)

17. Bir taraftan terden sırtımıza yapışmış fanilalarımızı iskemlelerimizin arkalarına sürte sürte isiliklerimizi kaşırken, öbür taraftan da işittiğimiz bu hikâyeler sayesinde, ayışığında serin sulara **yıkandık**, loş plaj kabinelerinde **seviştik**, rüzgârlı ve ağaçlı tepelerde cins tekeler gibi **boğuştuk**. (s.143/15)

18. Odaya açık pencerelerden dalga dalga sıcak bir rüzgâr **giriyor**, yüzlerimizi **alazlıyor**, bizi çok başka derinliklere çekip **götürüyor** ve sonra esneyerek, hatibin iyi niyetine **teslim ediyordu**. (s.153/14)

19. El ayak çekilince mutlaka ortaya **çıkır**, camları **siler**, halıları **silker**, eşyanın yerini **değiştirir**, kitapları **düzeltir**. Nevzat Hanım'ın okumasına münasip bulmadıklarını **yırtar**, **kaybederdi**.(s.161/7)

20. Bu intihar Sabriye Hanım'ı kökten **sarsmıştı**. Zeynep Hanım'ı çok **sever ve beğenirdi**. (s.67/13)

21. Bazen cebinden avuç dolusu para **çıkartıyor**, gözümün önünde **sayıyor**, birtakım parçalara **ayırıyor**, sonra büyük bir yeisle cüzdanına **yerleştiriyordu**. (s.184/3)

22. Dün akşam hiç yere evvela büyük baldızım, Zehra'ya **çatmış**, Pakize onun bu haksızlığını örtmek için, hiç lüzumsuz yere oğlum Ahmet'i **ağlatmıştı**. Kendisine yapılan haksızlıklara ses çıkarmayan, fakat Ahmet'e dokunulmasını istemeyen Zehra, bu sefer annesiyle çetin bir kavgaya **girişmişti**. (s.191/17)

23. Müstakbel damadım, gırtlak kemiği, avını arayan şahin gibi dışarıya **fırlamış**, sapsarı yüzü, diken diken saçlarıyla alabildiğine **küfrediyor**, tutmağa çalışanların üstünden durmadan **saldırıyordu**. (s.199/14)

24. Bir ayağımı öbürünün üstüne **atıyorum** ve etrafa kayıtsız kayıtsız **bakıyorum**. Belki de ben, kendim öyle yaptığımı **saniyorum**. (s.216/15)

25. Hakikaten evime gitmek **istiyordum** artık. Benim olmayan bu hayattan, bu eğlencelerden **yorulmuştum**. Evime, bana ve benim olan şeylerin arasına, ıstıraplarıma, yoksulluğuma dönmek **istiyordum**. (s.227/16)

26. Halit Ayarcı'nın akrabasından olduğunu bildiğim kalem şefimiz Nermin Hanım beni görür görmez kırk yıllık ahbap gibi **sevindi**. (s.235/23)

27. Onu **yormuyorlar**, **azarlamıyorlar**, **bunaltmıyorlardı**. (s.242/25)

28. Evvelki gece Hayri Bey'le son bir defa gözden gözdengeçirdik. Ben bu sabah size sormadan bazı yerlerini **değiştirdim**. (s.254/2)

29. Bir müddet yüzüne dalgın dalgın**baktım**. Nerede ise her şeyi **söyleyecektim**. Fakat ne diye **acele edecektim** sanki. Belki de sözlerime **inanmayacaktı**. Yahut hayatına yeni bir üzüntü **ilave edecektim**. (s.274/18)

30. Birdenbire kapının önünde kopan bir gürültü, bana vermeğe hazırlandığım cevabı **unutturdu**. (s.297/14)

31. Bu düşünce ile tekrar köşeme **büzüldüm**. Sabaha karşı bir ara **dalmışım**. (s.308/30)

32. Cemal Bey'e Halit Ayarcı ve ben, ikimiz de **cevap verdik**. Ben kendi yazımda sadece mazlum bir adam tavrı **takındım**. (s.321/30)

33. Bu ara yanıma Pakize **yaklaştı**. Güzel **giyinmişti**. (s.345/16)

34. Büyük bir gayretle elimi Van Humbert'ten **kurtardım** ve şarap şişesinin kenarına sarılmış ıslak peşkirde parmaklarımın sızısını **hafiflettim**. (s.353/4)

35. Tabii bazılarına biraz **çıtlattım**. **Uyuyordunuz**. Adam **geldi**. Konferansta, **dedim**. Şimdi gelir, **dedim**. Gerisi kendiliğinden **oldu**. (s.358/21)

36. Bu suretle kabul edenler ve etmeyenler müessesemizin lüzumunda **birleşmiş oluyorlardı**. Halit Ayarcı bu hususta gelen her ajans telgrafının arkasından bir basın

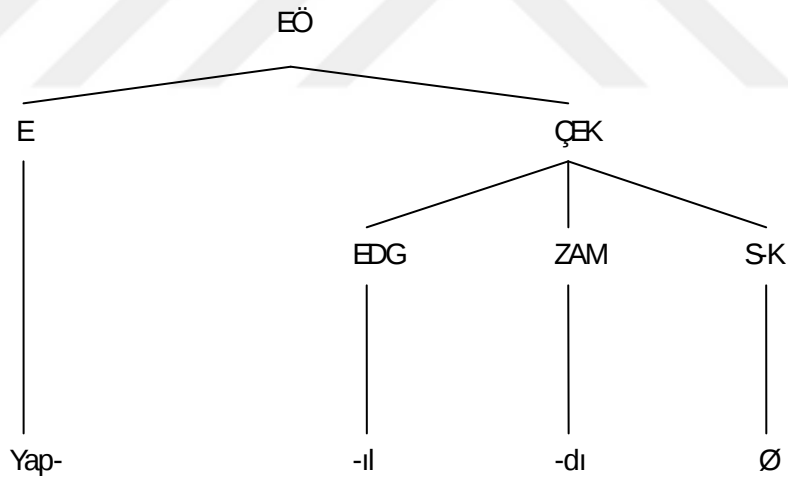
toplantısı yaparak müessesenin ehemmiyetini bir kere daha **belirtiyordu**. Kendisi meşgul olduğu zaman bu iş bana **düşüyordu**. Halam ise bu vesile ile büsbütün **faaliyet kesilmişti**. (s.367/14)

37. Ayağa **kalktı**. Gözlerini gözlerimin içine **dikti** ve en ciddi sesiyle son sözünü **söyledi**. (s.373/11)

38. Bütün meseleyi biraz da hiçten yere **alevlendirmişti**. (s.389/9)

5.1.2.7. EDİLGEN ÇATILI FİLLERLE KURULAN TÜMCELER

Uzun edilgen çatılı fiiller için “Edilgenleştirme, etken tümcelerden öznenin atılmasına dayanan sözdizimsel bir işlemdir. Atılan üye edici rolünü yüklenen üyedir.”⁴⁶ der. Edilgen çatılı fiillerde eylemin kimin tarafından yapıldığı belli değildir. Tümcenin gerçek öznesi yoktur.

Özellikleri:

a. Bu çatı ile kurulan tümcelerde tümcenin nesnesi özne görevindedir. Bu sebeple edilgen çatılı fiillerde özne “sözde özne”dir.

Annem (ö) / bulaşıkları (n) / yıkadı. ETKEN

⁴⁶ Uzun, a.g.e., s.111

Bulaşıklar (s.ö) / yıkandı. EDİLGEN

b. Geçişsiz bir eylem edilgen çatı haline dönüştürülürse tümcede sözde özne de olmaz.

*Hatta daha ileriye **gidildi**. (s.371/29)*

c. Edilgen çatılı fiillerde bazen gerçek özne" tarafından" sözcüğü ile birlikte verilir. Bu tür öznelere "örtülü özne" denir. Örtülü özneli tümceler de edilgen çatılı eylemler olarak kabul edilir.

*Avlunun döşeme taşları ya kırılmış yahut da ortasında alabildiğine büyüyen **çınar tarafından** sökülmişti. (s.49/21)*

d. Edilgen çatılı fiiller "-Il, -Ul, -In, -Un" ekleri ile yapılır; fakat bu ekleri alan her eylem edilgen çatılı değildir.

Ayşe düğün için güzelce süslendi. ETKEN

*Okul tören için **süslendi**. EDİLGEN*

Örnekler:

1. Kabrinin fotoğrafları Hollanda'dan başlayarak bütün dünya gazetelerinde, tabii daima başucunda bir elim taşa dayanmış olarak ve öbür elimde pardösüm, şapkam, gazeteler filan, bizzat ben bulunmak şartıyla, **neşredildi**. (s.9/16)

2. Metih veya zem, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nden bahsedilirken daima bir hakikat **unutulmuştur**. (s.21/6)

3. Daha doğrusu onun hayatımda dolduracağı yer kendisi gelmeden çok evvel **hazırlanmıştı**. (s.30/10)

4. Onda yalanın nerede başladığı nerede bittiği **bilinmezdi**. (s.42/13)

5. Hâlbuki gençliğinde daha ziyade güzel **sayılmış**. (s.43/8)

6. Seyit Lütfullah'ın yüzünü duvara çevirerek konuştuğu huddamı ile baktığı falların doğru çıktığı, bazı asabi hastalıklarda nefesinin ve bilhassa elinin çok iyi tesir ettiği daima **söylenirdi**. (s.47/29)

7. Fakat tesadüfe bakın ki, evden o günlerde memleketine gitmek üzere ayrılmış olan Ünyeli bir hizmetçinin arkasından çekilen telgrafa şu cevap **alınmıştı**. (s.48/12)

8. Avlunun döşeme taşları ya **kırılmış** yahut da ortasında alabildiğine büyüyen çınar tarafından **sökülmüştü**. (s.49/21)

9. Bu gidişle birkaç yıl içinde modern bir mahalle **kurulacak**. (s.58/13)

10. Böylece asıl kabahatli meydana çıkınca ben **salıverildim**. (s.62/4)

11. Bu daima böyledir. Hadiseler kendiliğinden **unutulmaz**. (s.62/18)

12. Babam acele ile konağa gitti. Lazım gelen tedbirleri aldı. Namazı Laleli'de **kılındı**. (s.65/11)

13. Hatta lastik tekerlekli siyah bir kupa arabası dahi **alındı**. (s.71/28)

14. Lütfullah'ın tevkifinin hemen akşamında babam, ben, Abdüsselam Bey, Nuri Efendi'nin yerine muvakkitlik yapan Ispartalı Sadi Efendi, polis müdüriyetine **çağırıldık**. (s.73/21)

15. Bu kadar mühim adamlarla konuştuktan sonra bizim gibilerin ifadelerini almak birdenbire lüzumsuz bir iş, hatta çekilmez bir angarya gibi **göründü**. "İcabında yine çağırırız" sözüyle evlerimize **gönderildik**. (s.74/13)

16. Birkaç gün sağa sola gidip geldikten sonra tahsilimi tamamlamama **karar verildi**. (s.83/10)

17. Fakat her kandil ve bayramda olduğu gibi damat, gelin, torun, yaşayan, belki de yaşamayan bütün akrabalar için, hepsinin yaşına ve mertebesine göre yine hediyeler **alındı**. (s.88/28)

18. Bu iş için muhakkak ahrette kendisine **hesap sorulacaktı**. (s.91/5)

19. Bu cevabım hiç hoş gitmedi. İzahatım deliliğe vurma **telakki edildi**. (s.100/14)

20. Büyük bir ayaklı saat... Çok iyi cinsten. Eski İngiliz işi. Mecit zamanında **alınmış**. (s.107/2)

21. Evvela siz anlatın bir kere... Tabii kitap da **alınacak**. Amma ilim ağızdan **nakledilir**. (s.127/10)

22. Emine'nin başı, saçları kükürtlü rüzgârda yarı tutuşmuş gibi dudakları solgun ve gözleri apaçık **göründü**. (s.129/1)

22. Adeta eski bir dost ve günün kahramanı gibi **karşılandım**. (s.133/29)

23. Hiçbir şeye **hayret edilmiyor**, hiçbir şeyin üzerinde fazla **durulmuyordu**. Burada insan, olduğu gibi bütün hususiyetleriyle, kabahatleriyle, sakatlıklarıyla **kabul ediliyordu**. Ve bunlar ne kadar çok olursa o kadar hoş gidiyordu. Fakat bu **affedilmek** değildi. Aksine hiçbir şey **unutulmaz**, hatta her zaman için **hatırlanırdı**. (s.134/14)

24. Bir kere alelade çapkınlığa, Karagöz şakasına, pederastihikâyesine veya ortaoyunu taklidine indirildikten sonra **kabul edilirdi**. Zaten bu cins ciddi şeylerden bahsedenler, hususi bir isim altında **tanınırlardı**. (s.137/4)

25. **Temizlendi, ütülendi**, evvela yatak odamıza, sonra misafir odasına **asıldı**. (s.159/1)
26. Bitmez tükenmez münakaşalar, tecrübeler **yapılırdı**. Hemen her üç günde bir yukarı âlemden gelen tebliğler **yayınlanır**, onlar **tefsir edilir**, çok âlimane fikirler **söylenirdi**. (s.160/2)
27. Her şey yok pahasına **satıldı**. (s.185/2)
28. Sanki ustadan ustaya mektup, ama belli ki size **yazılmamış**. (s.204/23)
29. Bu esnada şehrin saatleri birbirini tutmadığı için büyük bir zata ait cenazede mühimce bir zat **bulunamamıştı**. (s.239/7)
30. Evet efendim, bilhassa sinema saatlerinde ve öğle yemeklerinde saat ayarları **hatırlanır**. (s.245/24)
31. Ve muhakkak ki bizde göreceği, muvaffak olacağı bir iş **bulunur**. (s.261/17)
32. Daha ilk anda kendisinde bir yığın şeyin değiştiği **görülüyordu**. (s.272/21)
33. Mühim bir keşif, diyordu. Fakat nasıl oldu da hiç adı **işitilmedi**? (s.280/17)
34. Birden fazla kadın almanın aleyhinde bulunduğu için devrinde pek **sevilmezmiş**. (s.281/14)
35. “Hayri İrdal’ın çıraklık seneleri” diye başlayan bu yazıda, benim üç yaşından itibaren saat ve zamanla meşgul olduğum **anlatılıyordu**. (s.288/10)
36. Üçüncü yazıda Nuri Efendi de, babam da, Voltaire de bir tarafa **itiliyordu**. Bu yazı da benim hayatımın insanları ve cemiyetimizi öğrenmek için girişmiş olduğum bir tecrübe olduğu **söyleniliyordu**. (s.288/22)
37. Birdenbire kapı ardına kadar **açıldı**. (s.297/25)
38. Siz **kabul edildikten** sonra mesele baştan **halledilmişti**. (s.315/1)
39. Acayip mazim, icat kabiliyetim, açık kalbim her gün bir kere daha **övülüyordu**. (s.323/12)
40. Umuma ait ölçüleri hiç rahatsız etmeyecek şekilde yaşadığım için **seviliyordum**. (s.323/20)
41. Çocukluğu boyunca kendisinden çirkin ve huysuz olan ablası tarafından **kıskanılmıştı**. (s.327/20)
42. Saat sekize doğru ışıklar **söndürüldü** ve kısa metraj bir film **gösterildi**. (s.342/6)
43. Bu kadar güzel ve ciddi bir müessese bütün dünyaca **taklit edilmelidir**. (s.349/13)
44. Bu hızla parmaklarım ve bütün elimin ayası yeni baştan **ezildi**. (s.352/28)
45. Hatta daha ileriye **gidildi**. Milletlerarası Saat Sevenler kongresinde bazı devlet nişanlarının saat olması bile benim teklifim üzerine **kabul edildi**. (s.371/29)

46. Günün on iki saatini gösteren on iki pavyon daire şeklinde merkezi bir holün etrafına **dizilecekti.** (s.373/23)

47. Nitekim asıl başarılı tarafımız da bu hol **addedildi.** (s.379/8)

48. İşte tam bu esnada birdenbire Halit Ayarcı, elinde seyahat çantası, başında şapkası ile **göründü.** (s.394/15)

5.1.2.8. OLDURGAN ÇATILI FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

"-ır, -dır, dUr, -tır, tUr, -t" eklerinden birinin veya ikisinin üst üste getirilip geçişsiz bir fiilin geçişli hale dönüştürülmesine oldurgan çatılı fiil denir.

*Zaten bu hatıraları yazmak fikrini bende, biraz da onun bu çok yerinde olan kederi **uyandırdı.** (s.11/24)*

Uyan-: Geçişsiz

Uyandır-: Geçişli

Örnekler:

1. Yumuşak ve uysal, merhametli, sefaleti tatmış tabiatım iki de bir işe karışıyor, lafımı kesiyor, kararlarımı **değiştiriyordu.** (s.17/23)

2. Vakıta on yaşlarıma doğru be mesut hayatı bir ihtiras **bulandırdı.** (s.23/29)

3. Elllerinde küçük renkli kovalar, kürekler, bahçenin kumlarını doldurup **boşaltıyorlar.**(s.59/8)

4. Bilhassa tam bu fikir ortaya atıldığı zaman babamın benimle Naşit Bey'in kızını – çok küçük yaşlarımıza rağmen- nişanlamış olması bu düşüncüyü onda **uyandırmıştı.** (s.64/14)

5. İbrahim Bey babamın bu iş için verdiği paradan kendisine kendisine de bir şeyler artırabilmek için Süpürgeciler Kâhyası'nın gelinini adeta bir fakir cenazesi gibi **kaldırmıştı.** (s.65/21)

6. -Hoş geldin kardeşim... diye bir şeyler kekelemek istedi ve titreyen elleriyle ceplerine, koynuna **doldurduklarının** hepsini teker teker **çıkardı.** (s.67/23)

7. Yukarıdan gelen bu acıma jesti etrafımdaki merhamet havasını bir kat daha **artırdı.** (s.95/14)

8. O eliyle işaret ederek **oturttu.** (s.118/24)

9. Emine'nin neşesi ve cesareti yavaş yavaş bozulmuş sinirlerimi **düzeltilti**. (s.133/3)

10. O gözlerini kapar kapamaz, etrafımız tatlı bir mışılta ile dolardı ve havada sanki yüzlerce melek hep birden maddesiz kanatlarıyla uçuşurlar, çok yavaş fısıltılarla kulağına ninni söylerler, uykusunun peteğini masum rüyaların balıyla **doldururlardı**. (s.148/25)

11. "Uzun boylu, tanıyamadım." diye bize gördüklerini anlatırken iyice katılaşmış yüzünde görmekten, bilmekten gelen saadet, bu çirkin kadını, adeta tabii uykusunda çok mesut bir rüya görüyormuş gibi **güzelleştirdi**. (s.179/18)

12. Pakize'nin bir huyu da rüyalarını sıcaklığına anlatmak için beni **uyandırmasıydı**. (s.193/3)

13. Yarı yıkık evimizin arasına göz koyan ve bu yüzden bana oldukça geniş bir kredi sağlayan semt bakkalındaki hesabımı da her akşam yalvara yalvara aldığım kırk beşlikler **kabartmıştı**. (s.209/24)

14. Halit Ayarcı omuzunu silkti. Kadehini **kaldırdı**. (s.222/20)

15. Bütün bunlar beni **endişelendiriyordu**. Bana kalsaydı, dairemiz hiç de böyle şeylere kalkışmamalıydı.. (s.239/22)

16. Onu yormuyorlar, azarlamıyorlar, **bunaltmıyorlardı**. (s.242/25)

17. Sabriye Hanım zihnimde geçenleri anlamış gibi birdenbire sözü **değiştirdi**. (s.270/16)

18. Olsa bile bizim Zamani'nin oğlu olamaz. Çünkü herif yaşamadı! diye **susturdum**. (s.317/6)

19. Gazeteler bunu da yazarak işi biraz daha **alevlendirdiler**. (s.317/13)

20. Soğukkanlılığı, kendisine inanışı, neredeyse beni **çıldırıyacaktı**. (s.320/12)

21. Belki aile terbiyesi, belki ablasının kıskançlığı altında geçen çocukluğu onu buna **alıştırmıştı**. (s.329/26)

22. Biraz sonra bu çift şantajı, Zeynep'i çok seven Sabriye Hanım girmiş ve o daha ziyade evde kalmış kız psikolojisiyle Tayfur Bey'le Nevzat arasında ciddi bir münasebet bulunduğu inandığı için işe adeta bir tahkikat şekli vermiş, hülasa genç kadının etrafındaki tazyiki bir misli daha **artırmıştı**. (s.330/9)

23. Kadehlerimizi **doldurdu** ve kendisinininkini bir yudumda **boşalttı**. (s.358/14)

24. Bu acı havadis üzerine bu davetten vazgeçmek istemiş fakat karımı bir türlü **kandıramamıştım**. (s.392/12)

5.1.2.9. ETTİRGEN ÇATILI FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

"-r, -dır, dUr, -tır, tUr, -t" ekleri ile geçişli fiillerin geçişlilik derecesinin arttırılması sonucu ettirgen çatılı fiiller oluşur. Bu eylemlerde işi başkasına yaptırma anlamı vardır. Eserde oldurgan fiillere göre ettirgen fiiller daha az kullanılmıştır.

Örnekler:

1. Bu hikâyeyi kimseye **anlatmazdı**. (s.28/13)
2. Fakat ne kadar eski ve harap olduğunu yukarıda **anlattım**. (s.58/9)
3. Hatta şehre girdikten sonra ilk rast geldikleri poğaçası dükkanından karnını doyuracak bir şeyler bile **aldırmış**. (s.66/12)
4. Halam yalnız, "Aldıklarının hepsini **çıkart!**" dedi. (s.67/21)
5. Bütün ömrümce o kadar çok konuşan, kızan, bağırان, şüphelenen, sızlanan adamın böyle birdenbire susması, her şeye sükûnetle katlanması beni hala bile **düşündürür**. (s.69/18)
6. Karım bana yemin **verdirdi**. (s.87/16)
7. Babam kâfi derecede sert değildi. Beni **okutamadı**. (s.119/24)
8. Bu baba kompleksi korkunç bir şeydi. İnsana ağız **açtırmıyordu**. (s.120/1)
9. Fakat daha evvel İspritizma Cemiyeti'ndeki hayatımı **anlatmalıyım**. (s.159/27)
10. Beni kırk yıllık dostu gibi **tanıtıyordu**. (s.219/19)
11. Ayakkabılarımı kendisi **giydirdi**. (s.293/14)
12. Yalnız yaradılıştan ahlaklı adamdım, beni çürütemeyeceğini bildiği için şirketten **çıkartmıştı**. (s.322/3)
13. Saat süsünü kadınlarda bilezik şeklinden **çıkarttık**. (s.371/23)
14. Sözlerini bile **dinletemedi**. (s.388/10)
15. Haydi ben hatıramı **yazdırdım**, onlar ne yapacaklardı? (s.391/22)

5.1.2.10. İŞTEŞ ÇATILI FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

Eylemin belirttiği işin toplu ya da karşılıklı olarak yapıldığını bildiren fiillerdir. Fiil kök ya da gövdelerine "-ş,-İş, -Uş" ekleri getirilerek yapılır. Bazı fiil kökleri bu ekleri kökünde kendiliğinden barındırdığı için bu fiillerde işteş kabul edilir. Güreşmek, savaşmak, dövüşmek gibi. İşteş çatılı fiillerde işin birlikte veya

karşılıklı yapılma zorunluluğu vardır. Eserde işteş fiilin karşılıklı anlamı taşıyan örnekleri daha sık kullanılmıştır.

*Çocuklar ağaçlıklara doğru **koşuşturdular**. **BİRLİKTE**
İki yıl kadar **mektuplaştık**. **KARŞILIKLI***

Bazı fiiller işteşlik ekini (-ş,-İş,-Uş) almasına rağmen, fiil birlikte veya karşılıklı yapılma anlamını taşımadığı için işteş değildir. *Çalıştı, ulaştı, yetiştirdi gibi.*

*Çok uzun süre bu sınava **çalıştı**.* Tümcisinde çalışmak tek başına yapılan bir eylem olduğu için işteş değildir.

Örnekler:

1. Hakikatte onu zani, dessay, tembel, dolandırıcı addeden babam, bu noktada çok müspet düşünceli Aristidi Efendi ile **birleşirdi**. (s.45/4)

2. Bu münakaşalarda Aristidi Efendi'nin münevver Avrupalı müsamahası ve sabrı ile gaip âleme o kadar kuvvetle tasarruf eden Lütfullah'ın gurur ve alınganlığı tıpkı ateşte kaynayan büyük şişenin içinde ve etrafında dövüşen zıt kuvvetler gibi birbiriyle **karşılaşırdı**. (s.53/4)

3. Babam ve hepimiz onunla en zalim şekilde **karşılaşmıştık**. (s.69/10)

4. Bir taraftan terden sırtımıza yapışmış fanilalarımızı iskemlelerimizin arkalarına sürte sürte isiliklerimizi kaşırken, öbür taraftan da işittiğimiz bu hikâyeler sayesinde, ay ışığında serin sularda yıkandık, loş plaj kabinelerinde **seviştik**, rüzgârlı ve ağaçlı tepelerde cins tekeler gibi **boğuştuk**. (s.143/15)

5. Ertesi akşam elden çıkan mağazanın sahibi ile uzun bir tavla partisine **tutuştular**. (s.144/31)

6. “Arkadaşım Hayri Bey...” diye beni **tanıştırdı**. (s.194/26)

7. Şişli’de... Doğumevinde... Akrabadan bir hanım... Çok **sevişiriz**. (s.212/31)

8. Ben ona Seyit Lütfullah’la Aselban’ın **sevişmelerini** anlatıyordum. (s.243/7)

9. Şimdi kadınlar da erkekler kadar genç ve güzel kadınlarla **anlaşabiliyorlar...** (s.266/5)

10. İkimiz birbirimize bir dakika kadar **bakıştık**. (s.267/12)

11. Çocukluğumuzda nasıl **sevişebiliriz** ki benden tam on altı yaş küçük... (s.293/27)

12. Her dönüşünde bir tanıdığa rastlıyor ve gülmekten katıla katıla **selamlaşıyorduk**. (s.309/13)

13. Ekrem Bey bir estetiğin en olgun örneğini bulduğu sandığı bir yerde üçüzlü bir cinayetle **karşılaştı**. (s.337/24)

14. İçimde ona karşı hiddet, kin, isyan ve hayranlık birbirine **karşıyordu**. (s.345/2)

15. Bir ara gençlerden biri eline bir tabak içinde biraz yiyecek **tutuşturdu**. (s.345/11)

16. Bittabi, sütunlar hep birbirlerine kaidelerinin biraz yukarisından, inip çıkanları geçebilmesi için, küçük köprülerle **birleştirilmişti**. (s.378/20)

5.1.2.11. DÖNÜŞLÜ ÇATILI FİİLLERLE KURULAN TÜMCELER

“Dönüşlü fiille kurulan tümcelerde oluş ve kılış, yapılan iş özne tarafından kendi kendine yapılır. Yani dönüşlü fiillerle kurulan tümcede özne, hem işi yapan hem de ondan etkilenen ögedir.”⁴⁷ Dönüşlü çatılı fiiller edilgen çatılı fiillerde olduğu gibi "-Il, -Ul, -In, -Un" ekleri ile yapılır.

*Fatma aynanın karşısında saatlerce **tarandı**.*

*Sınavı kazanamadığı için çok **üzüldü**.*

Eylemin dönüşlü mü yoksa edilgen mi olduğu tümcedeki kullanımından anlaşılır. Dönüşü çatılı fiillerde gerçek özne varken edilgen çatılı fiillerde sözde özne vardır.

*Tatilde okulun camı **kırılmış**. (Edilgen)*

*Söylediklerime çok **kırılmış**. (Dönüşlü)*

Örnekler:

1. Bugün bunları düşündükçe yalnız bir şeye **üzülüyorum**. (s.9/21)

2. Onun için babam, başına gelenlerin hemen hepsinden, içten içe biraz da alacaklısı addettiği bu saati mesul tutar ve onunla böyle her gün burun buruna yaşamaktan **sıkılırdı**. (s.28/9)

3. Filhakika ilk iş olarak imamdan, kazıcılardan birinin orada çukurun yanında bıraktığı paltomsu şeyi isteyerek sıkı sıkıya **örtündükten** sonra... (s.66/5)

⁴⁷ Özkan-Sevinçli a.g.e. s.172

4. Eğer babam eve dönmek için bir kira arabasına binmeğe razı olacak kadar perişan olmasaydı, ailem içinde böyle işitilmedik ve görülmedik bir hadise vuku bulduğu için **sevinirdim** bile. (s.68/15)

5. Yalnız o şeker bayramı babasına bir tebrik telgrafı çekmekle, bir de çocuklarının resimlerini göndermekle **yetindi**. (s.87/12)

6. Ve bütün ağırlığıyla bana **yüklendi**. (s.95/26)

7. Sabri Bey bu sistem meselesinde bilhassa **kulak kesildi**. (s.96/20)

8. Ramiz Bey ellerini yıkamış, çantasından çıkardığı kolonya ile bir kat daha **temizleniyordu**. (s.103/28)

9. Buna mukabil ikimiz de bol miktarda **kolonyalandık**. (s.109/24)

10. Koşa koşa odaya girdim. Kapıyı kapattım. Sandalyeme **büzüldüm**. (s.111/27)

11. Şaşkın şaşkın etrafıma **bakındım**. (s.115/8)

12. Dişlerim birbirine vura vura, “Büyüyecek, büyüyecek, yerin ve göğün kendisi olacak!” diye **söyleniyordum**. (s.130/13)

13. Dişlerim birbirine kenetli, bir müddet olduğum yerde, yalnız kalbimin gürültüsünü dinleyerek etrafa **bakındım**. (s.130/16)

14. Müdür beni istiyormuş. Hep aynı korku içinde **giyindim**. (s.130/30)

15. Üst üste mali krizlerin bütün Avrupa’dan kovduğu yarı çıplak kızlar saksafon seslerinin daüssılasında mayolarını ve sutyenlerini de adeta gözlerimizin önünde attılar yahut kürklerle, mücevherlerle **giyindiler**. Daha doğrusu birincileri attıkları için ikincileri **giyindiler**. (s.143/20)

16. Sanki çok tüylü, yumuşak bir yığın kol ve kanatlı, insanı adeta bitmez tükenmez gıdıklamalar, kısık gülüşler ve haz baygınlıkları içinde sömürüp tüketen bir hayvanın eline düşmüşüm gibi bu manasız âleme **gömüldüm**. (s.147/22)

17. Nevzat Hanım ise bundan bilakis memnun olur, hatta **övünürdü**. (s.161/27)

18. Mesela, Allah göstermesin, böyle bir şey kendi başına gelse, emindi ki bu Cemal Bey denen soğuk adam **sevinirdi**. (s.177/3)

19. Dünyanın en kötü kolonyasını **sürünmüş**. (s.211/23)

20. Mutfağın yanındaki daracık yerde **soyunuyorum**. (s.214/6)

21. Çünkü hakikaten bu büyük adama gerçekten **ısınmışım, bağlanmışım, lehimlenmişim, kaynamışım**, ne dersiniz deyiniz. (s.221/20)

22. Adamcağız umumi menfaat namına kazandığı bu zaferden çocuk gibi **seviniyordu**. (s.253/27)

23. Halit Ayarcı tekrar dinamik rehavetinden ve alakasızlığından **sıyrıldı**. (s.279/9)

24. Sonra saatine baktı. Güzel, altın kapaklı bir Lonjin'di. **“Yorulдум...”** dedi. Hepimiz **yorulmuştuk.** (s.283/6)

25. -Bırak canım, o şüpheleriyle, inatlarıyla **övünsün**, dursun... (s.296/8)

26. Yirmi dört yılın arasından onu tanımıştım. Olduğum yere **büzüldüm.** (s.297/22)

27. Şimdi aynı halam bana bakıp gülümsüyor, babamdan rahmetle bahsediyor, benimle **övünüyordu.** (s.310/24)

28. -Büyük insanların etrafı da acayip olur... diye **söylendi.** (s.312/19)

29. Ben kendi yazımda sadece mazlum bir adam tavrı **takındım.** (s.321/30)

30. Hemen herkese her şeyi anlatıyordum ve işin garibi hangi dilde hitap edilse beni derhal anlayan bir tercüman yanı başımda **mırıldanıyordu.** (s.342/22)

31. Yerde büyük bir konak mangalının etrafında Seher Hanım, Sabriye Hanım, Nermin Hanım bir yığın erkekle **toplanmışlar.** (s.347/7)

32. “Vaktiyle ne kadar masum yalanlar söylemişiz!” diye kendi kendime **mırıldandım.** (s.348/24)

33. Küçük baldızımın etrafında şehrin en mükemmel caz takımı aciz içinde **çırpınıyordu.** (s.356/17)

5.2. ANLAMLARINA GÖRE TÜMCELER

Tümceler anlamlarına göre olumlu veya olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu ve olumsuz tümceler kendi içinde soru, emir, ünlem anlamı taşıyabilir.

5.2.1. OLUMLU TÜMCE

Yüklemde bildirilen işin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini anlatan tümceler olumlu tümcelerdir. Olumlu isim tümcesi ve olumlu fiil tümcesi olarak ikiye ayrılır.

Selma Hanım'ın eski kocası zaten öteden beri bana **düşmandı.** (s.317/19)

Hülasa bana hiçbir şey söylemeden benden gelen her şeye sırt çevirerek **yaşadı.** (s.55/5)

5.2.1.1. OLUMLU İSİM TÜMCESİ

“İsim kök ve gövdelerinin ek fiil yardımıyla yargıyı bağlanmasıyla oluşan ve olumlu bir anlam bildiren tümceye olumlu isim tümcesi denir.”⁴⁸ İsimler ek fiil yardımıyla yüklem olur. İsimleri yüklem yapıp aynı zamanda basit zamanlı fiilleri birleşik zaman grubuna sokan ‘imek’ fiiline ek eylem, eski dildeki adıyla cevheri fiil denir.

‘İmek’ cevheri fiili için Banguoğlu “Dilimizde artık kökü erimiş, yalnız çekim ekleri halinde kalmıştır. Bununla beraber fiilin kökü hala konuşma ve yazıda yer yer i-di, i-miş, i-se gibi fiil gövdelerinde ortaya çıkmaktadır.”⁴⁹ der.

ET *ermek* > EO > *i-mek*   YT > *-mek*

“Ek fiil geniş zaman kipinde aşağıda görüleceği üzere karma bir çekim örneği sergiler. 1. ve 2. şahıslarda yalnız fiil kökü *er-* değil, zaman ekini taşıyan bütün fiil gövdesi *er-ür* erimiş görünür. 3. kişide ise Eski Türkçe’den beri *ermek* fiiline paralel bir salt fiil olma istidadı gösteren *-turmak* fiili yer almıştır.”⁵⁰

1. ve 2. şahıslarda

er - ür ben > *-im*

er - ür sen > *-sin*

er - ür biz > *-iz*

er - ür siz > *-sin-iz*

3. şahısta

tur - ur > *dur-ur* > *-dir*

tur -ur - lar > *dur-ur-lar* > *-dirler*

⁴⁸ Özkan-Sevinçli *a.g.e.*, s.173

⁴⁹ Banguoğlu *a.g.e.*, s.474

⁵⁰ Banguoğlu *a.g.e.*, s.474

Karahan'a göre "Yargının gerçekleştiğini anlatan tümceler, olumlu tümcelerdir. Böyle tümcelerin yüklemi *yapma, yapılma veya olma* bildirir."⁵¹

Üstelik sakardım. Elimle gözüm beraber çalışmaktan uzaktı. (s.60/28)

Bu fazlanın fazlasıydı. Düpedüz iftiraydı, hainlikti, zalimlikti, beni bir kalemde insanlığın dışına çıkarmaktı. (s.115/1)

Bazı tümceler biçimce olumsuz olduğu halde anlamca olumlu olabilirler. Olumsuz bir eylemden sonra getirilen "değil" veya "yok" sözcükleri tümceye olumluluk anlamı katar. İki olumsuz unsurdan bir olumlu tümce doğar.

Fakat düşününce kendime teselli imkânları da bulmuyor değilim. (s.58/4)

Bazı isim tümcelerinde ek fiil düşebilir.

Hani o masallarda başınız sıkıldığı zaman yakıp imdadınıza çağırmak için size sakalından üç tel verip kaybolan ihtiyarlar gibi bir şey. (s. 32/7)

Fakat bende kendi düşüncesine uymayan birtakım şeylere düşman olduğu muhakkak. (s.55/7)

Örnekler:

1. Bana öyle geliyor ki, gördüklerimi ve işittiklerimi yazmak, gelecek nesillere karşı **en büyük vazifemdir.** (s.11/15)

2. Fakat insanlık hali ikincisinden sonra başlayan ceza artışlarında karşı tarafı ümitsizliğe düşüren bir nevi açık arttırma manzarası bulunduğu **aşikârdır.** (s.19/18)

3. Evlenme merakı bizim ailemizin ezeli **derdidir.** (s.27/2)

4. Tabiatında **mazurdu.** Fakat ayarsız bir saatin hiçbir mazereti **yoktu.** O bir içtimai cürüm, korkunç bir **günahtı.** İnsanları iğfal etmek, onlara vakitlerini israf ettirmek suretiyle hak yolundan ayırmak için şeytanın başvurduğu çarelerden biri de Nuri Efendi'ye göre, şüphesiz ayarsız **saatlerdi.** (s.36/6)

5. Üstelik **sakardım.** Elimle gözüm beraber çalışmaktan **uzaktı.** (s.60/28)

---

⁵¹ Karahan a.g.e., s.103

6. Fakat bu sefer kumpanya yeni ve şöhretsiz olduğu için kadınlar **gençti** ve ben hepsine istisnasız **âşıktım**. (s.77/21)

7. Dünyası orada tanıdığı insanlardan **ibaretti**. Evlendiğimiz zaman, ilk kapıdan çıktığı gün adımları sendeleyecek, korkup tekrar geri dönecek kadar bu evin dışındaki şeyler için **yabancı ve tecrübesizdi**. (s.85/10)

8. Zaten aile itibariyle biraz **para canlısıdırlar**. Yalnız refikam **cömerttir**, insani hislere **sahiptir**. (s.101/2)

9. Bu fazlanın **fazlasıydı**. Düpedüz **iftiraydı, hainlikti, zalimlikti**, beni bir kalemde insanlığın dışına **çıkarmaktı**. (s.115/1)

10. Vakıa bütün o aynalar, konsollar, beşikler üst üste yığılmış eşyanın hiçbir **yoktu**. Bununla beraber onların hepsi **orada idiler**. (s.128/3)

11. Hangi şiveden söylenirse söylensin o daima **manalıdır**. (s.142/29)

12. Çünkü Yangeldi Asaf Bey'in daima uykusu **vardı**, ve bu uyku dünyanın en güzel, en masum **uykusuydu**. (s.148/24)

13. Binaenaleyh elimde henüz güvenebileceğim bir işim **vardı** ve hayatımız **emniyette idi**. (s.156/12)

14. Selma Hanım'a, o kadar budalaca âşık olmamın, Cemal Bey'in peşine o kadar iradesizce takılmamın asıl sebebi elbette birazcık olsun **Pakize'dir**. (s.159/15)

15. Afroditi'de her şey uzviyetin bir nevi emri, ilhamı, hatta gizleyememekten müteessir olduğu **hediyeleriydi**. (s.166/18)

16. Günümün her dakikası için hesap vermeğe **mecburdum**. (s.185/17)

17. Tam benim **hayatımdı** bu. Evdekiler açtı ve ben kendimin olsa bile fabrikasının adını bir türlü öğrenemeyeceğim bir **otomobilde idim**. (s.206/27)

18. -Psikanaliz, devrimizin en mühim **keşfidir**. (s.217/28)

19. Altı saattir beraberinde bulunduğum, her hareketine hayran olduğum adam da **deli idi**. Bunun böyle olması için boğazıma sarılmasına, soyunup çırılçıplak orta yerde takla atmasına ihtiyaç **yoktu**. (s.229/25)

20. Bilin ki zamanımızda bu gibi işler için kuvvetle istemek **kâfidir**. (s.233/23)

21. Bununla beraber bu sosyal etüdü yaptığım için bayağı **memnundum**. (s.246/1)

22. Fakat istatistik tanzimi ve bilhassa bu istatistiklerin grafiklerle gösterilmesi bahsinde daha çok **acemi idim**. (s.255/25)

23. Tabii biraz **dalgındım**. Fakat kendimi büsbütün işe kaptırmadığım zamanlar **neşeliydim**. (s.291/22)

24. İlk defa dans edecek bir kız gibi şaşkın ve arzu ile **dolu idi**. (s.301/13)

25. Davul zurna sesleri arasında büyük, çok büyük ve kat kat, çemberleri birbirinin içinden geçen bir atlıkarıncanın **üstünde idim.** (s.309/12)
26. Bir harekette başlangıçtaki hızı tutmak, onu yaratmak kadar **mühimdir.** (s.316/3)
27. Selma Hanım'ın eski kocası zaten öteden beri bana **düşmandı.** (s.317/19)
28. En korkuncu Selma'nın gözlerinde, münasebetimizin başladığından beri rastladığım o acayip ve ürkek **parıltıydı.** (s.318/29)
29. Hâlbuki mesele benim için büsbütün **başka idi.** Cemal Bey benim mazideki **ıstırabımdı.** O benim hayatımın bir **tarafıydı.** (s.324/9)
30. Nevzat Hanım'ın talihsizliği bir tanesi bile bir ömrü yıkmağa kâfi gelecek bu dört insanın, dördünün birden onun hayatına **yüklenmesi idi.** (s.331/4)
31. İşin garibi saatimizi o kadar iyi tanıyan, günlerce ziyaret eden, sattığımı yakından bilen Doktor Ramiz'in Mübarek'teki bu değişiklik karşısında **hayreti idi.** (s.343/24)
32. Van Humbert altmış beş yaşlarında daha ziyade çocuk yüzü, orta boylu, sakın, güçlü kuvvetli bir **adamdı.** (s.351/16)
33. Bu kadar iyi başlayan bir gecenin böyle bitmesini hiç istememekle beraber geriye dönmem de **imkânsızdı.** (s.360/29)
34. İki kanatlı perdesi kaldırılmış kapı kapı fikrini bulduktan sonra gerisi **kolaydı.** (s.375/17)
35. Herkes yine eskisi gibi, hatta eskisinden fazla **dosttu.** (s.394/26)
36. Cemal'i biraz tanıyıp da öldürmek **istememek kabil değildi.** (s.209/6)
37. Her gün saat on bire doğru Nermin Hanım'ın evine uğrayan Derviş Efendi'nin bize **getirmediği şey yoktu.** (s.254/24)

5.2.1.2. OLUMLU FİİL TÜMCESİ

İşin, oluşun veya hareketin olduğunu veya olacağını fiil ile yargıya taşıyan tümcelerdir.

Bu böyle iken bu sabah önümde koca bir defter, hatıralarımı yazmağa uğraşıyorum. (s.9/32)

Olumlu isim tümcelerinde olduğu gibi fiil tümcelerinde de iki olumsuz unsurun bir araya gelmesi ile anlamca olumlu tümceler oluşur.

*Fakat hiç de saadet denen şeyi **tatmadım diyemem.*** (s.21/24)

Biçimsel olarak olumsuz olan bazı tümceler ise soru yoluyla olumlu bir anlam kazanabilir.

*Hepimiz ömrümüzün kısalığından şikâyet ederiz; fakat gün denen şeyi bir an evvel ve farkına varmadan harcamak için **neler yapmayız?** (s.29/24)*

Örnekler:

1. *Bu böyle iken bu sabah önümde koca bir defter, hatıralarımı yazmağa **uğraşıyorum.** (s.9/32)*

2. *Başta padişahın asık yüzünden gelen ve halka halka etrafa yayılan bu neşesizlik, eşyaya da **sirayet etmişti.** (s.15/14)*

3. *Halit Ayarcı onu düşüncesinden bulduysa, ben de bütün hayatımda onu doğuran tesadüfleri, hatta büyük ıstıraplar pahasına **yaşadım.** (s.21/14)*

4. *Birisini çok gençken, insanlara ve hayata gözlerim henüz açıldığı sırada **tanıdım.** (s.35/23)*

5. *Hülasa bana hiçbir şey söylemeden benden gelen her şeye sırt çevirerek **yaşadı.** (s.55/5)*

6. *Nihayet mukadder gün **geldi.** Deli ahretlik iki gözü iki çeşme babama, halamın vefatı haberini **getirdi.** Babam acele ile konağa **gitti.** (s.65/10)*

7. *Münasebetsiz bir hadise bu ümide bu ümidi de hiç beklenmedik bir zamanda **kül etti.** (s.72/19)*

8. *Ona, iş bulmak için çektiğim sıkıntımı **anlattım.** Bana **hak verdi.** Beraberce aramayı **vaat etti.** (s.83/7)*

9. *Birdenbire **şaşırdım.** Ve biraz evvelki korku, daha canlı, daha keskin, şekilde içime **yerleşti.** (s.91/7)*

10. *Bir an, bütün davanın devamı boyunca korktuğum şey tekrar **aklıma geldi.** (s.103/15)*

11. *Tabii kitap da **alınacak.** Amma ilim ağızdan **nakledilir.** Bak ben psikanalizi nasıl birkaç günde size **öğrettim.** (s.127/10)*

12. *Daha dün yapışık doğmuş ikizler gibi birbirinden ayrılmayan yediklerinde, içtiklerinde daima beraber görünen iki dost, ertesi günü bir hesap yüzünden pençe pençeye **geliyorlar,** yahut aralarındaki eşit haklı kardeşlik **bozuluyor,** biri efendi, diğeri maiyet **oluyor,** günlerce aylarca bu yeni vaziyet **devam ediyordu.** (s.141/28)*

13. *Ve ben kendime **geliyordum.** Kararlar, yeminler, ahitler, karanlıkta dökülen gözyaşları birbirini **kovalıyordu.** (s.151/9)*

14. Hayatına girdikçe etrafına yaptığı tesiri daha iyi **anlıyordum**. Bir gün terzisi bana hesap defterini **gösterdi**. (s.165/19)

15. Doğrusunu isterseniz bu cemiyete girdiğim andan beri kendimi ona yakınlaşmış **hissedyordum**. (s.181/20)

16. Yanı başındaki masada, daha o gece Pakize ile ve kardeşleriyle çetin bir kavgadan sonra, büyük kızım Zehra'yı vermeğe razı olduğum Topal İsmail domino oynuyordu. (s.191/1)

17. İlk geçen boş taksiyi **çevirdiler**. Ben kendiliğimden şoförün yanına **doğruldum**; yerim elbette orası **olacaktı**. Fakat Halit Ayarcı kolumdan tutarak **mani oldu**. Öbür eliyle açtığı arabanın kapısından zorla beni içeri **tıktı**. (s.201/28)

18. Demek, benim sevdiğimi **biliyor**. Bu sevinç bana **yetiştir**. Yüzü tekrar yastığa **gömüldü**. Saçları **dağıldı**. (s.213/28)

19. Filhakika masadaki yemek tabaklarının bir kısmı lodos fırtınasına tutulmuş gibi **sallanıyorlardı**. İşin garibi masa başındakiler bundan korkacakları, kaçacakları, salavat getirecekleri yerde kahkahadan **kırılıyorlardı**. (s.227/3)

20. Aziz velinimetim hakikaten bana yapılan haksızlığa ağlayacakmış gibi **konusuyordu**. İşin garibi belediye reisinin de bu işe gerçekten sıkılmış **görünmesiydi**. Başını eğmiş, durmadan ayakkabılarına **bakıyordu**. (s.243/21)

21. Yan gözle masamın bir kenarına koyduğum öteberiye **baktım**. Galiba toparlanıp gitmek zamanı **gelmişti**. O, bunu fark etmiş de beni temin etmek istiyormuş gibi **gülümsedi**. (s.258/12)

22. Elimden geldiği kadar kendisini **tatmine çalıştım**. Fakat o kendi düşüncesinde **devam ediyordu**. (s.275/1)

23. Kahvelerden sonra yine o gün olduğu gibi kadro meselesine **geçildi**. Ondan sonra tebrik faslı **geldi**. (s.283/11)

24. Bugün bu cemiyetin müessisler heyeti üzerinde **konusuyorduk**. (s.300/30)

25. İlk önce tekrar yataktan fırlamak **istedim**. Fakat bu sefer tam uyanacak ve konuşmağa **başlayacaktı**. (s.308/5)

26. Bu hadisenin matbuata aksi de ayrıca övülmeme **sebep oldu**. Herkes benim bu gibi meselelerdeki dikkatime **hayran olmuştu**. (s.316/32)

27. Her tanıdığı insana aşağı yukarı bu balıklara yaptığı şeyi **yapmıştı**. Vakıa hiç kimsenin gözünü **oymamıştı**. (s.325/33)

28. Halit Ayarcı ile Ekrem Bey'in pingpong oyunlarını seyretmekten **hoşlanırdım**. İkisi de güzel insandı ve aralarındaki yaş farkına rağmen aynı çeviklikle, vücuda mal edilmiş aynı dikkatle ve bittabi rahatlıkla **oynarlardı**. (s.335/19)

29. *Filhakika ben ödemeğe **başlamıştım**. Zavallı Selma'nın asabı ümitsiz denecek derecede **bozulmuştu**. Ne Cemal Bey'i, ne Nevzat Hanım'ı **unutabiliyordu**. Geceleri sabaha kadar benirleyerek yatağından **sıçırıyordu**. (s.341/8)*

30. *Hiçbir zaman sevmediğim ve sevemeyeceğim bu adamın odasına o zamana kadar **girmemiştim**. Fakat halam evini bana gezdirirken orda çok rahat bir koltuk bulunduğunu **söylemişti**. Kapıyı arkamdan **kapattım**. (s.348/12)*

31. ***Geldiniz, gördünüz** ve karşılaştığınız şeyleri hepimiz birden **yaşadık**. (s.358/30)*

32. *İkinci yarışmada saat fikrine biraz yanaşanlar **oldu**. Fakat onlar da alelade dört dılı'lı bina fikrinde **kalıyordu**. (s.369/20)*

33. *Binanın yalnız dört pavyonunun birden fazla katlı olmasına **karar verdim**. (s.379/9)*

34. *Odasına girdiğim zaman büsbütün başka bir Halit Ayarcı ile **karşılaştım**. Vaktiyle halamı oturttuğu büyük koltukta, ayaklarını masaya dayamış, **düşünüyordu**. (s.388/16)*

35. *Bozulmuş iki nişanın hemen oracıkta yenilendiğini **gördüm**. Üçüzlerin grubu tekrar **teşekkül etti**. Hülâsa bir bayram havası içinde herkes sofraya **oturdu**. (s.394/30)*

5.2.2. OLUMSUZ TÜMCE

Eylemde belirtilen yargının gerçekleşmediğini bildiren tümcelerdir. Bu tümcelerde olumsuzluk ‘-mA-’, ‘-mAz-’ olumsuzluk eki, ‘değil’, ‘ne... ne’ edatı ve ‘yok’ ismi ile yapılır.

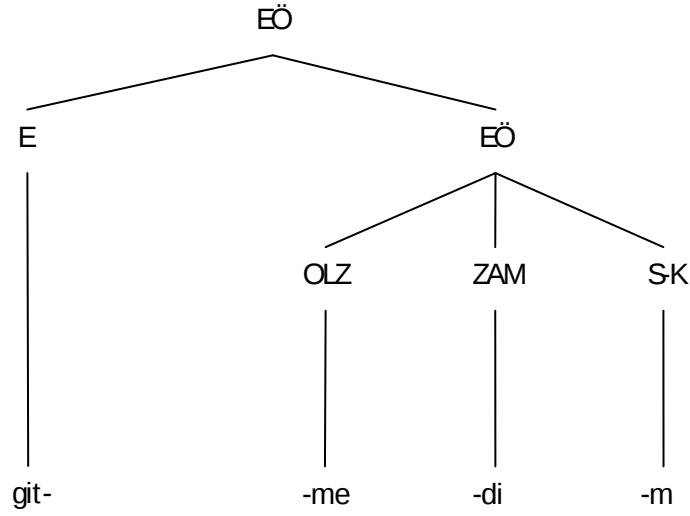
5.2.2.1. OLUMSUZ FİİL TÜMCESİ

Özkan ve Sevinçli’ye göre “Yüklemi fiil olan tümcelerde, fiillerin ‘-mA-’, ‘-mAz-’ olumsuzluk eklerini alarak bir oluş ya da kılışın, kılınışın olmadığını, olmayacağını, yapılamayacağını bildirdikleri tümcelere olumsuz fiil tümcesi denir.”⁵²

*Vakia onun bu taraflarını pek **benimseyemedim**. (s.16/31)*

*Arkadaşlarımın çoğu gibi mektebe lalalarla, uşaklarla **gitmedim**. (s.23/18)*

⁵² Özkan-Sevinçli a.g.e. s.176

‘Ne... ne’ bağlacı biçimce olumlu tümceleri anlamca olumsuz hale getirir.

*Hakikatte **ne** babamı **ne** de bizi severdi. (s.63/31)*

*Evet, **ne** okumaktan **ne** yazmaktan hoşlanırım. (s.9/32)*

Bazı tümceler yapıca olumlu olmalarına rağmen soru yoluyla olumsuz bir anlam kazanabilirler.

*Hiç **olur mu?** Senin gibi adam! İşsiz **kalır mısın hiç?** (s.82/8)*

*Altı aylık çocuk latifeden **ne anlar?** (s.93/21)*

Örnekler:

1. *Hâlbuki bu on sekiz milyonun yarısının saati yoktur, mevcut saatlerin çoğu da **işlemez.** (s.36/21)*

2. *Fakat tek zaafî olan tecessüsü yüzünden, küfürle omuz omuza yürüyen bu adamdan bir türlü **vazgeçemezdi.** (s.43/15)*

3. ***Ne** ondan kurtulabiliyorum **ne** de tamamıyla onun emrinde olabiliyorum. (s.55/15)*

4. *Eminim ki, Halide’ye başka birinin adını verseydim, rahmetli velinimete bu kadar **benzemezdi.**(s.59/30)*

5. *Yazık ki, halam, bana o anda kendisine karşı duyduğum hayranlığı anlatmak fırsatını **vermedi.** (s.67/2)*

6. *Tabii Abdüsselam Bey daha ilk günden itibaren başının ucundan **ayrılmadı.** (s.91/16)*

7. Huyuna gelince, beni yanına almak şöyle dursun, yüzümü bile görmek **istemezdi**. Kimseyi görmek **istemez**, kimseyi **sevmezdi**. (s.102/11)

8. Bununla beraber ilk bakışta insan **ne** bu gözleri **ne de** düzgün sayılabilecek yüzleri görebiliyordu. (s.104/15)

9. Belki de yorgunluğu ve sinirliliği yüzünden anlattığım rüyaları hiç **beğenmiyordu**. (s.122/2)

10. Yazık ki bu sevinci layıkıyla paylaşamıyor, hiçbir sözüne cevap **veremiyordum**. (s.132/3)

11. Hiçbir şeye **hayret edilmiyor**, hiçbir şeyin üzerinde fazla **durulmuyordu**. (s.134/13)

12. Bütün bu işler mirasyedi ahabamızın dünyanın en rahat, tatlı tebessümüyle bir gün gelip aramızda oturmasına **mani olmadı**. (s.144/28)

13. Her an onun hastalığının arasından etrafa **bakmayacak**, o azapla **yaşamayacaktım**. Korku içinden doğru kabarıp **büyümeyecek**, dört yanımı **kaplayamayacaktı**. (s.149/23)

14. Hiçbir zaman onu bu kadar kahraman ve vaziyete hâkim olma kararında **görmemiştım**. (s.154/15)

15. Fakat İspritizma Cemiyeti'ne bunun için **girmemiş**, bu yüzden medyum **olmamıştı**. (s.175/17)

16. Çünkü Nevzat Hanım'a belki laf anlatmak kabildi ama, Murat'a ne derecede mümkündür, bunu hiç kimse **bilemezdi**. Ve hiçbirimiz onu darıltmak **istemezdik**. (s.180/14)

17. Senelerdir Cemal Bey'in karısının saatini tamir ettiğimden beri bu kadar güzel iş elimde **tutmamıştım**. (s.197/23)

18. O güveni ben kendimde **bulabilir miyim hiç**. (s.215/8)

19. Fakat beni davet ettiği meyhanelerde, masanın üstünde psikanalizden başka ağza konacak doğru dürüst bir şey **bulunmazdı**. (s.218/4)

20. Kocam **kıskanmaz**. Zaten akli başında insan bu asırda karısını **kıskanmaz**. (s.236/14)

21. Onun için hayatta **muvaffak olamamış**, kendimi **tanıyamamıştım**. (s.291/13)

22. Daha Pakize ile mülakat üzerine **konusmamış**, bu kepaşeliği niçin yaptığını ona **sormamıştım**. Böyle bir konuşmanın beni nerelere kadar götürebileceğini **bilmiyordum**. (s.304/14)

23. Bugünlerde olduğu kadar hiçbir zaman kafamı zorladığımı **hatırlamıyordum**. Fakat hiçbir şey **bulamıyordum**. (s.322/12)

24. *Vakia bu son karşılaşmada **ne** enstitü yıkıldı, **ne** param azaldı, **ne** mevkim sarsıldı. (s.324/13)*

25. *Bir isme ihtiyaç var mı? Ah bu formaliteler! (s.334/12)*

26. *Bu kudretin yanında bilgi dediğiniz şeyin lafı **olur mu?***

27. *Fakat bilselerdi bunu **yapamazlardı**. Bu heyecana, bu icada, bu kendiliğinden bulmağa **erişemezlerdi**. (s.360/4)*

5.2.2.2. OLUMSUZ İSİM TÜMCESİ

Yüklemi isim olan, yargının gerçekleşmediğini ‘değil’ edatı ve ‘yok’ ismi ile bildiren tümcelerdir.

*Herkes bilir ki, bir saat ya geri kalır, yahut ileri gider. Bu işin üçüncü şekli **yoktur**. (s.15/8)*

*Hayır, bu babamın asla yapacağı bir iş **değildir**. (s.27/7)*

"Ne... ne" bağlacı biçimce olumlu isim tümceleri anlamca olumsuz hale getirir.

*Zaten **ne** sonu, **ne** de gayesi vardır. (s.360/3)*

Yapıca olumlu isim tümceleri soru yoluyla olumsuz anlam kazanabilir.

*Bir isme ihtiyaç **var mı?** Ah bu formaliteler! (s.334/12)*

Örnekler:

1. ***Ne** yeni, süslü elbiselerim, **ne** su geçmez potinim, **ne** sıcak paltom vardı. (s.23/19)*

2. *Fakat bu dönen Seyit Lütfullah artık eski adam **değildi**. (s.42/30)*

3. *Bu gelen hiç de tanıdığımız babacan, yüzünden sadece para sıkıntısı ve yaşamak zevki yahut hasreti akan Naşit Bey **değildi**. (s.73/26)*

4. *Benim gibi adama yapılır muamele miydi bu? (s.106/4)*

5. *-Ama doktor, ben hasta **değilim**... Allah rızası için... Size anlattım. (s.112/3)*

6. Evden ayrıldığım gün o kadar **değildi**. Fakat ben, kendim, benim bir şeyim **yok**. Sağlam adamım. (s.116/2)
7. Adım bile değişmişti, orada Hayri **değildim**. Öksüz'düm. (s.139/5)
8. Bunları öğrenmemiz için behemehâl gözlerimizin önünden geçmeleri **lazım değildi**. (s.141/20)
9. Hiçbir mimar onun kadar sabırlı, kanaatkâr, müşterisinin arzularına itaatli **değildi**. (s.146/10)
10. Evet, şimdi itiraf edeyim ki, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne müdür muavini olduğum zaman, hiç de bu cins işlerde tecrübesiz **değildim**. (s.152/32)
11. Üstelik ufak tefek kazançları ihmal edecek vaziyette **değildim**. (s.163/18)
12. Yoksa genç diplomata hiçbir itirazı **yoktu**. (s.174/28)
13. O bir vuruşta böyle hiç lüzumsuz yere yıkılacak cinsten **değildi**. (s.180/3)
14. Hele böyle alelade hizmetçiliğe benzeyen bir işte kalmam hiçbir suretle **doğru değildi**. Cemiyetteki hayatım beni de yormuştu. Akşam yemeklerimi evde yemem **mümkün değildi**. (s.182/6)
15. Burada, Fener Postanesi'ndeki cıgara yanıklarıyla dolu tahta masa telefon etmek için sıra bekleyen, itişen kakışan yüzlerce insan, onların birbirine karışan konuşmaları **yoktu**. (s.182/31)
16. Hiçbir şeyciği **yok**... dedim. Sadece mıknatıslanmış. Sakın söktürmeğe filan kalkmayın. Lüzum **yoktur**. (s.198/15)
17. Vakıa bu iki ihtimalin ikisi de, ortada yalnız kendisi olsaydı pek o kadar üzüleceğim şeylerden **değildi**. (s.200/11)
18. O varken benim kendime ait işlerde söz söylememe lüzum **yoktur**. (s.210/29)
19. Bu gece yediğim, içtiğim, gördüğüm şeyleri nasıl olsa bir daha görecektim, içecektim, yiyecektim **değilim**. (s.217/15)
20. Zaten herhangi bir şeyi saymanın imkânı **yoktur**. (s.257/10)
21. Evet, diyordu Doktor Ramiz, Hayri İrdal, bu şark Faust'unun modern hayatımızda yeni baştan görünüşünden başka bir şey **değildi**. (s.289/2)
22. Hakikaten röportajdaki resimlerin birçoğu benim **değildi**. (s.301/25)
23. Filhakika halam artık atlıkarıncadaki hayvanlardan herhangi birinde **değildi**. (s.309/22)
24. Bildiğimiz hesapların öylesine dışında idi ki herhangi bir kimsenin ona tesir etmesine **imkân yoktu**. (s.336/8)

25. Nevzat Hanım'ı üstün bir sanat eseri yapan bu tebessüm, hakikatte, Ekrem Bey'in istediği gibi bütün meselelerini halletmiş, maddesinin ötesine geçmiş, orda gözümlüğün önünde bir yıldız uzaklığıyla parlayan bir ruhun saltanatı **değildi**. (s.337/27)

26. Zaten **ne** sonu **ne** de gayesi vardır. (s.360/3)

27. Bu **ne** gayrettir, **ne** yaşamak kudreti, yaşamak neşesidir! (s.360/17)

28. Filhakika arkadaşımızın öğrenmek ve bilmek, tetkik etmek hırsından başka türlü kurtulmak imkânı **yoktu**. (s.380/5)

29. Hatta Şehzadebaşı'ndaki kahvede kendisini ilk gördüğüm gün dahi bana karşı bu kadar yabancı **değildi**. (s.395/15)

5.2.3. SORU TÜMCESİ

Muhatabından soru yolu ile herhangi bir konuda bilgi edinmek amacıyla kurulan tümcelerdir. Türkçede soru tümceleri “-mI soru eki, soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları” ile yapılır. Ayrıca vurgu yolu ile de soru tümceleri oluşturulabilir.

*Acaba bu ustama bir **ihanet midir?*** (s.37/5) SORU EDATI İLE

***Hangi ticari müessese** devamlı müşterilerine ufak bir ikramda bulunmaz.* (s.19/26) SORU SIFATI İLE

***Nerde** o baban olacak herif?* diye sordu. (s.67/6) SORU ZAMİRİ İLE

*Bunu **nasıl** yaptım? **Niçin** yaptım? Bilemiyorum.* (s.115/17) SORU ZARFI İLE

Sofrada Halit Ayarcı'ya yavaşça sordum:

*-Peki **ötekiler?** **Küçükler?*** (s.395/4) VURGU İLE

5.2.3.1 SORU EKİYLE YAPILAN TÜMCELER

1. *Bu kadar iyi, temiz, büyük, her manasıyla büyük bir dostun hatırası için hiçbir şey **yapmayacak mısın?*** (s.12/8)

2. *Acaba bu ustama bir **ihanet midir?*** (s.37/5)

3. *Abdüsselam Bey hakikaten Seyit Lütfullah'a **inanıyor muydu?*** (s.44/11)

4. Şimdi beraber **uydurmadık mı?** Yani bir tahmin olarak **konuşmuyor muyduk?**(s.97/16)
5. Bu camiden evde çok **bahsediliyor muydu?** (s.107/29)
6. Rahmetli pek öyle sevilecek, hürmet, riayet edilecek adam değildi, **demediniz mi?** (s.118/26)
7. Fakat burası hakikaten eczanenin laboratuvarı mıydı, yoksa **“çocukların odası”nda mıydık?**(s.128/2)
8. Hiçbir mukavemetleri **yok muydu?** Yoksa hakikaten her şeye yabancı, her şeye **kayıtsız mıydılar?**(s.141/13)
9. Her şeyi **unutmuş muydum?** Hakikaten **eğleniyor muydum?** (s.150/7)
10. Mevcut olmalarıyla hayatıma getirdikleri güçlükler **kâfideğil miydi?** Hürriyetimi sıfıra indirmeleri ve beni küçücük bir daire içinde bir dolap beygiri gibi durmadan dolaşmağa mecbur etmeleri **yetişmiyor muydu?** (s.150/32)
11. İnsan üç günde bildiği şeyi **unutur mu?** (s.157/12)
12. Eğer bu cinsten bir yardım olmasa o kadar kısa bir zamanda böyle karışık işin halline imkân **var mıydı?** Sabriye Hanım'ın hemen herkese ayrı ayrı anlattığı bu hikâyeye acaba işin asıl **hakikati miydi?**(s.173/4)
13. Yüksek varlıkla hiç **temas edebildiniz mi?** (s.178/19)
14. Hani geçen günü senin dayak yediğin kahve **yok mu?**(s.200/19)
15. Şimdi düşünüyorum da, acaba Cemal Bey'le olan münasebetlerimizde tamamıyla haklı olan **ben miydim?** (s.209/16)
16. Aynı insanlara, hemen hemen aynı şekilde **hizmet etmiyor muyuz?** (s.211/26)
17. Realist olmasaydım size vakayı böyle **anlatabilir miydim?** Size baldızım hakkında en ufak bir ümitle **bahsettım mi?** Hiçbir tarafını **değiştirdim mi?** En ufak bir halini **methettim mi?**(s.232/14)
18. Hala küçük ücretinizi kaybetmekten **korkuyor musunuz?** (s.240/28)
19. Belediye reisi cici adam **değil mi?** (s.255/21)
20. Bakın bu şartlar içinde, bu küçük odada büyük bir işe kendimizi vermemiz, bu daireyi kurmamız bir başarı **değil mi?**(s.258/7)
21. Personelin muayyen üniforması **olacak mı?** (s.264/11)
22. Acaba Selma Hanımefendi'yi ve Nevzat Hanım'ı beraberce müesseseye **alamaz mıydık?** (s.266/12)
23. Müessesenin açış resmini de o zaman yaparız **değil mi** Hayri Bey? (s.279/21)
24. Acemşiran'dan **bıkmadınız mı?** İçinizde hiç başka şeylerin datüssılası **yok mu?** (s.294/17)

25. Herkes o zaman, “Allah Allah! “derdi, doğmuş olmaları bile manasız olan bu adamların Fatih devrinde kendilerine ced aramaları kadar gülünç şey **olur mu?**(s.315/6)

26. Tarih, sadece tenkit için midir? Beğendiğimiz ve sevdiğimiz bir insana hiç **tesadüf etmeyecek miyiz?** (s.316/7)

27. Müessesenin yeni açıldığı devirde de öyle **değil miydi?** Hademe maaşınızı keserler diye **korkmuyor muydunuz?** Beni her teşebbüsten men etmeğe **kalkmadınız mı?** (s.324/1)

28. Bu kadar çok insanı etrafında görmek ne demektir **bilir misiniz?** (s.339/3)

29. **Bitmedi mi** hala, Halit Bey, hala **bitmedi mi?** **Bitmeyecek miyiz?** (s.349/6)

30. Bu kudretin yanında bilgi dediğiniz şeyin lafı **olur mu?**(s.360/18)

31. Olmamam da artık eski bağların koptuğunu **göstermiyor muydu?** (s.391/31)

5.2.3.2. SORU SIFATIYLA KURULAN TÜMCELER

1. **Hangi** ticari müessese devamlı müşterilerine ufak bir ikramda bulunmaz. (s.19/26)

2. **Hangi** takvimle hareket eder, **hangi** senenin peşinde koşar, neleri beklemek için birdenbire günlerce durur, sonra ağır tok, etrafı dolduran sesiyle **hangi** gizli ve mühim vakayı birdenbire ilan ederdi. (s.28/19)

3. Nereden geliyordu bu? Ve **ne** acayip şeydi? (s.90/15)

4. Günde **kaç** vasiyetname yazardı? (s.92/1)

5. **Nasıl** şeymiş şu Şerbetçibaşı Elması? (s.97/13)

6. **Nasıl** bir şeydi bu? (s.107/1)

7. **Hangi** saat? Büyük saat işte. (s.108/3)

8. Siz ki, bu kadar tecrübelisiniz, bu enstitünün kurulmasında o kadar himmet ettiniz, buna **nasıl** iş diyebilirsiniz? diye beni paylamıştı. (s.140/17)

9. Hayırdır inşallah! **Hangi** İspanyol dansı? (s.157/17)

10. **Hangi** romancı böyle bir fırsatı kaçırmaz? (s.177/12)

11. Musiki denince herkes, evvela “**Hangi** Musiki?” sualini kendisine soruyor. (s.231/1)

12. Baldızıma **hangi** musiki uyar? Böyle düşünün! (s.233/14)

13. Güzel, **hangi** iş? Doğrusu adını çok beğendim. (s.261/1)

14. Asaf Bey'i sonra düşüneceğiz. **Başka** teklifiniz. (s.261/25)

15. Bu **nasıl** iş canım? diyordu, adeta şakaya benziyor. (s.272/16)

16. Bir kısmı ise “**Ne** iş görecek bu müessese?” diye soruyordu. (s.286/26)
17. Toplantı varmış ha? **Ne** toplantısıymış o bakayım? (s.298/7)
18. **Ne** zamandır beni affedecek adam oldu karın? (s.299/16)
19. O halde sınıflara ayıracağız. Evet, ama **hangi** sınıflara. (s.332/6)
20. **Ne** iş görüyor. Şimdilik hiç. (s.333/23)
21. Fakat isim? **Ne** isim verdiniz? (s.334/11)
22. Bu elbiseleri **ne** zaman yaptırmıştı? (s.345/16)
23. **Hangi** Mübarek? diye sordum. (s.374/11)
24. Takribi Ahmet Efendi ailesinin bu son erkeği **hangi** düşüncenin peşinden yürüyerek buraya varmıştı. (s.380/31)
25. Hafif bir tebessümle, küçük bir kahkaha ile taşı gediğine koymaktan **hangi** kadın kendisini alabilir. (s.393/2)

5.2.3.3. SORU ZAMİRİ İLE KURULAN TÜMCELER

1. Düşün bir kere, Halit Ayarçı’yı tanımadan evvel hayatın **ne** idi? Şimdi **nesin**? (s.12/11)
2. Fakat elden **ne** gelir? Kör total idadi tahsilimi –mektepten ve hocalardan elden geldiği kadar uzak kalmak şartıyla- bitirmeğe uğraştığım o yıllarda, Nuri Efendi’nin hiçbir açık geliştirme yapmadan insanla saat, saatle cemiyet arasında bulduğu yakınlıkları, onların üzerine kurduğu hayat ve cemiyet felsefesini **nereden** anlayacaktım? (s.34/15)
3. Dün akşam gene bacağını sürükleye sürükleye Edirnekapi mezarlığına gidiyordu. Kim bilir **kimin** canına kıydı? (s.47/24)
4. Sonra ondan benim kadar **kim** zevk alabilir? İnce arabeski arasından kendi mazisini, bütün o garip insan kalabalığıyla beraber **kim** seyredebilir? (s.59/1)
5. Annemin dilinden “Bu çocuk **ne** olacak?” sözü düşmüyor, komşular babamla her karşılaştıklarında söze, “Oğlanı **ne** yapacaksın?” sualiyle başlıyorlardı. (s.60/15)
6. **Nerde** o baban olacak herif? diye sordu. (s.67/6)
7. Vefatını müteakip hep “Oğlum **nerede**?” diye ağlarmış...(s.93/31)
8. Fakat **neyi** aldatabilirdim, **kime** anlatabilirdim? (s.116/9)
9. Şu Etilere, Frikyalılara bilmem ne kavimlerine muhabbetimiz **nedir**? (s.119/16)
10. Emine biraz ötede sessiz bir tebessümle bir ona, bir bana bakıyor: “bunu da **nereden** buldun?” der gibi işaretler yapıyordu. (s.132/29)
11. Bilmiyorum kooperatif evlerini icat eden **kimdir**? (s.146/20)

12. **Kim** belkemiğinde tatlı bir üşüme ile yaşamasını sevmez? (s.163/15)
13. Uyandıktan ve kendine geldikten sonra da ilk sözü: “**Ne** söyledim? Acaba bir şey gördüm mü? Baktırdı mı? Sualî olurdu. (s.179/24)
14. Demek biliyorlardı. **Kim** söylemişti acaba? **Nerden** haber almışlardı? (s.188/7)
15. Onda muhakkak ki bir kusur vardı. Zavallı Zehra onunla **ne** yapacaktı. (s.193/25)
16. Ya Allah göstermesin, o anda kahvede bulunmasaydım halim **ne** olurdu? (s.203/4)
17. Geceyi **nerede** geçireceklerdi. Daha doğrusu **nerede** geçirecektik. (s.206/19)
18. Saatçiliği **nerede** öğrendiniz Hayri Bey? (s.218/12)
19. Onları anlamadığımız için size kırgın olmaları kadar tabii **ne** olabilir? (s.229/29)
20. Kalabalık **neyi** sever, **neyi** sevmez? Bunu kimse bilmez. (s.230/28)
21. Elinde bulunan bu mal, bu nesne ile onun bu vasıflarıyla ben **ne** yapabilirim? (s.233/2)
22. Fakat yalancıların piri **kimdi** acaba? (s.281/7)
23. Fevkalade... dedim, yalnız döşemede çıplak yatmam **nereden** aklına geldi? (s.305/3)
24. **Kime** ve **neye** böyle gülüyordu? (s.308/19)
25. Fakat eriştiğim şey **neydi**? Bu acayip, birbirini tutmaz kalabalıkta canım sıkılmaktan başka elime **ne** geçmişti?(s.313/30)
26. Sakın ha! Dedi. Hem **neye** yarar? Böyle şeyler kendiliğinden olur. (s.338/21)
27. **Ne** dersiniz beyefendi? dedim, isterseniz listenin ikinci numarasından başlayalım. (s.340/17)
28. **Kimdir** bu Allah’ın münasebetsizi? diye sordum. (s.346/4)
29. “Selma **nerede**?” diye etrafıma baktım. (s.348/3)
30. -Bunun dışardan **neresi** saate benziyor? (s.369/7)
31. -Hayır, bilmiyorum! diye cevap verdi. **Nesi** var? (s.377/6)
32. Devrik tümce düşmanları Hayri İrdal’ın muvaffakiyetleri karşısında bakalım **ne** yapacaklar? (s.384/19)
33. Bu adamların hayatı **ne** olacaktı? Nasıl iş bulacaktık? **Ne** yapacaktık? Abes dahi olsa, bir iş işti. Haydi ben hatıratımı yazdırdım, onlar **ne** yapacaklardı? (s.391/

5.2.3.4. SORU ZARFIYLA KURULAN TÜMCELER

1. *İnsan her şeyi açıkça söylemedikten sonra **neden** yazı yazsın?* (s.10/17)
2. ***Niçin**, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün hikayesini bu uzak hatıralarla ağırlaştırdım.* (s.53/23)
3. *Mekteplerin hemen hemen bomboş olduğu, neredeyse araya simsar koyarak, mükafat vaat ederek öğrenci aradıkları bir zamanda, hiç olmazsa dışardan en mütevazısı gibi görünen bu mektebi acaba **neden** seçmiştiler.* (s.83/13)
4. ***Niçin** refikasını buraya getirmedi de kendisi Kadıköyü'ne gitti.* (s.90/32)
5. ***Ne diye** öylesini aldı?* (s.91/6)
6. *Ya çocuğun yani validesinin rahmetliye “oğlum” demesini **nasıl** izah edersiniz?* (s.93/29)
7. *Bana acıdığı için zorla soktuğu bu meyhanede şimdi benden, etrafı dolandırmak için metot öğrenmeğe kalkan bu budala ile **neden** alay etmeyecektim sanki?* (s.97/3)
8. *Bu kadar iyi bir adam için fenaya yorulacak bir söz **nasıl** ağızından çıkardı.* (s.113/29)
9. *Bunu **nasıl** yaptım? **Niçin** yaptım? Bilemiyorum.* (s.115/17)
10. *Kadıncağız, “beni kıskanmağa **ne** hakkı var?” diye şikayet ediyordu. “ Bu yaştan sonra hürriyetime **ne diye** karışır?* (s.161/30)
11. ***Niye** gelmiyorsunuz? **Niye** evimizde oturmuyorsunuz? **Niçin** mirasınızı aramıyorsunuz? diye üstlerine düşüyordu.* (s.168/29)
12. *Bizim için **ne diye** yorulur, **ne diye** evlenmez? Bu yapılr iş mi? Haydi bunları yaptı, şimdi **ne diye** görünmüyor.* (s.170/17)
13. *İnsan birisini bu kadar severse **nasıl** darılır? diyordu.* (s.171/7)
14. *Kabiliyetli adamdım, **ne diye** kendimi bu manasız işlerde israf ediyordum?* (s.182/5)
15. *Fakat **ne diye** burada böyle oturuyordum? **Niçin** ayağa kalkmıyor, onu dövenleri alkışlamıyordum, alınlardan öpmüyordum?* (s.200/31)
16. ***Niye** böyle anlarda hepsi birden başıma üşüşürler?* (s.214/8)
17. *Peki amma benim gibi bir biçareye beş on kuruş para temin etmek **neden** günah olsun.* (s.224/15)
18. *Bu değişikliği **nasıl** yapacaktım da bütün hayatıma mal edecektim?* (s.270/13)
19. *Fakat sizi işten **ne diye** çıkarttı, oraya kendisi getirdiği halde?* (s.275/7)

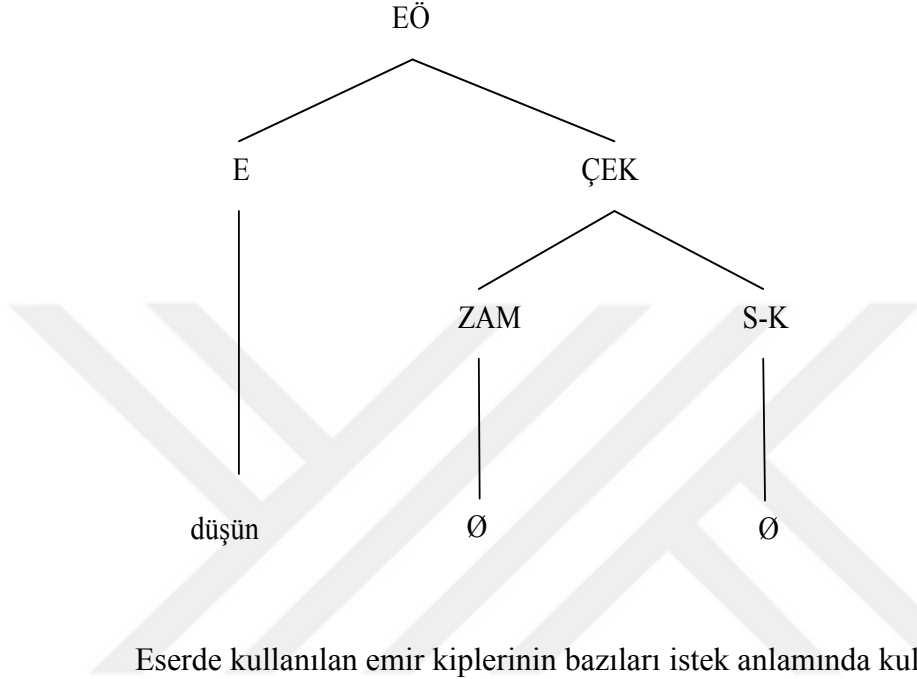
20. Bir hafta evvel aleyhinizde çıkan yazıya **nasıl** kızmıştınız? (s.289/27)
21. Ama siz, bir insan evladına benzersiniz, **nasıl** girdiniz bu mendeburla bu işe? (s.299/18)
22. Fakat Halit Ayarcı bunu nereden **nasıl** öğrenmişti? Ve **neden** bu kadar çapraşık yollardan yürümüştü? **Nasıl** her şeyi böyle tehlikeye atmağa razı olmuştu. (s.311/28)
23. Bu kadar sıkı kayıtlar, formaliteler içinde **nasıl** çalışılır? (s.334/13)
24. Fakat **ne diye** Halit Ayarcı bana sormadan yaptı bu işi? **Ne diye** her an beni emrivaki karşısında bırakıyor? (s.354/9)
25. Bu **ne** gayrettir, **ne** yaşamak kudreti, yaşamak neşesidir? (s.360/17)
26. Bütün bu muvaffakiyetler meydanda iken **ne diye** sözümden döneyim? (s.372/3)
27. Bu kadar başarılı çalışan bir müessese kendini **ne** hakla ve **nasıl** tekzip eder. (s.372/7)
28. Peki amma, dedim, **nasıl** yapılacak? Saat bünyeye **nasıl** girecek? Yani yapının bünyesine. (s.373/5)
29. **Nasıl** olur? diyordu, **nasıl** olur? Dünyanın en modern müessesinde, en mükemmel ve yeni şartlar altında ve bu kadar yenilik içinde çalışan bu insanlar bu işi **nasıl** anlamazlar? O halde enstitüde ne işleri var? **Niçin** yeni binayı alkışladılar? **Niçin** bizi tebrik ettiler? (s.387/1)
30. Siz dedim siz **niye** çalışmıyorsunuz? (s.395/9)

5.2.4. EMİR TÜMCESİ

Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş, yüklemdeki işin yapılmasını emreden tümcelerdir. Emir kipi dilek (tasarlama) kiplerinden bir tanesidir. Birinci tekil ve birinci çoğul şahsın emir kipinde çekimi yoktur.

ben	-
sen	yap
o	yapsın
biz	-
siz	yapın
onlar	yapsınlar

Düşün, Edirnekapı'daki evi, her gün kapını yoklayan, yahut yolunu kesen alacaklıları, bir dilim ekmeğin peşindeki çırpınışlarını... Sonra bugünkü rahat ve saadetini **düşün!** (s.12/13)

Eserde kullanılan emir kiplerinin bazıları istek anlamında kullanılmıştır.

Hepsi geçer... Bu işten kurtuldunuz ya, **Ehemmiyet vermeyin!** (s.131/13)

-Ben sizi kırdım o akşam... **Affedin!** Diye fısıldadı. (s.339/23)

Örnekler:

1. Hâlbuki hadiselerin lütfuyla birdenbire o kadar gülecek şey bulan bugünkü hayatımızda vapur düdüklelerinin, tramvay seslerinin neşesine **bakın!** (s.15/17)
2. Rahmetli Halit Ayarcı'ya bunu anlattığım zaman gülmüş, sonra büyük bir iyi kalplilikle, " Böyle olması hususi bir çeşni veriyor, **devam edin!**" demişti. (s.17/26)
3. İnsan tabiatı iktizasınca birbirlerini kötölemek isteyenler sadece düşmanlarının hayatına **baksınlar** yeter. (s.26/7)
4. Nuri Efendi gün boyunca bu saatlerle meşgul olur, gözleri yorulunca "**Yap** bir kahve!" diyerek sedire uzanır... (s.31/10)
5. Nerde ise rakamların bu uygunluğuna aldanarak, " Peki siz eve **gönderin**" diyecektim. (s.57/12)

6. İkide bir dükkâna geliyor, “Haydi **kalk!** Emir geldi. Etyemez’e gideceğiz!” diyor. (s.61/18)
7. Hâlbuki “Getirdiğiniz gibi **götürün!**” de diyebilirdi. (s.66/11)
8. Halam yalnız, “Aldıklarının hepsini **çıkart!**” dedi. (s.67/221)
9. **Gelin** babanızla beraber **oturun**. Malınıza **mukayyet olun!** (s.87/27)
10. Arkasından ilave etti: “Aklınız varsa siz de benim gibi **yapın!**” (s.88/3)
11. -Emine kızım, dedi. Şu paketleri **kaldırın...** Çocukların odasına **koyun!** (s.89/14)
12. **Bakınız** bu resimlere yahut kendini **çağırtın, görün, konuşun!** Sözlerimin doğruluğunu anlarsınız! (s.102/4)
13. Hayri Bey... Siz birkaç gün daha **sabredin**. Ramiz Bey raporunu **versin!** (s.113/17)
14. Öyle hastalık olmaz. **Aldırma!** Ha, hı **de**, şu raporu **al!** **Yalvar**, akıllı **görün**, deli **ol**, ne yaparsan **yap!** Buradan **çık**. (s.121/9)
15. Emine durmadan: “**Kurtar** beni, **kurtarın** beni!” diye bağıırıyordu. (s.129/9)
16. Hepsi geçer... Bu işten kurtuldunuz ya, **Ehemmiyet vermeyin!** (s.131/13)
17. **Bırakın** kitabı filan da çabuk evinize **gidin**. Karınız bir kaza geçirdi. **Koşun, durmayın!** (s.162/19)
18. Muhakkak ki bu anlarda Sabriye Hanım içinden “Sevgilim, beni **affet!**” derdi. (s.175/24)
19. Biçare, hislerin arasında bunalmış kalmış, zavallı bir kadına bunu **yapmayın!** (s.208/32)
20. “**Vaat et**, yarın unutacak olduktan sonra...” diye düşündüğümü hayal meyal hatırlıyorum. (s.234/24)
21. **Vazgeçin** bu deliliklerden, **realist olun!** (s.240/29)
22. Bütün bu muvaffakiyetler sizindir... **Alın, götürün**, ben de beraber hep size aidiz... (s.247/2)
23. Bu istasyonlara öyle zarif bir şekil vereceğiz, o kadar güzel elemanlar bulacağız ki en işlek mağazaları geçecek. Siz bana **inanın**. (s.263/26)
24. Yaptığınız işin ehemmiyetini **bilin** ve ona göre **çalışın...** Siz de bana bu neşriyat meselesini **hatırlatın...** (s.280/4)
25. Sloganları **dağıtın!** Bir an evvel ve her tarafa... diye tekrar emir verdi. (s.284/1)
26. Burada zannediyorum ufak bir hata var, yani nasıl söyleyeyim küçük bir fantezi! **Ondan vazgeçin!** (s.294/11)
27. Mamefih ehemmiyeti yok! Siz kitabı **bitirin**. (s.303/24)
28. -Ben sizi kırdım o akşam... **Affedin!** Diye fısıldadı. (s.339/23)

29. -Kendinize saklayın o düşünceyi de, şu karşınızdaki harikulade manzarayı **bakın!** (s.360/11)

30. Fakat ayar istasyonlarında çalışanlar için bir şey yapamayız! Ona da siz **çalışın!**(s.395/7)

5.2.5. ÜNLEM TÜMCESİ

Sevgi, şaşkınlık, acıma, kızma, seslenme, hitap, vb. duyguların ifade edildiği tümcelerdir.

Örnekler:

1. Her ricasında, "Siz n'olsa Hristiyanınız, ruhu muazzep olur!" diye reddeder, ancak sağ tarafımda durmasına müsaade ederdim. (s.9/24)

2. Siz, farkında olmadan tarihin büyük sırrını, bir çeşit psikolojik mekanizmayı keşfettiniz! (s.18/5)

3. Vele ki vakıf malı olsun ve yanmış bir camiden gelsin! (s.27/6)

4. Yalnız saati bırakıp giderken, "Sakın haber göndermeden gelip almağa kalkma!" derdi. Bazen de "Acele yok ha! Acele istemem!" diye arkasından bağıırdı. (s.32/22)

5. Nuri Efendi sık sık, "Ayar, saniyenin peşinde koşmaktadır!" derdi. (s.36/11)

6. Asıl garibi damadın, çok sevdiği, velinimet addettiği Abdüsselam Bey'i böyle gözaltında bulundurmaktan üzülmeye mukabil bir saat yalnız kalsa "Yangın var!" diye bağıracak... (s.39/25)

7. O gün "Acele etme! Nasıl olsa hepsi sana kalacak!" diye babama bağırdığını ve ikisini beraber kovduğunu evde hemen hemen herkes hatırlardı. (s.64/19)

8. Yanındakilere, "Beni yukarı götürün! Çabuk..." diye emretti. (s.67/8)

9. O zamana kadar, "Her ne pahasına olursa olsun saklayacağım ve arttıracacağım!" diyen ve evinin kömürlüğünü bir banka kasasına çeviren halam sanki o gün, " Hayır ne saklayacağım, ne de arttıracacağım. Oturup çıtır çıtır yiyeceğim!" Kararını verdi. (s.70/19)

10. İkide bir bana " kaç gün kaldı, sorsana!" diye ısrar ediyordu. (s.90/22)

11. Kendisi gibi, benim gibi(!) gençlere kâfi derecede yer ve imkân verilmiyordu. (s.106/2)

12. Yapmayın! Bırakın, yapmayın! diye yalvarıyordum. (s.128/31)

13. "Gitti, mahvoldu. Bırakın beni!" diyordum. (s.129/21)

14. Doktor neredeyse sözlerini, “Haydi kalk! Amcamın karşısında biraz yürü bakayım!” yahut “Hani yeni şiir ezberlemiştin, onu okusana canım!” diye bitirecekti. (s.134/9)

15. Üç ay sonra da mucizelerin mucizesi(!) bir yavrusu dünyaya geldi. (s.145/5)

16. Daha şimdiden zaman zaman, “Ah! İşte güzel hayat! Rahat ve mesut... Ne adamlar!” demeğe başlamıştım bile. (s.152/24)

17. Gelemez işi var. Ruhlarla konuşuyor! Israr etmeyin! (s.163/4)

18. Elbette! Diyordu, elbette evlenecek... Herkes hayatını yaşamalı! (s.171/19)

19. Genç kızı, aralarındaki on yaş farka rağmen Dame de Sion’dan tanıyan(!) ve galiba hiç sevmediği halde son derecede sevdiğini iddia eden asıl medyumumuz Sabriye Hanımefendi’ye göre, mektep arkadaşı öyle medyum falan değildi ve hiç de olmamıştı. (s.172/22)

20. Hayır, ne münasebet! Şirket tasfiye edilir mi hiç! (s.178/17)

21. Sakın ha! dedi. Sakın, zinhar... Hiçbir suretle gitmeyeceksin! (s.183/26)

22. Eyvahlar olsun! Dedim. Eyvahlar olsun! Şimdi muhakkak birini, hatta birkaçını öldürecek. (s.199/18)

23. Yahut da sadece: “Kahve! Sandalye! Lokantacının Sabri!” der, geçerdim. Yahut “İsmail kuzum o sandalyenin parasını ödedin mi?” Aman yavrum, böyle şeylere dikkat et! (s.200/21)

24. Cemal Bey, bana düpedüz, “Aptalsın! Tedavi edilmez şekilde aptalsın!” demiyordu. (s.208/12)

25. Beni ne kadar duygulandırdınız bilemezsiniz! Dostluğunuza nasıl minnettarım! Fakat emindim Hayri Bey, sizin, benim en iyi dostum olduğunuza emindim! (s.208/24)

26. Ben, Hayri İrdal, bu biçare hayat artığı, bu iltifata mazhar olayım! Bu akıl alacak şey değildi. Rabbim ne büyüksün sen! (s.221/5)

27. İçimden, “Bari anlatmasa, kimseye bir şey söylemese!” diye dua etmekten başka ne yapabiliirdim? (s.241/10)

28. Damadımı da dışarda bırakacak değildim ya! (s.268/20)

29. Bir yığın sıkıntısı var! Fakat Nevzat’ın geleceğinden şüpheliyim! (s.271/10)

30. Bu kitap yazılacak! Yahut da gider içeriye istifanamenizi yazar getirirsiniz! (s.285/1)

31. Siz de biliyorsunuz ki Şerbetçibaşı Elması davasında hiçbir kabahatim yok! (s.290/15)

32. *Bir gün kervanın dışında kalınca anlar! Bu dünyada yeni diye bir şey var! Onu inkâr edenin vay haline! Zorla değiştiremeyiz ya! Sağduyusu kendine mübarek olsun! Biz canlı hayatın peşindeyiz! (s.297/9)*

33. *Karım: Haydi uyan! Saat dokuz! Daireye geç kalacaksın! diyordu. (s.309/24)*

34. *Demek bu da yalandı ha! Tabii o babanın öyle oğlu olur! Sakın ha! Evime ayak basmağa kalkmasın! (s.310/22)*

35. *Haydi Ekremciğim! Şöyle yürüyelim bakalım, misafirlerimiz ne halde!(s.312/9)*

36. *Bu esere başladığım zamanki ruh halinde olsaydım bütün tenkitlere memnun olur, “Oh Yarabbim! Derdim, sana bin şükür... Hiç olmazsa aklı başında birkaç kişiye rastlamak mümkün! (s.316/14)*

37. *Ha evet! Tamamlama bürosu! Anladınız mı? Gecikmesini istediğimiz işleri oraya havale ederiz. İki kâtip yeter değil mi? Rica ederim fazla insan vermeyelim! Hatta bir tane bile kâfi! (s.335/8)*

38. *Karımı, “Allah iyilik versin!” diye arkasında bekleyen buldoğa bıraktım. “Elbette bütün bütün yemez ya! (s.346/16)*

39. *Hey gidi hey! Ne gafletmiş benim! Karımın ailesini meğer hiç tanımamışım! Zavallılar hapsedilmiş istidattan az kalsın çatlayacaklarmış! Hele karıma karşı olan gafletim... Adeta görmemişim, kör yaşamışım! Bütün o dalgınlıkları, budalalıkları, sadece hayat çerçevesinin darlığındanmış biçarenin! (s.356/12)*

40. *Fakat “Düşenin dostu olmaz!” sözü Van Humbert’ten ve benden çok evvel söylenmiş sözdür. (s.364/18)*

41. *Kaldı ki bu sizin kabahatiniz değil! O “içten ve dıştan” tabirini, insan hali, size kızdığım, bu husustaki ısrarınızı lüzumsuz bulduğum için ben koydum oraya! Binaenaleyh sizin mağlubiyetiniz de sayılmaz! (s.372/17)*

42. *Hayriciğim, bu davadan sen vazgeç! Dedi. İstersen babadan kalma bir evim var, tamir ettireceğim, sana onu bırakayım! Merakını tatmin edersin! (s.386/8)*

43. *Oyun bitince “Allahaismarladık!” diye ayrıldı. (s.395/17)*

5.3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE TÜMCELER

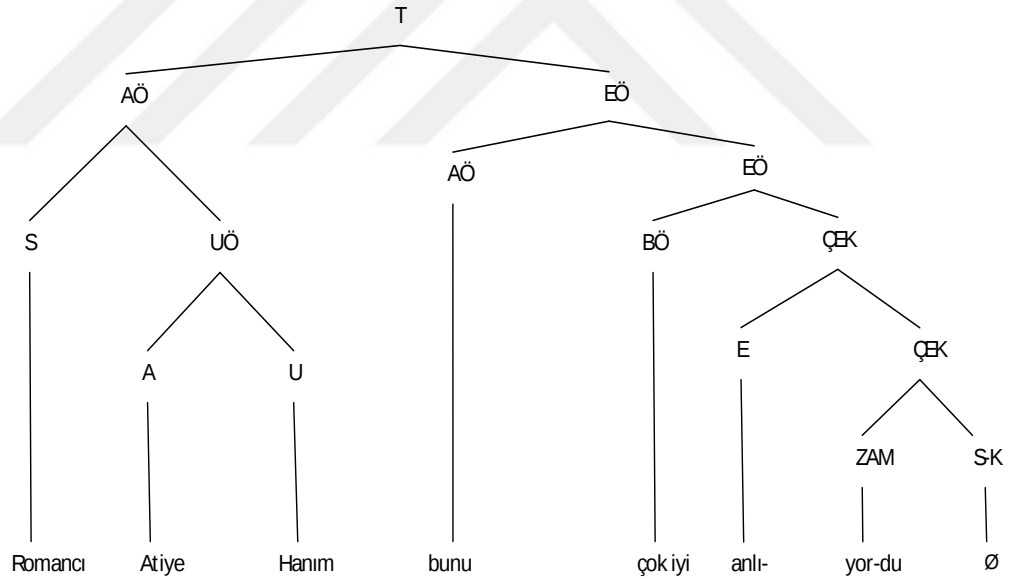
Karahan'a göre Türkçede öğelerin dizilişindeki genel eğilim şöyledir. “Yüklem tümcenin sonunda bulunur. Belirtisiz nesne ve bazı zarflar, yüklem

yanında yer alır. Diğer öğelerin yeri değişkendir.”⁵³ Öge dizilişinde genel eğilim bu şekilde olsa da yüklem in son da olmadığı tümcelerde vardır. Yüklem in son da olup olmamasına göre de tümceler kurallı ya da devrik tümce olmak üzere ikiye ayrılır.

5.3.1. KURALLI (DÜZ) TÜMCELER

Yüklem i son da olan tümcelerdir. Türkçenin söz diziminde yardımcı unsur başta asıl unsur son da yer alır. Vurgulanmak istenen öge yükleme en yakın olan öğedir.

*Romancı Atiye Hanım (ö)/ bunu (n)/ çok iyi (zt)/ **anlıyordu.** (s.173/30)*

Örnekler:

1. Beni tanıyanlar, öyle okuma yazma işleriyle büyük bir ilgim olmadığını **bilirler.**
(s.7/1)

2. Evvela teşkilatın genişliğinden ve lüzumsuzluğundan **bahsettiler.** (s.13/19)

⁵³ Karahan a.g.e., s.12

3. Müessesemizin hudut haricindeki şöhretinin mühim bir kısmını da bu nakit ceza sisteminin yaptığını söylemek **doğru olur**. (s.20/24)

4. Derhal büyük ve sıhhatli bir istatistik hazırlayın ve broşürleri bu hafta sonunda **basalım**. (s.36/28)

5. İnsan işlerinde hatanın oynadığı büyük ve faydalı rolü bilmem bundan iyi gösteren misal **var mıdır?** (s.49/2)

6. Bu hatıraları bu kadar uzatmamda, dört sene evvel bir antikacı dükkânında bulduğum ve derhal satın alarak çalışma odamın, Villa Saat'in verandasına ve mevsim çiçekleri ile dolu bahçesine açılan kapı penceresine taktırdığım eski parmaklığın da elbette bir payı **vardır**. (s.55/17)

7. Son zamanlarda işleri epeyden epeye bozulduktan sonra babamın, halamın mirasına tek kurtuluş ümidi olarak bakmağa başladığını **inkâr edemem**. (s.64/22)

8. Çamlıca'da oturan büyük oğluna, Anadolu'da bulunan ortanca oğluna vaziyeti bildirerek babalarını yanlarına almalarını **rica ettim**. (s.87/14)

İşte tam bu sıralarda Abdüsselam Bey'in senetli alacaklıları, yani ona rehinsiz borç verenler verese aleyhine dava açmağa **başladılar**. (s.99/9)

9. Yeniden kuvvetlerimi **topladım**. Yeniden anlatmağa **çalıştım**. Başka ne **yapabilirdim**. (s.117/10)

10. İmbiğin içinde Emine, gözleri korkudan açık saçları alev alev tutuşmuş, **yalvarıyordu**. (s.129/13)

11. Bu hadise, muhtelif ve beklenmedik safhalarıyla bizi aylarca **meşgul etti**. (s.145/8)

12. Bunu romancı Atiye Hanım çok iyi **anlıyordu**. (s.173/30)

13. Bu esnada Cemal Bey'le olan hususi münasebetimiz eskisi gibi **devam ediyordu**. (s.183/28)

14. Beyazıt'a geldiğimiz zaman alışkanlık yüzünden evvela cebimi **yokladım**. (s.203/19)

15. Devletlinin eli omzuma ve bakışı gözlerime değdiği andan itibaren bende garip bir değişiklik **olmuştu**. (s.222/23)

16. İkinci ayın ortasına doğru Halit Ayarcı bir gün daireye **uğradı**. (s.238/1)

17. İnsanlar saatlerini ceplerinde gezdirdikleri, onu güneşten ayırdıkları zaman medeniyet en büyük adımını **attı**. (s.259/12)

18. Bir hafta evvel aleyhinizde çıkan yazıya nasıl **kızmıştınız?** (s.289/27)

19. Bu işte Pakize Hanım'ın kabahati **olamaz...** (s.301/21)

20. Ben cevap vermek üzere iken garson havyarlı sandviçler **getirdi**. (s.313/21)

21. Aziz velinimetim tehlike biraz geçer geçmez tekrar eski ağzını **almış**, büyük idealler namına konuşmağa **başlamıştı**. (s.324/518)

22. Halamın tam kapısı önünde Halit Ayarcı birden kolumu **tuttu**. (s.341/10)

23. Büyük bir gayretle elimi Van Humbert'ten **kurtardım** ve şarap şişesinin kenarına sarılmış ıslak peşkirde parmaklarımın sızısını **hafiflettim**. (s.353/4)

24. Bununla beraber sonradan yazdığı yazılarda da şahsımdan yine dostça **bahsetti**. (s.364/25)

25. Sabah kahvaltısında Ahmet'le biraz konuştuktan sonra bu fikrimi de **tamamladım**. (s.378/11)

26. Palanını kendi çizdiğim binadaki odama, onun yanında bazı geceler kaldığım istirahat odama, küçük bar amerikan'ıma, banyo dairesine, mobilyaya, duvardaki resimlere, her şeye **bağlıydım**. (s.391/8)

5.3.2. DEVRİK TÜMCE

Yüklemi sonda olmayan tümcelerdir. Konuşmadaki tekdüzeliği kırmak, bir duyguyu öne çıkarmak, bir öğeyi veya anlamı vurgulamak amacıyla devrik tümce kullanılır. Yazılı dile oranla sözlü dilde kullanımı daha yaygındır. Yazılı dilde daha çok şiir türünde kullanılır.

Örnekler:

1. Şimdi **anladın mı** Nuri Efendi'nin büyüklüğünü, dehasını? (s.36/25)
2. Şahıs benim ne olduğumu **biliyor mu** acaba? (s.47/5)
3. “Şehrin ortasında bir mezarlık eksik” diye bu yaşında oturup **ağlayacak değilim** herhalde! (s.58/21)
4. Tarih kitaplarında resimlerini gördüğüm kayserler gibi **bir şeydi** bu. (s.67/1)
5. Yok canım, bozulmuş **olur mu** hiç? (s.82/1)
6. Kim bilir belki de bugünün arsa ve mülk fiyatlarının etrafındaki kazancı düşünerek **yapmıştı** bunları. (s.93/5)
7. Bana acıdığı için zorla soktuğu bu meyhanede şimdi benden, etrafı dolandırmak için metot öğrenmeğe kalkan bu budala ile neden **alay etmeyecektim** sanki? (s.97/3)
8. Neyini **kıskanacaktım** zavallının? (s.118/31)
9. Onun için Sabriye Hanım'ın verdiği, akla yakın izahatı **dinlemezdi** bile. (s.173/30)

10. Yüzü çocukluğumun şekerçi dükkânlarına, şimdiki çiçekçi vitrinlerine **benziyor**, ı ışık ve renk içinde. (s.212/16)
11. Bizim Saatçiyan'a adamakıllı **ders verdiniz** bugün... (s.218/7)
12. Aman yiğit! Tam **zamanıdır** barbunyanın... (s.220/13)
13. Ne **istersiniz** kendinizden ve evinizin zavallı halkından? (s.229/14)
14. Bir şey **değiştirir mi** bu? Bilakis yolundan **alıyor** seni. (s.232/29)
15. Şüphesiz onun için **dünyanın en rahat hayatıydı** bu. (s.242/19)
16. Zaten kurulur kurulmaz bir tamimle bütün arkadaşlardan **rica edeceğim** bunu. (s.284/12)
17. Kanunun anlattığı manada tam bir cürmümeşruttu bu. (s.278/16)
18. "Ya pir!" Fakat yalancıların piri **kimdi** acaba? (s.281/7)
19. Birçok yalanın içinde olsam bile ihmal edemeyeceğim bir hakikat **vardı** ortada. (s.286/4)
20. Kurulmuş bir saatten, bir otomattan ne farkı **vardı** sanki bunun? (s.307/29)
21. Yarabbim, ne şeker **gülümsemeydi** kızınki! (s.342/11)
22. Hayriciğim çok **alkışladılar** mı seni? (s.352/13)
23. Fakat ne diye Halit Ayarcı bana sormadan **yaptı** bu işi? (s.354/9)
24. **Yaşasın** Saatleri Ayarlama Enstitüsü, **yaşasın** SAE. (s.363/29)
25. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü sessiz sedasız protesto eden ve evimize ancak bayramdan bayrama gelen Ahmet'in nasılsa evde bulunduğu gecelerden **biriydi** bu. (s.370/32)
26. O "içten ve dıştan" tabirini, insan hali, size kızdığım, bu husustaki ısrarınızı lüzumsuz bulduğum için ben **koydum** oraya. (s.372/17)
27. Hani şimdi halanın evinde bulunan! İşte o **yardım etti** bize! (s.374/14)

5.4. YAPILARINA GÖRE TÜMCELER

Yapılarına göre tümceler *basit, birleşik, sıralı, bağlı, ara sözlü ve eksiltili* tümce olmak üzere altıya ayrılır.

5.4.1. BASİT TÜMCE

Tek bir yargı bildiren dolayısıyla da tek bir yüklemi olan tümcelerdir. Basit tümcenin yüklemi çekimli bir fiil ya da ek fiil olarak yüklem olmuş isim veya isim soylu bir sözcüktür.

Tek bir yüklemi olup içerisinde fiilimsi veya söz öbeği barındıran tümcelerin basit tümce mi yoksa birleşik tümce mi olarak ele alınacağı tartışma konusudur. Karaağaç bu konuda “İçlerinde eylemsiler olan tümceler şekil ve zaman olarak çekimlenmiş tek eyleme, yani tek yükleme sahip olduklarından, birçok dil bilgisi öğretiminde gösterildiğinin aksine, basit tümcedir.”⁵⁴ der. Ancak fiilimsi ile kurulan tümceler temel tümcenin yan tümcesi olduğundan çalışmada bu tür tümceler birleşik tümce grubunda ele alınmıştır.

Örnekler:

1. Kendi kendime, yatağında uzun zaman **düşündüm**. (s.11/26)
2. Bütün bu şeylerin yokluğuna karşılık hayatı ve sokağı **kazanmışım**. Mevsimler, insanlar, hayvanlar, eşya en munis, en değişik yüzleriyle **benimdiler**. (s.23/24)
3. İşte benim hayat mekiğim bu iki kutup arasında **dolaştı**. (s.35/22)
4. Bu gurur Seyit Lütfullah'ın bozuk kafasında çok acayip bir hayat ve ölüm felsefesiyle beraber **yürüdü**. (s.47/11)
5. Bu yılın hemen başında Nuri Efendi **öldü**. Onun ölümü ile hayatımda bir yığın mesele **çıktı**. (s.60/1)
6. Nihayet mukadder gün **geldi**. Deli ahretlik iki gözü iki çeşme babama, halamın vefatı haberini **getirdi**. Babam ecele ile konağa **gitti**. Lazım gelen tedbirleri **aldı**. (s.65/10)
7. Nihayet üçüncü değişiklik bizzat uzviyetinde **olmuştu**. (s.71/16)
8. Abdüsselam Bey'in insan sevgisi bütün evdekiler gibi bir an peşimizi **bırakmıyordu**. (s.85/23)
9. Takribi Ahmet Efendi ailesinin son torunu ilk uykularını gümüş zırlı ve sedef kakmalı, bir dekovil kadar büyük, ağır ve ceviz oymalı bir beşikte **uyudu**. (s.91/13)
10. Bu izahattan sonra bir müddet daha Viyana'ya ve diğer Alman Memleketlerine **döndük**. Orların intizamına, hayatın rahatlığına beraberce **hasret çektik**. (s.106/20)
11. Daha ertesi günü doğrudan doğruya rüyalarımızla **meşgul olduk**. (s.121/29)
12. O gün akşama kadar tabirnamelerden **bahsettik**. Viyana'ya bir kongre için bu hususta bir rapor **yazacaktı**. (s.126/22)
13. O zaman imbiğin üstü yemyeşil bir ışıkla **aydınlandı**. Siyah bulut aşağıya bir çamur gibi **çökmüştü**. (s.128/22)
14. Kahveye her cins ve meşrepten insan **geliyordu**. (s.135/13)

⁵⁴ Karaağaç a.g.e s 237

15. İki hafta sonra aynı kavga mirasyedi ile iki arkadaşı arasında **oldu**. Bu sefer velinimet de aynı şekilde kahvenin kapısına **bırakıldı**.(s.144/15)

16. Bu seferde hayatımızın mihveri kardeşleri **oldu**. Ben, kendisi, çocuklarım, ikinci, üçüncü planlara **indik**. (s.159/21)

17. Mürşidimiz bile bu işte **hakikatin peşinde değildi**. O sadece **vaktaların peşinde idi**. (s.173/22)

18. Üç kardeş bu sefer hakiki zarafetin Nevzat Hanım'da olduğuna **karar verdiler**. (s.185/1)

19. Saatçi, **zengin ve son derece kibarlık meraklısı bir Ermeni'ydi**. (s.204/9)

20. Lokantacı yanı başımızdan **ayrılmıyor**. Yarabbim, Halit Ayarcı'ya ne kadar şefkatle, sevgiyle **bakıyor**. Sevinç adamcağızın iki yanına adeta Cebrail kanatları **takmış**. (s.216/20)

21. Halit Ayarcı o gece benden bütün hayatımı **öğrendi**. (s.225/25)

22. Bu üç ay bütün hayatımda bir **istisna oldu**. Onu hiçbir zaman **unutamam**. (s.238/15)

23. Halit Ayarcı birdenbire çok tatlı ve cömert bir jestle kendini **ortadan kaldırdı**. (s.246/21)

24. Elimden geldiği kadar kendisini tatmine **çalıştım**. (s.275/1)

25. Daha demin kendiniz **bahsediyordunuz...** Dördüncü Mehmet Zamanında **yaşamış**. Sarı rengi **severmiş**. (s.284/22)

26. Daha o gün ikindiye doğru bu harika mülakatın ilk neticesiyle **karşılaştık**. (s.295/1)

27. Saat Sevenler Cemiyeti'nde **bir yığın genç, güzel kadın, yakışıklı, kibar erkek vardı**. (s.313/13)

28. Bu üçüzlü cinayetin benim için acıklılığından başka bir manası **vardı**. (s.324/25)

29. Halamın tam kapısı önünde Halit Ayarcı birden kolumu **tuttu**. (s.341/18)

30. Van Humbert altmış beş yaşlarında daha ziyade çocuk yüzlü, orta boylu, sakın, güçlü kuvvetli **bir adamdı**. (s.351/16)

31. Bittabi bu sualin de cevabı başka taraflardan **geliyordu**. Bir bina hiçbir zaman saat **olamazdı**. Saatin kendi çatısı ve karo serisi **vardı**. (s.370/4)

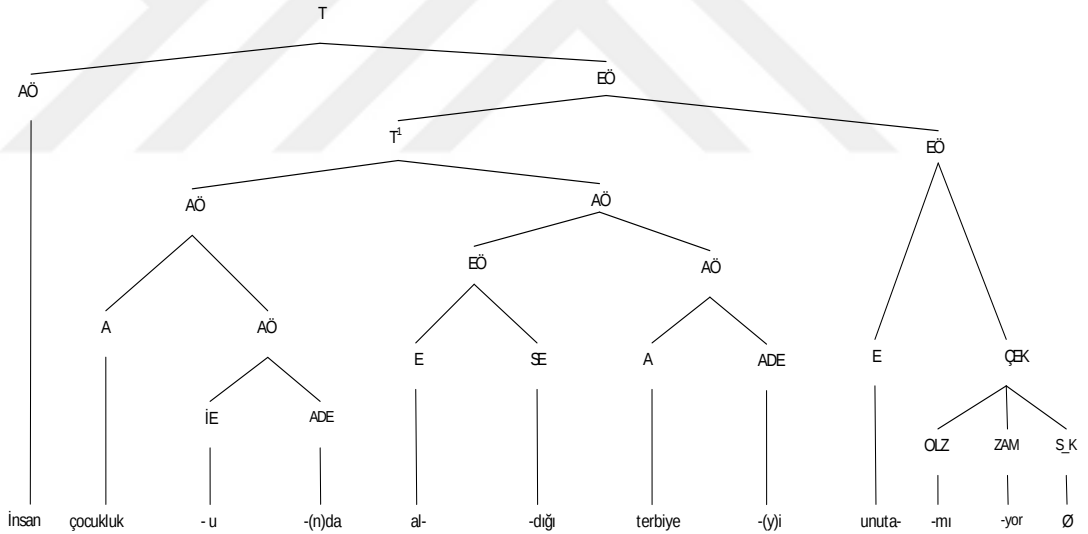
32. Villa Saat'teki bu son toplantı hiç de parlak **başlamadı**. (s.392/14)

5.4.2. BİRLEŞİK TÜMCE

Banguoğlu birleşik tümceyi “Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş tümcedir.”⁵⁵ şeklinde tanımlar. Bileşik tümcelerde bir temel tümce ile bu temel tümceyi çeşitli yönlerden destekleyen bir veya birden fazla yan tümce vardır.

Basit ve birleşik tümce ayrımı konusunda Karaağaç “Birleşik tümce basit tümceden kendisini kuran öğelerin niteliği ve özelliği yönünden ayrılır. Basit tümce, tek bir var oluşu bildirmek veya bir olma ve yapmayı nitelemek üzere bir araya gelmiş söz ve söz öbekleriyle kurulurken; birleşik tümce, birden çok basit tümceyle kurulur.”⁵⁶ der. Birleşik tümceler kendi içinde ‘şartlı birleşik tümce’, ‘iç içe birleşik tümce’, ‘ki’ li birleşik tümce’ ve ‘iç içe birleşik tümce’ olmak üzere dörde ayrılır.

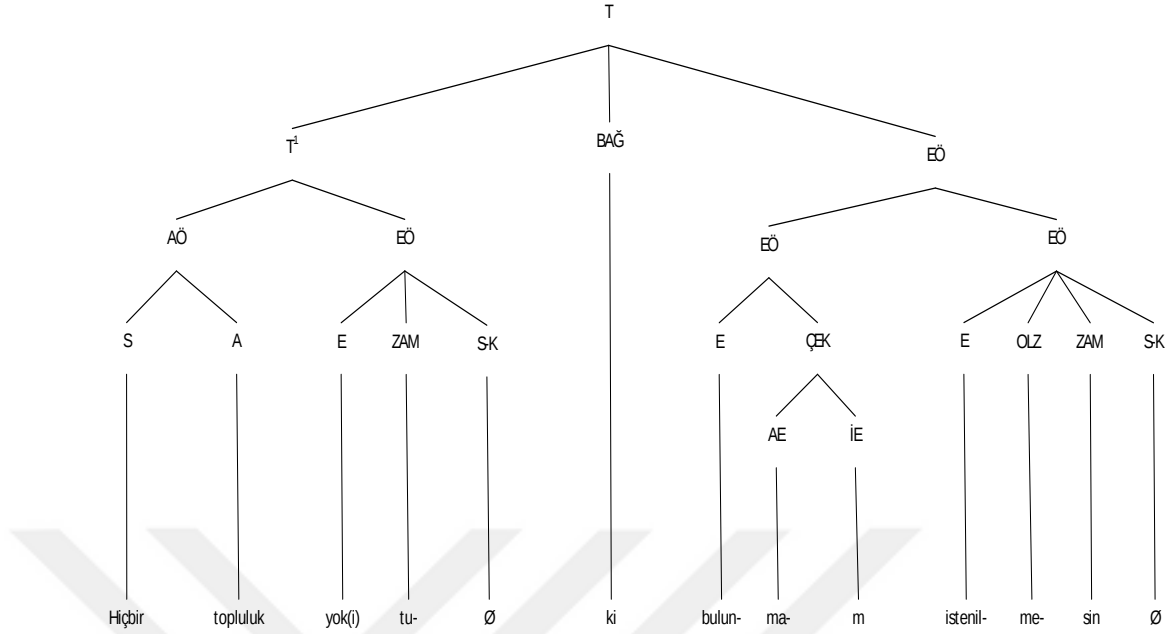
İnsan çocukluğunda aldığı terbiyeyi unutmuyor. (s.7/21)

Hiçbir topluluk yoktu ki bulunmam istenilmesin. (s.323/13)

⁵⁵ Banguoğlu a.g.e., s.546

⁵⁶ Karaağaç a.g.e., s. 238

5.4.2.1. ŞARTLI BİRLEŞİK TÜMCE

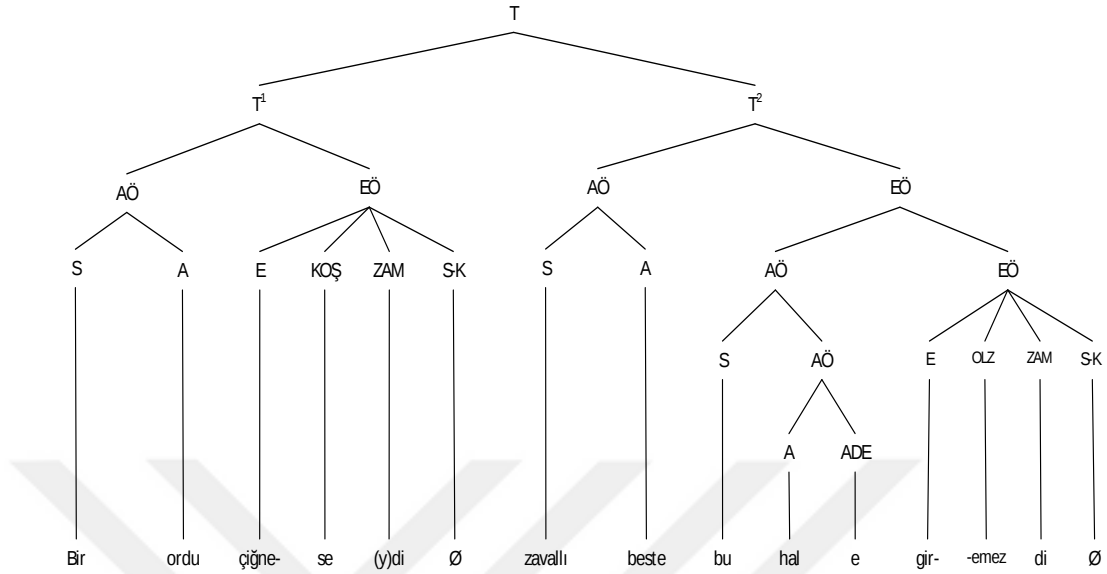
“Şart ifadesine dayalı bir yan tümce ile bir ana tümceden meydana gelen birleşik tümcedir.”⁵⁷ Şartlı birleşik tümcelerde yan tümceler *-sA* eki ile yapılır. Yan tümce tek başına yargı bildirmez. Ana tümce ile *şart, istek, temenni, zaman, sebep* ilişkileri kurar.

Ergin’e göre “Bu birleşik tümce yapısı Türkçenin asli birleşik tümcesidir. Başlangıçtan beri vardır. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil tümce yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir hüküm gösterir ve müstakil tümce yapabilir: *dizinde ağlasam, otursana* misallerinde olduğu gibi.”⁵⁸

Bir ordu çigneseydi zavallı beste bu hale giremezdi. (s.355/13)

⁵⁷ Özkan-Sevinçli *a.g.e.* s. 197

⁵⁸ Ergin, *a.g.e.* s. 405

1. Eğer yaşamak kelimesinin manası **her şeyden mahrum olmak ve ıstırap çekmekse, her an küçülmek ve bunu nefsinde her lahza duymaksa, bir türlü aşamayacağı bir çemberin içinde durmadan çırpınmaksa**, şüphesiz ben de, benimkiler de en derin şekilde yaşıyorduk. (s.12/17)

2. Herkes günde **saat başına bir saniye kaybetse, saatte on sekiz milyon saniye kaybederiz.** (s.36/16)

3. Halam **bir gün ölürse**, mirası dolayısıyla, bizim için ölmüş olacaktı. (s.64/4)

4. Birdenbire **miras ve mal kaygısına düşmemiş olsaydı**, evvela halam vaktinde gömülmüş olacak, yani tekrar dirilme ihtimali azalacaktı. (s.65/16)

5. Hatta halam **kaçamayacak kadar korkanları azarlamasaymış**, bu iş biraz imkânsızlaşmış. (s.66/4)

6. “Sana bile bir bakıma yabancı sayıldığıma göre...” **gibi sebeplerle reddetseydi** aklıma elbette yatardı. (s.84/23)

7. Şüphesiz **bu sevgi olmasaydı** etrafındakiler kendisinden böyle kaçmayacaklar, yalnızlığı bu kadar duymayacak, böyle perişan olmayacaktı. (s88/24)

8. **Bunak olmasaydı** evin içini ancak fıravun ailelerinde görülen bu garip ana-oğul, baba-ana hikâyesiyle doldurur muydu? (s.94/9)

9. Macera **oradakilerden geçmişse**, alakadar aynı yerlerde tamamlayıcı sözü alırlardı. (s.136/24)

10. **Eğer bu cinsten bir yardım olmasa o kadar kısa bir zamanda böyle karışık işin** halline imkân var mıydı? (s.173/4)

11. *Zehra başka bir evde olsaydı, etrafında biraz iyilik, biraz dikkat görseydi, şüphesiz tek talibi Topal İsmail olmazdı. (s.191/8)*

12. *Şüphesiz kafamdaki dertler olmasaydı, kendimi sonu gelmeyecek bir maceraya sürüklenmiş sanmasaydım ve evdekilerin akşam yiyecekleri beş on para olsaydı zavallı saatçiye bu muameleyi yapmazdım. (s.205/20)*

13. *O zamanlar el sıkma âdeti olsaydı, İskender Mısır'a, Dârâ Yunanistan'a girdikleri zaman muhakkak böyle yaparlardı. (s.215/9)*

14. *Hiç olmazsa gelip gitseydi, aramızda bulunması biraz emniyet verirdi. (s.239/13)*

15. *Konuşurken de aynı şekilde yeknesak, tatlı ve ölçülü olurlarsa, bilhassa aynı zamanda son derecede mültefit, nazik ve ciddi olmayı da öğretirsek rağbet artar. Saatten, enstitüden hep aynı kelimelerde, büyük bir ihtisas iddiasıyla bahsederlerse, araya hiçbir şey katmazlarsa ve bilhassa bu iş için kurulmuş saatler gibi hareket ederlerse, yaşlarına göre tuhaf görünecek bir ciddilikle söyleyeceklerini söyleyip susarlarsa... (s.265/6)*

16. *Bunu böyle bir prensip meselesi yaparsanız kabul... (s.266/22)*

17. *Kısacası hangi mahkemeye ve hâkime gidersem gideyim, eğer ikimiz birden deli diye tımarhaneye yahut yalancı diye hapishaneye tıkmazsa, yirmi dakika içinde ayrılmamıza karar verebileceği bir röportajdı bu! (s.292/20)*

18. *Önüden geçmem lazım gelmeseydi derhal dışarıya fırlardım. (s.300/4)*

19. *Hiçbir kabahatim olmasa, hayatlarına karışmış olmayı kendime affedemiyorum. (s.306/14)*

20. *Acaba anneleri sağ olsaydı birbirini bu kadar severler miydi? (s.306/29)*

21. *Tek kelime ile Halit Ayarçı'nın izafilek dediği şeyin, tabiri caizse, bir hakikat olduğunu kendi hayatımda yaşıyordum. (s.316/22)*

22. *Salim Bey eğer birdenbire korkmamış olsaydı, hayvan gemi aزی almıyacaktı. (s.328/24)*

23. *Ölüm ve cinayet gibi büyük daralar teraziye girmeseydi, belki ondan kurtulduğumdan memnun bile olurdu. (s.341/13)*

24. *Bir ordu çığneseydi zavallı beste bu hale giremezdi. (s.355/13)*

25. *Yalnız biraz bilselerdi. Mesela kızım hakikaten zeybek oyununu bilseydi, baldızım demin tepindiği zıkkımdan biraz anlasaydı. Büyüğü sandalye ile avize kırar gibi besteleri harap etmeseydi... (s.359/25)*

26. *O gece hemen oracıkta elinize beş lira sıkıştırırsaydım, nasıl mesut olacaktınız! (s.363/15)*

27. *Daima vaziyetleri karşılaşmasını bildiğine göre, hatta lağva sebep olan hadisenin vuku bulduğu gün enstitüde bulunmuş olsaydı iş yine değişirdi. (s.389/22)*

5.4.2.2. İÇ İÇE BİRLEŞİK TÜMCE

Ergin'e göre iç içe birleşik tümce "Bir tümcenin başka bir tümcenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik tümcedir. Bu birleşik tümcede bir tümce başka bir tümcenin bir unsuru veya tümce içinde bir isim unsuru durumunda bulunur."⁵⁹ Karaağaç'a göre "Bu yapıda ana tümcenin yüklemi genellikle 'demek, zannetmek, sanmak, bilmek, görmek, görünmek, farz etmek, düşünmek' fiillerinin çekimli şeklidir. Türkçenin söz dizimi yapısına uygun olarak ana tümce sonda bulunur."⁶⁰ Romanda bulunan iç içe birleşik tümceler çoğunlukla 'demek' fiilinin çekimli şekliyle oluşturulmuştur.

Örnekler:

1. Kaç kişi memurlarımıza bilhassa ilk günlerde **"Aman ne olur, bir gün de bizim eve gelin, bunu da karım behemehâl görsün, işte adresim"** diye kartını uzatmış, ayrıca otomobil parasını da vermişti. (s.14/26)
2. Haydarpaşa ve Sirkeci garları her gün **"Aman şunu bir görsek", yahut "Olur şey değil, hakikaten de doğruymuş..."** diyen ve gülen kırılışıya gülen insanlarla dolup boşalıyordu. (s.20/14)
3. Yalnız saati bırakıp giderken, **"Sakin haber göndermeden gelip almağa kalkma!"** derdi. Bazen de **"Acele yok ha! Acele istemem!"** diye arkasından bağıırdı. (s.32/22)
4. **"Kimsenin ölümünü beklemeyin, en büyük günahıdır!"** sözü dilinden düşmezdi. (s.64/7)
5. O zamana kadar, **"Her ne pahasına olursa olsun saklayacağım ve arttıracacağım!"** diyen ve evinin kömürlüğünü bir banka kasasına çeviren halam sanki o gün, **"Hayır, ne saklayacağım ne de arttıracacağım. Oturup çıtır çıtır yiyeceği!"** kararını verdi. (s.70/19)
6. Giderken beni kapıda uzun uzun süzdü: **"Sana emniyetim var..."** dedi. (s.87/28)
7. İkide bir bana, **"Kaç gün kaldı, sorsana!"** diye ısrar ediyordu. (s.90/22)
8. Hiçbirine, **"Bu adamın parası yoktu... Borçlu idi. Ben bir şey kaybetmiş değilim ki... Bırakın ki zaten istemem!"** diyemiyordum. (s.95/9)
9. Dişlerim birbirine vura vura, **"Büyüyecek, büyüyecek, yerin ve göğün kendisi olacak!"** diye söyleniyordum. (s.130/14)

⁵⁹ Ergin a.g.e., s 406

⁶⁰ Karaağaç a.g.e., s 239

10. Daha şimdiden zaman zaman **“Ah! İşte güzel hayat! Rahat ve mesut... Ne adamlar!”** demeğe başlamıştım bile. (s.152/23)

11. Onun için çok defa masa tecrübelerinde kendisine sorulan suallere **“Böyle şeyleri düşünmeyin!”** diye aksi cevap verirdi. (s.161/20)

12. Ben adımı söyledim ve **“Nevzat Hanım’ın bana vereceği kitabı sormak istiyorum”** dedim. O zaman: **“Bırakın kitabı filan da çabuk evinize gidin. Karınız bir kaza geçirdi. Koşun durmayın!”** Adını sordum. **“Ben Murat’ım!”** dedi ve telefonu kapattı. (s.162/17)

13. Uyandıktan ve kendine geldikten sonra da ilk sözü: **“Ne söyledim? Acaba bir şey gördüm mü? Baktırdı mı?”** suali olurdu. (s.179/24)

14. **“Hem de küstah bir adama benziyor”** diye içimden söyleniyordum. (s.195/6)

15. O bana, **“moruk, ne var ne yok...”** diye densizlik etmeğe kalkınca, ben ona, **“Hiç İsmailciğim, şöyle bir kahveye gittim de... Hani geçen günü senin dayak yediğin kahve yok mu? İşte oradan dönüyordum.”** diyebilirdim. Yahut da sadece : **“Kahve! Sandalye! Lokantacının Sabri!”** der, geçerdim. (s.200/17)

16. Bir ara, **“Haydi siz de gelin, ne çıkar sanki Cemal’in elbiseleri var, bir tıraş olursunuz...”** diye beni baloya götürmeğe bile kalkmıştı. (s.202/14)

17. Ve hemen beş dakikada bir, **“Çok yoruldunuz Hayri Bey. Bugünkü lütfunuzu hiç unutamam!”** diyerek yorgunluğumu tazeledi. (s.208/1)

18. Bütün ay, **“Belki mahsustan böyle söyledi. Bu kadar yalvardıktan sonra muhakkak bir şeyler çıkarır!”** diye bekledim. (s.224/23)

19. İçimden, **“Bari anlatmasa, kimseye bir şey söylemese!”** diye dua etmekten başka ne yapabilirdim? (s.241/10)

20. Kendi kendime, **“Mademki dört ay sonra burası yoktur, o halde ilerisi için hazırlık yapalım!”** diye düşünüyordum. (s.263/31)

21. Selma Hanım’ın adı geçer geçmez, **“Bekliyordum bunu...”** der gibi gülümsedi. (s.271/5)

22. Nihayet Hayri Bey, **“Halam bu iş için en elverişli insandır. Evvela baştan aşağı şahsiyettir. Bir orduyu bile idare eder. Tecrübe sahibi insandır. Sonra da muhitinde çok sevilir. Yazık ki bana dargındır. Ben teklif edemem. Ricaya gitsem kovar!”** diyordu. (s.301/5)

23. Halamın **“Ya rakkası şimdi bulursun yahut bir daha gözüme görünme!”** demesinden bir lahza korktum. (s.311/19)

24. **“Vaktiyle şirketimde küçük bir memur sıfatıyla çalışırken kötü ahlakı ve yalancılığı dolayısıyla çıkarmağa mecbur olduğum bir şarlatan, pespaye bir dolandırıcı...”**

diye söze başlıyor, “**Değil rabia hesapları üzerinde konuşmak, alelade bir toplum ameliyesi yapmaktan bile aciz olan bu adamın tarihi bir şahsın ismi, hayatı ve eseri üzerinde yaptığı bu tahriften hakikatte mesul olan tek insan Halit Ayaracı Bey’dir!**” diye sözü bitiriyordu.(s.318/18)

25. Kendi kendime “**Bazı düşünceler benim için sadece bir lüks ve fazla süstür, bunu artık anlamalıyım!**” dedim. (s.319/4)

26. Kendi kendime “**Acaba bu akşam hangi artist olduğunu zannediyor?**” diye düşündüm. (s.345/19)

27. Filhakika hemen hepsi, “**Sanayi hayatı kâfi derecede gelişmiş olduğu için böyle bir müesseseye ihtiyacımız yoktur.**” diyorlardı. (s.367/12)

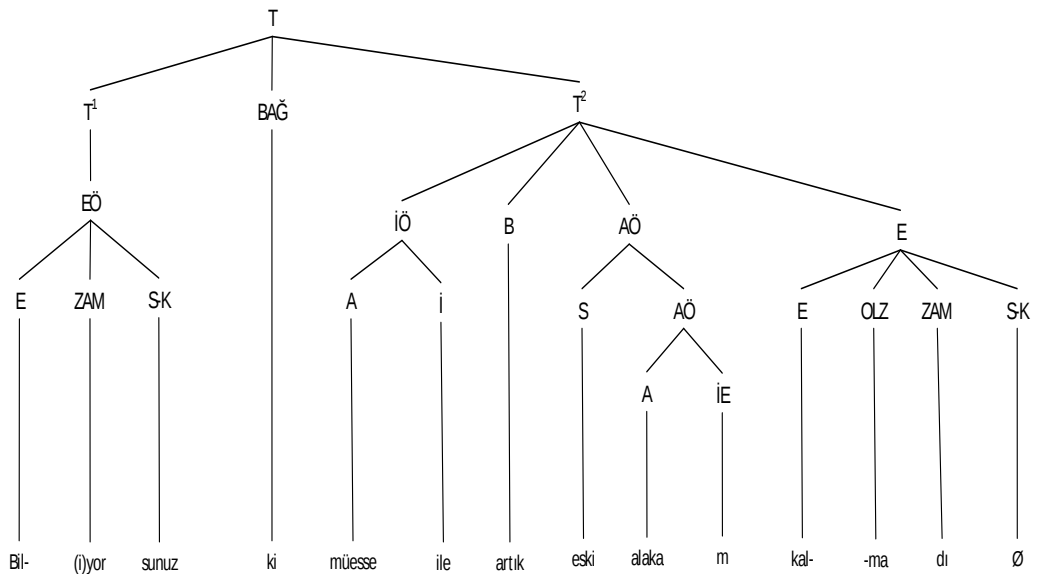
28. Bir dostum, günlerce gazetesinde “**Yeni, başından sonuna kadar, akıl almayacak kadar yeni! Yaşasın yenilik!**” diye bağırırdı. (s.384/11)

29. “**İnsanla bu kadar oynanmaz ki a canım!**” sözü dillerinden düşmüyordu. (s.386/28)

5.4.2.3. Kİ’Lİ BİRLEŞİK TÜMCE

Ergin’ e göre “Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik tümce Farsçadan geçmiş bulunan ‘ki’ edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan ‘kim’ edatıyla yapılan birleşik tümcedir.”⁶¹

*Biliyorsunuz **ki**, müessese ile artık eski alakam kalmadı.* (s.391/27)

⁶¹ Ergin a.g.e., s. 405

“Bu yapıdaki tümcelerde temel (asıl) tümce, yardımcı tümceden önce yer alır. Bu sebeple bu tür tümceler Türkçede yardımcı ögenin asıl ögeden önce gelmesi kuralına aykırıdır.”⁶²

<i>Hiçbir topluluk yoktu</i>	<i>ki</i>	<i>bulunmam istenilmesin.</i>	<i>(s.323/13)</i>
TEMEL CÜMLE	BAĞLAÇ	YAN CÜMLE	

Örnekler:

1. *Şu kadarını söyleyeyim ki, saatçilerin piri Şeyh Zamani Hazretleri'nin hayatını ve keşiflerini anlatan bu eserin gördüğü rağbetin doğrudan doğruya, enstitümüzün kurucusu, aziz velinimetim, büyük dostum, beni hiçten bugünkü şahsiyetime erıştiren Halit Ayarçı'nın yüksek meziyetlerine borçluyum. (s.8/12)*
2. *Bana öyle geliyor ki, gördüklerimi ve işittiklerimi yazmak, gelecek nesillere karşı en büyük vazifemdir. (s.11/15)*
3. *Onu politikaya mahsus bir şey addedenler korkarım ki, hiçbir zaman manasını anlamayacaklardır. (s.22/5)*
4. *Bu büyük saatten başka bir de küçük masa saatimiz vardı ki, babamla annemin yattıkları odada bir masanın üzerinde dururdu. (s.29/3)*
5. *Ne yazık ki, bu mazi dönüşünü yapmadan kendimi anlatamam. (s.54/3)*
6. *Fakat iyi hesaplayamamış olacağım ki, Mandalin Efendi binden bir basamak üstte, dört yüz yetmiş beşte durdu kaldı. (s.57/19)*
7. *İtiraf edeyim ki, bu garip hadise benim üzerimde babama yaptığı tesiri yapmadı. (s.68/2)*
8. *Hakikat şu ki, beni o kadar sevmelerine rağmen hakkımdaki düşünceleri değişmemişti. (s.83/16)*
9. *Onun içindir ki anahtarı daima kapının üzerinde durduğu halde hiç kimse içeriye girmezdi. (s.90/3)*
10. *Yazık ki bunun için yeter derecede iradeli değildim. (s.123/32)*
11. *Zaten daha serbest kaldığımın haftasında beni öyle garip bir âleme sokmuştu ki, orda herhangi bir hareketin aksaklığını görmek imkânsızdı. (s.133/21)*

⁶² Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 204

12. Şurasını da söyleyeyim **ki** o zamanlar beni çok şaşırtan, aklımın bir türlü almadığı bu iki bina ile Doktor Mussak'ın kibrit kutularından yaptığı planlar, sonradan çok işime yaradı. (s.146/31)

13. Bu yüzdendir **ki** Cemal Bey'in pusulalarını ve ufak tefek hediyelerini götürdüğüm zaman kapıyı çalarken bayağı korkardım. (s.161/25)

14. Ne yazık **ki** iki baldızım, musiki meraklısı ile güzellik kraliçesi namzedi, ikisi birden on iki senelik bir gayretle kızı çirkin ve sevimsiz olduğuna inandırmışlardı. (s.191/11)

15. Bu takdim şeklinden bir daha anladım **ki** Halit Ayarcı mazi ve istikbalini halin arasından gören zattır. (s.219/18)

16. Şimdiden söyleyeyim **ki** alelade eşya ile döşenmiş bu odalarla İstanbul'un en asri müessesesi olan enstitü binası arasında hiçbir münasebet yoktu. (s.237/21)

17. Gün geçmiyordu **ki** küçücük dairemize birtakım yeni eşya gelmesin. (s.240/6)

18. Zannederim **ki** hep saatte kalıyor onun arkasındaki şeyleri ihmal ediyorsunuz. (s.259/10)

19. Kaldı **ki** modern hayat yavaş yavaş berber ve boyacı gibi muhallebicilerden sonra memleketimizin en işlek iş ve ticaret sahası olan meslekleri bile söndürüyor. (s.263/21)

20. İşsizlik zamanlarımda sadece irademle geçinebilmek için, bu cevheri o kadar sarfetmiştim **ki** çoktan beri bende zerresi bile kalmamıştı. (s.277/13)

21. Şurası da var **ki**, hayatımın garip cilveleriyle ben Halit Bey'e nazaran efkârıumumiye oyalamağa daha müsaittim. (s.287/21)

22. Şurası var **ki** bazı insanlar, hakikatin ışığı kendilerinde mevcut olarak doğuyorlar. (s.304/2)

23. Emine'nin hatırası içimde o kadar kuvvetliydi **ki**, hatta uyurken bile Pakize'yi görmeğe tahammül edemeyecektim. (s.307/12)

24. Bu kitapla uğraştığım altı ay içinde Halit Ayarcı'nın disiplinini öyle benimsemiştim **ki**, kolay kolay her itirazı kabul edemezdim. (s.316/18)

25. Asabım o kadar bozuktu **ki** zilin sesi bana bir kıyamet alameti gibi korkunç ve dayanılmaz geldi. (s.319/16)

26. Hiçbir topluluk yoktu **ki** bulunmam istenilmesin. (s.323/13)

27. Şurası var **ki** ne Cemal Bey, ne Tayfur Bey, ne de Sabriye Hanım, Salim Bey'in annesi yaşadığı müddetçe eve fazla sokulamamışlardı. (s.330/15)

28. Bildiğimiz hesapların öylesine dışında idi **ki** herhangi birisinin ona tesit etmesine imkân yoktu. (s.336/8)

29. Halit Ayarcı bana sezdirmeden işleri öyle tanzim etmişti **ki** hemen herkes beni evvelden tanıyordu. (s.342/17)

30. Bütün tenkitlerinize ve küçük görmelerinize rağmen rahat ve güzel bir karınız var, ayrıca bir metresiniz var **ki** çıldırıyorsunuz. (s.361/19)

31. Bir zaman geldi **ki** bavulları evvela yatak odasında, sonra daha kolaylık olsun diye holde hazır durmağa başladı. (s.367/21)

32. Şüphesiz **ki**, enstitümüzün o kadar ani şekilde lağvında onun bu ruh haletinin çok tesiri olmuştur. (s.389/18)

33. Biliyorsunuz **ki**, müessese ile artık eski alakam kalmadı. (s.391/27)

5.4.2.4. GİRİŞİK TÜMCE

“Fiilimsilerle (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) kurulan tümcelere ‘girişik tümce’ denir. Bu tümcelerde yardımcı tümce, temel tümceye tümce öğelerinden birini tamamlayan öge olarak katılır. Bu yapılar, bir kelime çeşidi (isim, sıfat, zarf) gibi işlem görür.”⁶³

İnsan çocukluğunda aldığı terbiyeyi (n) unutmuyor. (s.7/21)

Türlü Meslekler Bankası’ndan atılmama ve o kadar felaketlere düşmeme sebep olan müdür Cemal Bey,(ö) vaktiyle bana bir kat eski elbise hediye etmişti. (s.16/26)

Tane tane, kelimelerine dikkat ederek, onları adeta seçerek (zt) konuşurdu. (s.32/12)

Banguoğlu'na göre “Bu kuruluştaki esas olan bir baş tümce ile onun üyelerinden birinin yerini tutan, ya da üye olacak bir belirtme öbeği içinde yer alan bir yarım yargının (iç tümce) birleşmesidir. Yarım yargının çeşidine göre de bu tür tümceler ad fiil tümcesi, sıfat fiil tümcesi ve zarf fiil tümcesi olmak üzere üçe ayrılır.”⁶⁴

Seyit Lütfullah bu harabenin tek odasında yere serilmiş bir şiltede yatarı. (s.50/9)
SIFAT FİİL TÜMCESİ

Emine ile ilk fırsatta evden ayrılmağa karar vermiştik. (s.86/4) AD FİİL TÜMCESİ

Ekrem kütüphane dolusu kitapları okuyarak Nevzat Hanım’a aşık olmağa hazırlanmıştı. (s.337/21) ZARF FİİL TÜMCESİ

⁶³ Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 207

⁶⁴ Banguoğlu a.g.e s.562

Örnekler:

1. *Hatıralarım ilerledikçe okuyucularım ömrüm boyunca ihtiyaç ve mahrumiyetin adeta ikinci bir deri gibi vücuduma yapışmış olarak dolaştığımı görecektirler. (s.21/21)*
2. *Tane tane, kelimelerine dikkat ederek, onları adeta seçerek konuşurdu. (s.32/12)*
3. *Aselban'ın babasının sarayında hemen hemen bine yakın, melekler kadar güzel çocuk, onların bir iki misli kadar birbirini seven ve düşünen, birbirinden bir lahza ayrılmağa razı olmayan her yaştan hısım akraba bulunurdu. (s.46/19)*
4. *Seyit Lütfullah bu harabenin tek odasında yere serilmiş bir şiltede yatar. (s.50/9)*
5. *Etrafımda yavaş yavaş beni hedef alan, üzerimde yüksek sesle düşünen bir teşhis uğultusu, çok cömert ve insani bir endişe başlamıştı. (s.60/13)*
6. *Bütün ömrümce o kadar çok konuşan, kızan, bağırان, şüphelenen, sızlanan adamın böyle birdenbire susması, her şeye sükûnetle katlanması beni hala bile düşündürür. (s.69/18)*
7. *Akşama kadar ihtiyar ve romatizmalı bir adamın dizleri dibinde oturup, onun şikâyetlerini dinleye dinleye çalışmak hoşuma gitmiyordu. (s.76/9)*
8. *Emine ile ilk fırsatta evden ayrılmağa karar vermiştik. (s.86/4)*
9. *Zehra'nın doğuşu/Abdüsselam Bey'in hısım akrabası tarafından unutulmuş olmasından duyduğu ıstırapları birdenbire hafifletti. (s.91/11)*
10. *İşte birbirinin peşini bırakmamış felaketler dizisi bu manasız yanlışlıklarla başladı. (s.91/20)*
11. *Bir gece hep beraber otururken/saat birdenbire çalmağa başladı. (s.108/11)*
12. *Başıma durmadan münasebetsiz işler geldi. (s.115/12)*
13. *Bu tecrübelerden adam akıllı yorulup da uyku basınca, yani doktorun sözüyle kontrol imkânı kalmayınca büsbütün başka türlü rüyalar başlıyordu. (s.123/16)*
14. *Emine'nin neşesi ve cesareti yavaş yavaş bozulmuş sinirlerimi düzeltilti. (s.133/3)*
15. *Her gün haberlerin şekline göre bulunacak definenin miktarı değişiyordu. (s.145/19)*
16. *Bütün bunları yapabilmek, kendisini alışkanlıkların dışında denemek için başka türlü adam olmak lazımdı. Koşmak, kılmadamak, atılmak, istemek, isteyişinde devam etmek lazımdı. (s.151/29)*
17. *İspritizma Cemiyeti'nde Cemal Bey'in otoritesine ehemmiyet vermeyen, hatta böyle bir şeyin farkında bile olmayan tek insan MadmazelAfroditi idi. (s.166/8)*

18. Akşamları Şehzadebaşı'ndaki kiraathanede **Doktor Ramiz'le buluşmağa** başladık. (s.183/14)

19. Yarabbim, **kurulmuş sağlam işlerin arkasına çekilince** insan ne kadar rahat oluyor. (s.205/26)

20. **Cebinden çıkardığı bir akşam gazetesini açarak** ilk sahifedeki bir resme işaret etti. (s.221/31)

21. Müessesemize **tam referansı olmayan, iyi tanımadığımız** kimse giremez. (s.251/22)

22. Oturduğu sandalyeyi **bir ayağından ve en dibinden tutarak** havaya kaldırdı. (s.259/31)

23. O bize **müşterilerin yüzlerine fazla bakmadan gülümsememizi, / son derecede gayrişahsi davranmak şartıyla şahsi olmamızı ve daima saatten bahsetmemizi, / ezberlemiş gibi konuşmamızı, / enstitüye dair her türlü izahatı en açık şekilde vermemizi** söylemişti. (s.268/8)

24. Halit ayarcı **bütün bu konuşma boyunca** adeta lakayt kalmıştı. (s.277/17)

25. Doktor Ramiz'e göre ben **bütün kabiliyetlerimi inkâr eden, asrına göz yummakta inat eden, bu yüzden dünyasını küçülttüğü için etrafına karşı olan vazifelerinde bir yığın kusuru olan** adamdım. (s.295/10)

26. Ondan sonra **kadın aza üzerinde düşünmeğe** başladık. (s.302/18)

27. Odanın perdeleri **birbiri ardınca bir tiyatro dekoru gibi yeşil ışıklarda kaybolup**, sonra tekrar eski yerlerine geliyordu. (s.307/16)

28. **Karşımda yarı çıplak gülümseyen** güzel kadın daha şimdiden benim için uzak bir hayal olmuşa benziyordu. (s.319/9)

29. İşte tam bu sırada bir gece evde **Halit Ayarcı ile karımın tavla oyunlarını seyrederken** yukarda anlattığım nakitli ceza sistemi aklıma geldi. (s.322/20)

30. Ekrem **kütüphane dolusu kitapları okuyarak** Nevzat Hanım'a aşık olmağa hazırlanmıştı. (s.337/21)

31. **Konuşmamızı / Doktor Ramiz'in, bütün bir gürültü ile odaya girişi kesti.** (s.349/16)

32. **Şartnamemiz gazetelerde ilan edildiği zaman herkes onu gayet tabii bulmuştu.** (s.368/28)

33. Filhakika **uzun bir dörtgene bir saat manzarası vermek o kadar güç** değildi. (s.374/23)

34. Aziz arkadaşımızı **böyle kartal gibi binanın en yüksek tepesinde yuva yapmış görmek** beni cidden mesut edecek. (s.383/25)

35. Pakize bir türlü yeni evimizin bu ananesini bırakmak istemiyordu. (s.392/28)

5.4.3. SIRALI TÜMCE

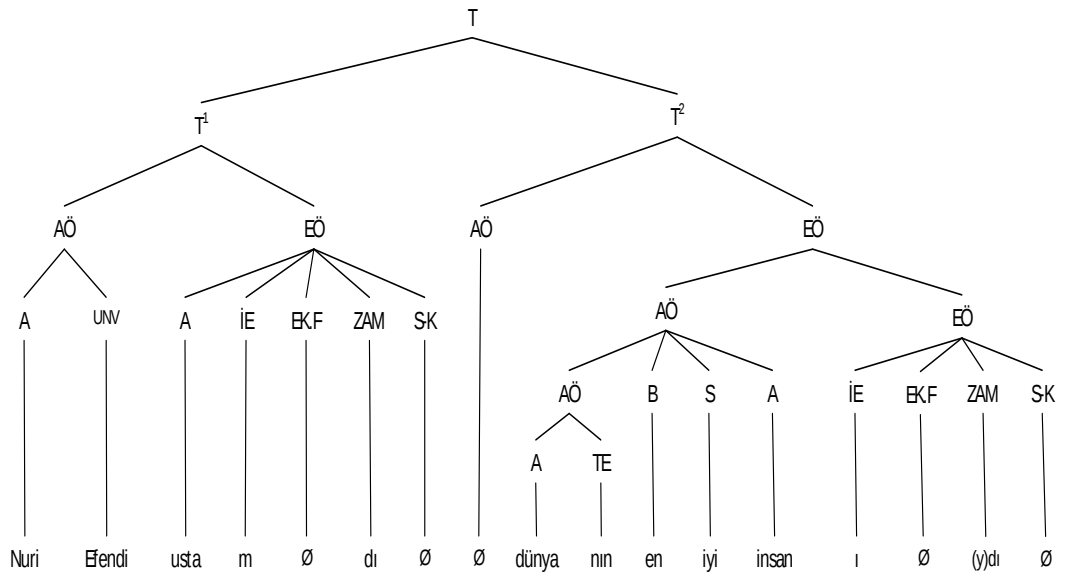
Tek başına yargı bildiren bir veya birden fazla tümcenin ard arda sıralanması ile oluşan tümcelerdir.

Nihayet dayanamadı, peşkiri ile gözlerini silerek masadan kalktı. (s. 11/21)

“Tümceler arasında temel tümce, yardımcı tümce ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma-denkleştirme ilişkisi vardır.”⁶⁵ Sıralı tümceler kendi içinde *bağımlı sıralı tümceler* ve *bağımsız sıralı tümceler* olmak üzere ikiye ayrılır.

5.4.3.1. BAĞIMLI SIRALI TÜMCE

Aralarında anlam ilişkisi bulunan ve en az bir ögesi her iki tümcede de ortak olan tümcelere bağımlı sıralı tümce denir. Bu tümcelerde özne, nesne ya da tümleçler ortak olabilir. Eserde daha çok özne ortaklığına dayalı bağımlı sıralı tümceler vardır.

⁶⁵ Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 204

Örnekler:

1. **Suçlu**, kontrol memurumuzdan bunu işitir işitmez, evvela şaşırıyor, sonra işin mantığındaki sağlamlığı anlayınca, tebessüme başlıyor, tatbikattaki ciddiliği görür görmez, gülmekten katılıyordu. (s.14/23)

2. **Yumuşak ve uysal, merhametli, sefaleti tatmış tabiatım** ikide bir işe karışıyor, lafımı kesiyor, kararlarımı değiştiriyordu. (s.17/23)

3. **Hepimiz** ömrümüzün kısılığından şikâyet ederiz; fakat gün denen şeyi bir an evvel ve farkına varmadan harcamak için neler yapmayız? (s.29/23)

4. Memleketini çok gençken bırakmış, hemen bütün Şark'ı gezdikten sonra İstanbul'a gelmiş, Arap Camii'nde güzel ve yanık sesiyle okuduğu Kur'anlarla dikkat çekmiş, bu sayede Emirgan'da oturan çok güzel bir ailenin bahçıvanının kızı ile evlenmiş, hatta bu sayede bir vaizlik bile koparmıştı. (s.42/17)

5. Babamın söylediğine bu vaazlarda **Seyit Lütfullah** hemen hemen insan hayatında ibadetten başka bir şeye müsaade etmez, yemekten, içmekten, konuşmağa kadar her şeyi yasak edermiş. (s.42/23)

6. Şu anda Nuri Efendi'nin kendini yenmiş tebessümünü yüzümde dolaşiyor sanıyorum, biraz sonra Lütfullah'ın yalanı benimsemiş bakışlarını kendimde bularak yaptığım işten ürküyorum. (s.54/12)

7. Babama hiç rahat vermiyor, çok yakın addettiği mirasına karşılık ondan akla gelmez fedakârlıklar istiyor, her vesile ile adamcağızı azarlıyor, hırpalıyordu. (s.64/27)

8. Bu esnada **babam**, olan bitenden habersiz, hizmetçileri sindirmiş, kardeş hakları namına zaptettiği evde kömürlükte gömülü olanlara kadar, yükte hafif pahada ağır ne varsa hepsini meydana çıkarmış, odanın ortasına yığmış, cepleri halamın başının ucundaki çekmecedeki mücevherler, tahviller ve altınlarla dolu, "Daha ne kaldı acaba?" der gibi etrafına bakınıyormuş. (s.66/20)

9. **Kadıncağız** durup durup ağlıyor, boynuma sarılıyordu. Beni güzel, kahraman, becerikli buluyor, yaptığım büyük işlerin hikâyesini dinlemek istiyordu. Gelecek hakkında korkularımı anlatmağa kalktıkça sözümü kesiyor, "Hiç olur mu? Senin gibi adam! İşsiz kalır mısın hiç?" diyordu. (s.82/4)

10. Birdenbire **herkes** vaktiyle bir ŞerbetçibaşıElması'ndan bahsedildiğini şimdi hatırlıyor, eski zaman işlerini, elmas hikâyelerini bildiği kadar bu mevcut olmayan elmasın etrafında bir masal uyduruyordu. (s.99/5)

11. **Emine** hiçbir şeyi unutmuyor, ya kendisi geliyor yahut birisini bulup yolluyordu. (s.113/9)

12. **Nuri Efendi** ustamdı, dünyanın en iyi adamıydı. (s.117/18)

13. Ne yapayım ki, bu sayede bir yığın hasta, katil, eroin düşkününün bulunduğu koğuştan kurtuluyor, günümü Doktor Ramiz gibi terbiyeli, zeki, âlim, insancıl ve iyi niyetli bir adamla geçiriyor, istediğim kadar yahut onun istediği kadar, cıgara, kahve içiyordum. (s.123/1)

14. O da bitince **doktor** birdenbire ayağa kalkar, tıpkı mutlak boşluğun karşısına dünyayı yaratmak iradesiyle dikilen bir tanrı gibi karşıma geçer, yokluktan her şeyi çekecek büyük ve sihirli kelimeyi tekrar ederdi. (s.124/17)

15. Bereket versin ki, bu arada **yargıç** dosyayı ciddiyetle okumuş ve ifademin Abdüselam Bey'in damadının ve kızının ifadeleriyle aynı olduğunu görmüş, hiç olmazsa davanın bana ait kısmında kâfi derecede kanaat edinmişti. (s.127/13)

16. Bunu söylemekle toplum hayatına büyük faydalarımız olduğunu inkâr etmiyorum; fakat aradan geçen zamanla yavaş yavaş yaptığımız işe hiç olmazsa başka zaviyelerden de bakılabileceğini söylemek istiyordum. (s.140/26)

17. Enstitümüze yeni bir bina yapılması için karar verilince yapılan tekliflerin hepsini reddederek işi kendi üstüme aldım ve bu iki tecrübenin sayesinde İstanbul halkının o kadar beğendiği, Enstitü binasını vücuda getirdim. (s.147/1)

18. **Ben** sabahleyin kalkabildiğim saatte işe gidiyor, işten kahveye geliyor, oradan Doktor Ramiz'le veya başkasıyla civar meyhanelerden birisinde akşamcılık ediyor, gece geç vakit eve dönüyordum. (s.150/19)

19. Odaya **açık pencerelerden dalga dalga sıcak bir rüzgâr** giriyor, yüzlerimizi alazlıyor, bizi çok başka derinliklere çekip götürüyor ve sonra esneyerek, hatibin iyi niyetine teslim ediyordu. **Bir arı**, küçük cüssesinde birkaç dizel motorünün sesini bulmuş, durmadan başımızın üstünde vızıldıyor, havada üst üste çelik levhalar deliyor, onların aralarından geçerek Doktor Ramiz'in sesine sarılıp, onu örtüyordu. (s.153/14)

20. **Ben**, cemiyetin muhasebecisi ve kâtibi sıfatıyla her akşam işten çıkınca uğrar, yazılacak yazılarımı yazar, boş zamanlarımda aidatı toplar, defterleri tutardım. (s.160/6)

21. Senin tümcelerinden birini dinledikten sonradır ki, **Saatçiyan Efendi** gözlerini ayakkabılarımdan ayırdı, daha doğrusu bu ayakkabıların tek başına oraya gelmediklerini, bir sahipleri bulunması lazım geldiğini, o biçarenin de bir başı ve bu başta da bir çehrenin mevcut olabileceğini düşündü. (s.205/1)

22. **Halit Ayaracı** ara sıra telefon ediyor, bizim hal ve hatıralarımızı soruyor, muntazam şekilde devam etmemizi, kırtasiye eksiklerimizi tamamlamamızı söylüyordu. (s.237/28)

23. **Belediye reisi** en basit şeyin karşısında birkaç saniye duruyor, bir şeyler düşündüğünü gösteriyor, fakat söylemiyor, tam ağzını açacağı zaman vazgeçiyor, iki ayağı üzerinde sallanıyor yahut Halit Ayarcı'nın koluna eliyle dokunuyordu. (s.245/2)

24. Hakikatte ne söyleyeceğimi bilemiyordum, çünkü neden bahsettiğini anlamamıştım. (s.260/20)

25. **Bu** hiç konuşmuyor, sadece gözlerini gözlerinize dikerek dinliyor, icap ederse kirpik işaretleriyle sizi tasdik ediyordu. (s.276/13)

26. Bütün gün hep böyle yapmış, en lüzumlu noktada konuşmuş, hiçbir şey rica etmeden istediklerinin hepsini kabul ettirmiş,, şimdi de asıl işin kendisi tarafından kurulduğunu, beyhude münakaşaya lüzum olmadığını iyice anlatmıştı. (s.283/19)

27. Şimdi **aynı halam** bana bakıp gülümsüyor, babamdan rahmetle bahsediyor, benimle övünüyordu. (s.310/24)

28. **Bu hastalıklı, korkak, hodbin ve sızlanmaktan hoşlanan, şahsiyetsiz insan** birdenbire onu sevdiğini zannetmiş ve tecrübesiz kıza seneler boyu ısrarıyla kendisini sevdirmese bile, hiç olmazsa onda bu zannı yaratmağa muvaffak olmuştu. (s.327/23)

29. **Hemen hemen Ahmet'in yaşında bir delikanlı** sallana sallana ayağa kalktı ve ceketinin arka cebinden çıkardığı yassı bir şişeyi bana uzattı. (s.347/14)

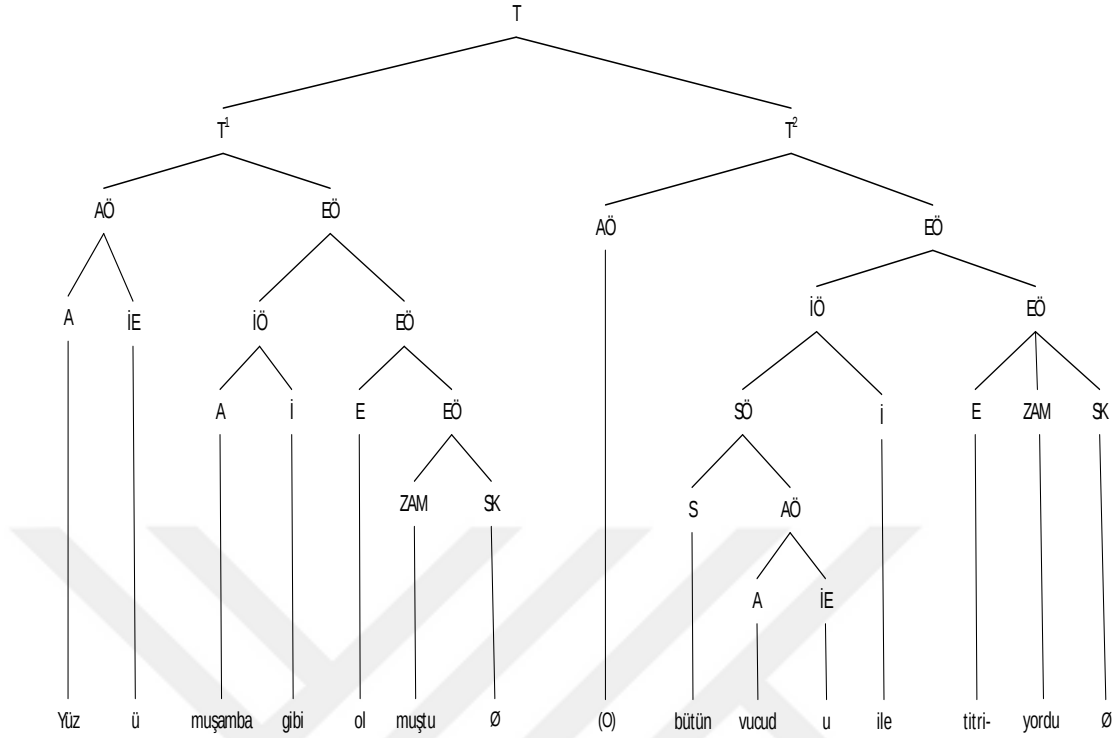
30. Oyun havasının yarısına doğru **genç bir kadın** dayamadı, çiftetelliye başladı. (s.355/28)

31. **Küçük baldızım** çoraplarını, iskarpinlerini çıkarmış, bir eli partnerinde, bir eli kâfi derecede kısa bulmadığı eteklerinde, halısı kaldırılmış cilalı parkenin üzerinde zıplıyor, kendini yerden yere atıyor, tam bir yeri kırıldı diye imdadına koşacağım zaman tekrar kalkıyor, tekrar zıplıyor, kavalyesine sarılıyor, acayip çifteler atıyor, bilinmez düşmanları başı ile süslüyor, tekrar yerlere yatıyordu. (s.356/3)

5.4.3.2. BAĞIMSIZ SIRALI TÜMCE

Bu tümce çeşidinde sıralı tümceyi oluşturan tümceler arasında herhangi bir öge ortaklığı yoktur. Tümceler anlamca birbirleri ile ilişkili olmaları rağmen aralarında özne, nesne ve tümleçler bakımından bir ortaklık yoktur.

Yüzü muşamba gibi sararmış, bütün vücudu ile titriyordu. (s.67/19)

Örnekler:

1. Zavallı babam, bir türlü önüne geçemediği bu iftiraya üzüldü, günlerce ağzını bıçak açmazdı. (s.26/4)

2. Hâlbuki bu on sekiz milyonun yarısının saati yoktur ve mevcut saatlerin çoğu da işlemez.(s.36/21)

3. Aristidi Efendi'nin eczanesinin arkasındaki gizli laboratuvarının bütün masrafı onun sırtında idi ve bu laboratuvarında günün birinde altın yapılacağına gerçekten inanıyordu. (s.44/3)

4. Yüzü müşamba gibi sararmış, bütün vücudu ile titriyordu. (s.67/19)

5. Davul, zurna, klarnet sesleri dışarda gecenin artık bizim olduğunu ilan ediyor, sahne ikinci bir dünya gibi hazırlanıyordu. (s.76/27)

6. Bak, mazi nasıl devam ediyor; şaka, ciddi onu nasıl yaşıyorlar...(s.139/19)

7. Sonra hepsi birden bir mürekkep balığı gibi kendi savurdıkları dumanın içinde kayboluyor ve ben Doktor Ramiz'le yahut Yangeldi Asaf Bey'le karşı karşıya, başım biraz evvelki hengâmeyi dağıtan güir kahkahanın geldiği yere dönük, kulaklarımda farkına varmadan yokladığım derinliklerin ağılığında gelen bir çınlama, bir uykudan uyanmış gibi hiçbir şeyi tanımadan etrafa bakıyordum. (s.148/10)

8. Hayatımda birçok şeyler daha beni korkutabilir, başıma türlü felaketler gelebilirdi. (s.149/20)

9. Sokağa adımımı atar atmaz, kendimi bir yığın muvazaanın, gafletin esiri görüyordum ve bulunduğum yerden, yaptığım işten gayri her yer, bana erişilmez şekilde güzel ve harikulade görünüyordu. (s.151/15)

10. Halatlar gıcırıyor, ağızdan dolma toplar simsiyah gürlüyor, hücumlar vaveylalar arasında yangınlar büyüyordu. (s.154/2)

11. İki saniye evvel hakladığı, bir saniye sonra tekrar diriliyor, tekrar gölgede pusu başlıyor, ördek yavruları telaşlı telaşlı vaklıyorlar, delinmiş su borusu, bir kobra yılanı gibi ısıklık çalıyor, banyo dünyanın bütün sularını döndüre döndüre boşaltıyor, imkânsız yokuşlarda kamyonlar vites değiştiriyor, en en gürültülü tren kazaları birbirini kovalıyordu. (s.154/29)

12. İspritizma Cemiyeti'ndeki hayatım, Cemal Bey'e rastlamasaydım hakikaten eğlenceli olurdu ve hiçbir şey pahasına bu cemiyetten ayrılmazdım. (s.163/13)

13. Ondan sonra tebliğler büsbütün sarihleşmiş, ölü hala onları daha yakından sıkıştırmağa başlamıştı. (s.168/27)

14. Ağzının tam üstünü birinci sınıftan bir yumruk okşadı, sonra kafasında kahvenin en sağlam görünümlü iskemlesi parçalandı. (s.200/5)

15. Halit Ayarcı onun yanındaki koltuğa geçti, reis yardımcısı orta masanın kenarına ilişti, biz de birer sandalye bularak çemberi kapattık. (s.248/4)

16. Kahvede uyurken yahut konuşurken bir müşteri gelirse hizmetçileri haber verir, o da yavaş yavaş uyanır, giderdi. (s.261/10)

17. İlk önce teşekkür için boynuna sarılmayı, iki elini öpmeyi düşündüm, fakat birdenbire demin verdiğim karar aklıma geldi. (s.267/5)

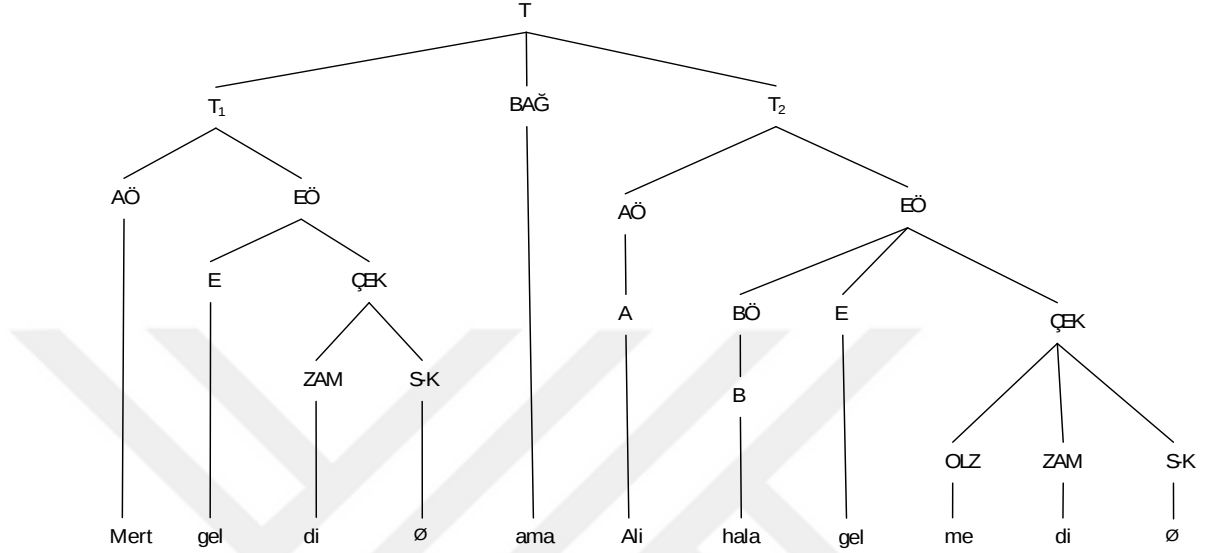
18. Bu sefer Halit Bey benim yerime geçmiş, belediye reisi onun yerini almıştı. (s.276/24)

19. Takribi Ahmet Efendi'nin torunu bu akşam hakikaten güzeldi ve etrafındakilerin hepsi ona hayrandı. (s.345/7)

5.4.4. BAĞLI TÜMCE

Özkan ve Sevinçli'ye göre “Tümce başı bağlaçları ile birbirine bağlanan tümcelere bağlı tümce adı verilir. Bağlı tümceler iki tümce arasında çeşitli anlam

ilişkisi kurarlar. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırtma, istek vb. olabilir.”⁶⁶

Örnekler:

1. Hepimiz ömrümüzün kısalığından şikâyet ederiz; **fakat** gün denen şeyi bir an evvel ve farkına varmadan harcamak için neler yapmayız? (s.29/23)

2. Vakıta üçüncü senenin sonunda daha ziyade babamın sızlanışlarına acıdıkları için bütün mektebin, hatta semt halkının elbirliği eden yardımıyla rüştiyenin ikinci sınıfına atlayabildim; **amma**, bende de artık okuma hevesi kalmamıştı.

3. Abdüsselam Bey ise daha ziyade servetinin mühim bir kısmını şu veya bu şekilde tüketmiş, **fakat** dışarıya ve bilhassa yeğenlerine karşı sevgisi hiç değişmemiş, hala küçük meraklarında ısrar eden, olmayacak şekilde sağa sola yardıma koşan, sükûneti de telaşı kadar latif, **hatta** hafifçe komik bir operet amcasına benziyordu.

4. Çok temenni ederim ki, Nuri Efendi'ninkine benzesin, **çünkü** iş, ona benden fazla hâkimdi. (s.55/12)

5. Küçük gül yaprağı yüzünde onun çizgileri peydahlanıyor, **hatta** tabiatı bile yavaş yavaş o tarafa kayıyor. (s.59/21)

6. Abdüsselam Bey'in mirası bu münakaşalarda, konuşanın ruh haline ve görüş zaviyesine göre, ya bir kalemde ortadan siliniyor **yahut** bir çığ gibi büyüyor **yahut** mesele dışı addediliyordu. (s.94/28)

⁶⁶ Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 218

7. Hayır, gelemeyeceğiz, gelemeyeceğiz; **çünkü** Doktor Ramiz saatten sonra babama geçti. (s.107/23)

8. Huysuzdu, fazla konuşurdu, kendisini idare edemezdi. **Hülasa** pek öyle sevilecek hürmet, riayet edilecek bir adam değildi. (s.118/17)

9. Abdüsselam Bey öldüğü için... **Mamafih** sonuncu babanızın ölümü ile size bir nevi istikbal ve olgunluk gelmiş olabilir. (s.119/7)

10. Evet böyle... **Yahut** öldürüp postuna girmeliydiniz. **Hülasa** onda kaybolmalıydınız **ve** yine ondan doğmalıydınız. (s.125/17)

11. Eskilerde rüya tabirlerine çok ehemmiyet verirlerdi. **Amma** sizinki gibi değil... (s.126/10)

12. Şu anda benden fazla sevindiğine hiç şüphe edilemezdi. **Buna rağmen** altı hafta yerinden kılmıdamamış, bir türlü başından beri vaat ettiği öbür raporunu verememişti. (s.131/27)

13. Hepsi iyi kötü, işinde, gücünde, haysiyetli insanlardı **yahut** böyle görünmek için yapmayacakları fedakârlık yoktu. (s.136/1)

14. Böylece sınıfım tayin edildikten sonra bana verilecek lakap üzerinde düşünüldü. **Fakat** bu o kadar kolay olmadı. Birkaç celseye ihtiyaç oldu. **Nihayet** hastalığım, yani baba psikozu dolayısıyla “Öksüz” adı üzerinde ittifak edildi. **Fakat** benim hikâyem çoktu. Naşit Bey’in birdenbire ölümü, halamın hikâyesini canlandırdı. Halamın onun acısıyla kendisini dervişliğe vermesi, o zamanlar kadınlar arasında şöhret kazanan bir şeyhe bağlantısı ve serveti dolayısıyla en gözde müridi olması bu şöhreti birkaç sene muhtelif fasılalarla besledi. **Kaldı ki**, halam benim bu acayip kalabalıkta unutulmama razı değilmiş gibi sonunda âşıkane nefesler bile yazmağa başladı. **Hakikatte** hayatımın her tesadüfî bu şöhrete yardım ediyordu. (s.138/9)

15. Şüphesiz işin içine menfaat girince her şey değişiyordu **ve** menfaat bu kahvede hiç de ikinci derecede kalan bir şey değildi. (s.141/16)

16. Bu korku değildi, acı değildi. **Ancak** kendisine ihanet eden insanların duyacağı bir azaptı. (s.150/9)

17. O halanın mevcudiyetinin lüzumuna kanidi. **Yoksa** genç diplomata hiçbir itirazı yoktu. **Hatta** bir romancı sıfatıyla bunun lüzumuna kanidi. **Kaldı ki**, kendi nefsinden biliyordu, dünyanın ölmüş ölmemiş bütün halaları bir araya gelse insan, böyle bir münasebet olmadan kalkıp İtalya’ya gidemezdi. **Bittabi** bütün bunları Sabriye’ye söylemenin hiç lüzumu yoktu. (s.174/27)

18. Senin tümcelerinin birini dinledikten sonradır ki, Saatçıyan Efendi gözlerini ayakkabılardan ayırdı; **daha doğrusu** bu ayakkabıların tek başına oraya gelmediklerini, bir

sahipleri bulunması lazım geldiğini, o biçarenin de bir başı ve bu başta da bir çehrenin mevcut olabileceğini düşündü. (s.205/1)

19. Halit Ayarcı'nın omuzundan çektiği eliyle bir tanesini aldı **ve** hep aynı mesut çocuk tebessümüyle ağzına götürdü. (s.219/25)

20. Belediye reisi bunu yardımcısına not ettirdi. **Böylece** yeni binanın temeli atılmış oldu. (s.245/19)

21. Hakikatte ne söyleyeceğimi bilmiyordum, **çünkü** neden bahsettiğini anlamamıştım. (s.260/20)

22. Bu kitap yazılacak... **Yahut** da gider içeriye istifanemenizi yazar getirirsiniz. (s.285/1)

23. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün çalışmalarını destekleyecek halk arasında fikirlerini yayacak; **hatta** bunlar için neşriyat yapacak bir cemiyete ihtiyacımız var. (s.300/27)

24. Ahmet Zamani bugün için yalan olamaz, **bilakis** hakikatin ta kendisi olur. (s.314/18)

25. Siz lütfen, söylediğim genç kızları başka bir arkadaşın yanına verin. **Yahut** bütün daktilo hanımları bir yere toplayın. (s.340/23)

26. Söylemeseler bile ben bulabilirdim. **Amma** bu biraz tehlikeliydi. (s.352/5)

27. Onların erkek seslerinden bu keder taşıtı mı, bütün tabiat canlanırdı. **Hâlbuki** büyük baldızımın ki... **Bununla beraber** herkes teessüründen ağlıyordu. (s.355/19)

28. Daha doğrusu hepsi düzgün, iyi işlenmiş dikdörtgenleriyle harikulade şeylerdi **amma** benim aradığıma cevap veremiyorlardı. (s.375/11)

29. İnsanı birkaç dakika olsun düşündürmeli, **hatta** kapıdan acele geçen yolcu, birdenbire işin gayri tabiliğini hatırlayarak, geriye dönmeli ve kapının beyaz mermerden pervazlarına kakılmış büyük tunçtan rakamlara bakmağa mecbur olmalıydı. (s.376/13)

5.4.5. ARA SÖZLÜ (TÜMCELİ) TÜMCE

“Tümceden çıkarıldıklarında tümcenin anlamında bir eksiklik yaratmayan bir ‘ara söz’ taşıyan tümcedir. Ara sözler açıklama ve ek bilgi ifade ederler. Bu ‘ara söz ya da tümceler’ tümcenin bir ögesi olarak değerlendirilmezler.”⁶⁷

Ara sözler, tümcede iki virgül veya iki kısa çizgi ile gösterilir. Eserdeki ara sözlerin hepsi iki kısa çizgi ile gösterilmiştir.

⁶⁷ Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 221

Örnekler:

1. Kadın hizmetçilerimiz, erkek aşçımız Arif Efendi **-tek kusuru Bolulu olmasıdır, gayet güzel yemek pişirir-** evimize eski bir hanedan çeşnisi vermek için bin bir müşkülâtlâ arayıp bulduğumuz Arap kalfa Zeynep Hanım **-ne garip, çocukluğumda zencisi o kadar bol İstanbul'a şimdi siyahi insan ithalat malı gibi giriyor-** hülâsa Villa Saat'i ellerinin emekleriyle ve iyi niyetleriyle çeviren insanların hiçbirisi uyanmamışlardı. (s.10/3)

2. Hürriyet aşkı, **-Halit Ayaracı'nın sevdiği kelime ile söyleyeyim, nasıl olsa beni artık ayıplayamaz, kendine ait bir lügati kullandığım için benimle alay edemez!-** bir nevi snobizmden başka bir şey değildir. (s.22/23)

3. Sonuna doğru hemen hemen yalnız Ferhat Bey'le **-kardeşinin damadı-** kendi çocuklarının bir kısmı kaldı. (s.40/17)

4. Bu acayip odada insana son derecede alışık bir kaplumbağa, **-tabi Aselban'ın hediyesi ve bu yüzden de adı Çeşminigar'dı-** gelen gidenin bacakları arasında dolaşıp dururdu. (s.50/12)

5. Dört sene evvel, zaman zaman uğradığım antikacı dükkânlarından birinde, **-tabii artık bir şeyler satmak için değil, almak, Villa Saat'i süslemek için-** depoyu gezerken birdenbire bu parmaklığı görmeyeyim mi? (s.57/1)

6. Birkaç adım ötesinde yazılı kavağın, sedre ağacının **-onu da Boğaziçi'ndeki eski bahçeden söktürmüştüm-** altında torunlarımın, en küçük kızımın Cenab-ı Hakk'ın altmışından sonra bana ihsan ettiği Halide ile beraber oyunlarını seyrediyordum. (s.59/5)

7. Hayatımı düşündükçe **-yaşım buna müsaittir-** daima kendimde seyirci haletiruhiyesinin hâkim olduğunu gördüm. (s.68/7)

8. Mezarın başından evine kadar ve o acayip şartlar içinde kendi iradesiyle ve etrafın iradesini yenerek gelen halam **-çünkü bütün o kalabalık, bir ölüyü gömmenin rahatlığını, elbette onun tekrar dirilmesine ve kendisini evine kadar getirmeğe mecbur etmesine tercih ederdi-** bu macerada yaşama denen şeyin tadını almıştı. (s.70/32)

9. Bir iki ihtiyar emektar, iki hafta sonra **-beni ilk yapılacak iş bu imiş gibi-** evlendirdiği yetiştirmesi Emine beraberlerinde idi. (s.82/32)

10. Doktor Ramiz'e göre **-sonradan Almanya'da okuyanların çoğunda bu hali gördüm-** Beethoven'i hemen hemen bizim sokağın arkasında oturan bir adam gibi behemehâl tanımlayışım lazım geliyordu. (s.124/11)

11. Fahri müdür sıfatıyla hatibin bir basamak aşağısında, iki elim dizimde, ayakkabılarımın söküğü görölmesin diye gayretler ederek, terbiyeli terbiyeli oturduğum sandalyeden **-Avrupa'da böyle yapılmış, tabii müdür sıfatıyla oturmam için söylüyorum, ayakkabıların eskiliği için değil-** onun iki kolunu işgal ettiği iki sandalyeden çektiğini, sonra

tam önündeki umacı şapkalı kadının ensesine doğru dikkatle baktığını bir lahza görür gibi oldum. (s.153/22)

12. Bununla beraber Sabriye Hanım iradesi, **-bu hakikaten olur şey değildi-** bu umumi kaideyi bozmağa muvaffak olmuştu. (s.178/6)

13. Ben bütün o yorgunluğuma, hayalimde hep bu yerli film sahnesi, **-bittabi Selma Hanımefendi bizim artistler gibi burnundan konuşmayacaktı-** tahammül etmiştim. (s.209/1)

14. En önde yürüten iri yarı, kalantor bir adam **-şu gazetelerde gınaşırı resimleri çıkanlardan biri olacaktı muhakkak-** uzaktan Halit Ayarcı 'ya eliyle bir selam verdi. (s.218/16)

15. Bu hafiflik, bu boşalma ve doluş, **-çünkü giden sıkıntılarımın yerine garip bir sevinç, bir iç rahatı, bir güvenme geliyordu-** şüphesiz ondan, omzumu çökerten ağır ve heybetli elinden, gözlerime akan mıknatıslı bakışlardandı. (s.223/1)

16. Eskilerin teveccüh, hüsnünazar **-iyi bakış-** dedikleri şey bu olacaktı. (s.249/20)

17. Daha doğrusu Halit Ayarcı Bey bazı mukavemetlerim yüzünden bana hücum ediyor, Doktor Ramiz Onun konuşmasıyla çıktığı düz caddede **- her zaman yaptığı gibi-** arabayı doludizgin sürüyordu. (s.295/3)

18. Hatta Selma'ya dair birçok şeyleri bile kendisinden **-bittabi bu sefer sormadan hatta istemeye istemeye ve söz arasında-** öğrendiğim kulağı o kadar delik dostumuz Sabriye Hanım bile bu hususta bir şey bilmiyordu. (s.326/6)

19. Yalnız beraber çıktığımız zaman **-halam evine bırakmayı teklif etmişti-** yalnız kaldığımız bir anda. (s.339/20)

20. Hâlbuki Halit Ayarcı, projelerin hepsini **-bilhassa benim, inadımdan ve surf alay için koyduğum “içten ve dıştan” tabirlerine dayanarak-** reddediyordu. (s.369/4)

21. Elinde sinekliği **-yaz sonuydu ve dostumuz bu yeni âdeti çıkartmıştı-** üç içtima boyunca münakaşaları hiç anlamadan dinledi, dördüncüsünde yavaşça yanıma geldi. (s.386/5)

22. Bunu gittikleri yerde söylemezlerse **-ki çoğunun nezaketi ve birikmiş kını buna müsaitti-** hiç olmazsa arkadan dedikodu yapmak imkânını buluyorlardı. (s.392/22)

5.4.6. EKSİLTİLİ TÛMCE (KESİK TÛMCE)

Karaağaç eksiltili tümceyi “Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksilterek söylenip anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi

kullanılmadan yargı bildiren tümcelerdir.”⁶⁸ “Eksik ögeyi okuyucuya tamamlattıran bu tümcelere, atasözü ve deyimlerimizde, günlük konuşmalarda, sorulu cevaplı ifadelerde ve duygusal anlatımlarda sıkça rastlanır.”⁶⁹

“Genellikle yüklemsiz ve sık sık da tek sözden oluşan eksiltili tümceler, yüzey yapıları bir tümce olmaktan uzak oldukları halde, sözlü dil kullanımının çeşitli öğelerinin yardımıyla, derin yapıları, yargı bildiren bir tümce olarak algılanırlar. Bu tümceler, yazılı dilde, genellikle üç nokta (...) ve soru işaretli (?..) ya da ünlemli (!..) sıra noktalarla gösterilmeye çalışılır.”⁷⁰ Eserdeki eksiltili tümcelerinin hepsi üç nokta ile gösterilmiştir.

Örnekler:

1. *Onun için bütün dikkatimle Hint işi bir rahle üzerinde yaptığım bir pazarlıktan sonra sorduğum suale, “Dokuz yüz lira... Çok iyi bir şeydir. Konya’dan geldi. Müzelik eşya...” cevabını verdi. (s.57/8)*

2. *Operetten sonra bir orta oyunu, orta oyunundan sonra Abdüsselam Bey’in ısrarıyla girdiğim Darülbeyti tiyatrosu, Antuan’ın hiçbir şey anlamadığım dersleri... (s.78/4)*

3. *Zengin mirasyedi, müflis veya tutunmuş tüccar, şöhretsiz şair, gazeteci, ressam, yüksek memur, satranç ve dama ustaları, eski pehlivanlar, bir iki darülfünun hocası bir yığın talebe, aktörler, musikişinaslar, hülasa her meslekten adam... (s.135/13)*

4. *İki aydır işlemiyor. Baba yadigârı... (s.197/9)*

5. *Hata dedim hem de büyük hata... (s.197/11)*

6. *Vakıa mühim bir şey değil amma... (s.199/5)*

7. *Ben ona o kadar aşağılardan bakıyorum ki... (s.213/11)*

8. *Şu paketi alıp kaçabilsem... Hayır, tekrar dönüyor, tekrar aynı cümbüşlü bakış, aynı gülümseme... (s.213/31)*

9. *Her şey sınıf sınıf. Kadınlar da öyle değil mi? Selma Hanımefendi, Nevzat Hanım, Pakize, sonra Pakize’nin kardeşi olduğu halde mesela büyük baldızım... (s.215/27)*

⁶⁸ Karaağaç a.g.e s.242

⁶⁹ Özkan-Sevinçli a.g.e. s. 222

⁷⁰ Karaağaç a.g.e s.242

10. Hani o tulgalı kadınla, onun elini omzuna koyduğu acayip, insan azmanı herif... (s.228/4)

11. Mesela, radyoda büyükçe bir şöhret... Herhangi bir gazinoda meşhur bir artist, muganniye sıfatıyla... (s.229/6)

12. Hâlbuki irat sahipleri, ev kadınları, bilhassa hizmetçiler, hülasa hiç işi olmayanlar, işlerinden başka işleri olmayanlar... (s.256/7)

13. Tamam... Genç bir insan, bozulmamış bir kabiliyet... (s.261/24)

14. Erkeklerde vücudun bütün güzelliğini gösterecek, kadın veya kızlarda icap ederse yaşı örtmeğe ve bilhassa az çok cins dışına çıkarak güzelliği daha keskin, ısıracı daha sinema yapmağa yarayacak bir üniforma... (s.264/14)

15. Arkadaşım Hayri Bey'in hemen hemen bütün ömrünü sarf ederek yazdığı bir kitap... En büyük saadetimiz için... (s.278/9)

16. Fakat hiçbir zaman beni unutmamıştı, ne de ben onu... (s.291/9)

6. SONUÇ

Cahit Tanyol “Şöhretini bir anda yapan sanatkârların karşısında, diğer bir sanatkâr örneği vardır ki bunlar şöhretlerini ağır ağır, sindire sindire yapar, insanlığa yeni bir dil getirir, çok zaman yadırganır ve hayret uyandırırılar.”⁷¹ der. Tanyol bu değerlendirmesi ile adeta Tanpınar'ı anlatmıştır. Nitekim yazar, şair, edebiyat tarihçisi aynı zamanda bir siyasetçi olan Ahmet Hamdi Tanpınar, birden fazla yargılı uzun tümceleri, romanlarındaki zaman, musiki ve mitolojik unsurları ile döneminde adeta bir rüya adamı olarak nitelendirilmiş ve anlaşılamamıştır. Bu sebeptendir ki Tanpınar, döneminde şöhreti yakalamayan ölümünden sonra değeri anlaşılan sanatçılar silsilesindendir.

Yaşadığı dönemde değerinin tam olarak anlaşılamamasının sebebi Tanpınar'ın özellikle romanlarda kullanmış olduğu üslubu olsa gerektir. Çünkü romanlarının en belirgin özelliği güç anlaşılır nitelikte olmasıdır. Mehmet Kaplan bu durumu “Eroine alıştırılan bir eroınman gibi kolay, hafif, sudan yazılara alıştırılmış okuyucu kitlesi için bu eserlerin okunması ve anlaşılması oldukça güçtür.”⁷² der. Şiire lise yıllarında başlayan Tanpınar ilk romanını yazdığında kırk iki yaşındadır. Bu durum Tanpınar'ın eserlerinin gerçekten de sudan hafif yazılar değil hemen hemen bütün eserlerinin belli bir birikimin ve tecrübenin ürünü olduğu gösterir.

Çalışmaya konu olan SAE Tanpınar'ın ölümünden bir yıl önce yani 61 yaşında yayımlanmış olduğu ustalık eseridir. Romanda ne batıya ayak uydurabilen ne de geleneklerinden vazgeçebilen Türk toplumu, Hayri İrdal'ın şahsında alaycı bir dille eleştirilmiştir. Roman bir eleştiri romanıdır. Toplumun kusurlu yönleri ve batı özentisi ile açılmış gereksiz kurumlar eleştirilmiştir.

Çalışmamız ‘belirtme’ ve ‘yargı grupları’ olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur.

- Belirtme grupları açısından esere bakıldığında eserde en dikkat çekici noktanın tamlamalar olduğu gözlemlenmiştir. Gerek isim tamlamaları

⁷¹ Uçman-İnci, a.g.e., s.42

⁷² Mehmet Kaplan, Yaz Yağmuruna Önsöz, İstanbul, 1972, s.7-8

gerekse sıfat tamlamaları eserde geniş yer tutmaktadır. Tamlamaların bu kadar sık kullanılmasının sebebi hiç şüphesiz Tanpınar'ın uzun ve karmaşık tümce yapısı üzerine kurulu üslubudur. Tanpınar bu uzun tümce yapısını aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere bağlaçlar, tamlamalar ve fiilimsiler üzerine kurmuştur:

Taşradan gelen halkın sabırsızlığı o derece vardı ki, kontrol memurlarımızın mühim bir kısmını Anadolu tarafında Pendik'ten Trakya cihetine Çatalca'dan başlayarak yakın istasyonlara ve bizzat şehir garlarına tahsise, hatta bu yüzden kadromuz yetişmediği için Saat Ayar İstasyonlarımızdan ve köyler için gençler arsından seçtiğimiz Ayar Ekiplerimizden personel almağa mecbur kalmıştık.

- İsim tamlamaları konusunda eserde ağırlıklı olarak belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları kullanılmış olmakla birlikte SAE zincirleme isim tamlamaları yönünden de zengindir. Ayrıca eserde tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş isim tamlamalarına nadir de olsa rastlanılmıştır.
- Tanpınar SAE'de anlatım biçimlerinden öyküleme ve betimleme yöntemlerini sıkça kullanmıştır. Bu yönüyle eser hem 'anlatısal' hem de 'betimsel metin' örnekleri bakımından zengindir. Eser, okura yer yer bir sinema salonunda film izlettirirken bazen de bir ressamın şaheserine bakıyormuş izlenimi vermektedir. Bu yönüyle eser sıfat tamlamaları bakımından zengindir. Fiilimsiler bakımından en fazla kullanılan tür de sıfat fiiller olmuştur.
- Tekrar grupları açısından SAE zengin bir kullanıma sahiptir. Eserde kullanılan tekrarlar aynen tekrarlar, eş ve yakın anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı kelimelerle kurulan tekrarlar, pekiştirmeli tekrarlar olmak üzere çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar arasında en fazla kullanılan ise aynı kelimelerin tekrarına dayalı aynen tekrarlardır. Tekrar grupları tümcede çoğunlukla zarf tümleci görevinde kullanılmıştır.
- Eserde dikkat çekici önemli noktalardan biri de eserde geçen bütün kahramanların hemen hemen hepsinin birer unvanı veya lakabının olmasıdır. Bu yönüyle eser unvan ve birleşik isim grupları bakımından oldukça zengindir. Ayrıca üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da SAE'de

unvan ve birleşik isim gruplarının iç içe kullanılmış örneklerinin fazlalığıdır. İç içe geçmiş örneklerde unvan grubunu genellikle ‘bey’ ve ‘efendi’ sözcükleri oluşturmuştur: *Muvakkit Nuri Efendi, Takribi Ahmet Efendi, Avcı Naşit Bey, Eczacı Aristidi Efendi, Tunusluzade Abdüsselam Bey, Kahveci Salih Ağa.*

- Birleşik fiil grubu açısından esere bakıldığında SAE’ de yardımcı eylemle kurulan birleşik fiillerin, kurallı birleşik fiillere göre daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Yardımcı eylemle kurulan birleşik fiillerde yardımcı eylemi ‘etmek’ olan birleşik fiiller, kurallı birleşik fiillerde ise yeterlilik fiilleri daha sık kullanılmıştır. Sürerlilik anlamı taşıyan birleşik fiillerde kip ekinin zarf fiil ekinin yerine kullanıldığı örnekler dikkat çekicidir:

*Sonra, en enteresan yerimmiş gibi gözleri ayaklarıma **dikildi kaldı.** (s.204/16)*

*Heybeli'nin çamları altında yalancı dolmalarımızı yerken veya hazmederken saatlerce büyük kumandanın da benim gibi sele zeytininden hoşlandığını, kovboy filmlerine bayıldığını, daima sağ tarafına yatarak uyuduğunu ve ancak sabaha karşı horladığını **anlattı durdu.** (s.158/26)*

Öte yandan birleşik fiil grubunda, yarı tasviri fiillerle kurulan birleşik fiillerin de eserde sıkça kullanıldığı gözlenmiştir:

*Tabii Aselban'ın hediyesi ve bu yüzden de adı Çeşminigar'dı gelen gidenin bacakları arasında **dolaşıp dururdu.** (s50/13)*

*Amma, bunu burada, bu masa başında pek **kesip atamayız.** (s.232/1)*

*O teşekkür yerine bir kırılıktan sonra **çekilip gitti.** (s.286/2)*

- SAE' de fiilimsilerin kullanımları da oldukça yaygın ve çeşitlidir. Eser daha çok betimlemeye dayalı olduğu için sıfat fiiller, zarf ve isim fiillere göre eserde daha geniş yer tutmuştur.
- SAE yargı grupları açısından zengin örneklemelere sahip bir eserdir. Tanpınar, eserdeki bu uzun tümce yapısını birleşik tümce ve bağlı tümceler üzerine kurmuştur. Bu sebeple eserdeki tümceler genellikle birleşik ya da sıralı tümcelerdir. Her ne kadar birleşik tümceler içinde şartlı birleşik tümce, iç içe birleşik tümce, ki'li birleşik tümceler olsa da eserdeki birleşik tümceler

aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere çoğunlukla girişik tümce biçimindedir. Sıralı tümceler ise çoğunlukla öge ortaklığına dayanan bağımlı sıralı tümcelerdir. Bu tümcelerde ortak öge olarak daha çok özne kullanılmıştır.

Sonra koltuğuma gömülerek, hayatımı düşünmeğe, unutulması, bahsedilmeden geçilmesi veya değiştirilmesi icap eden şeyleri ayıklamağa, behemehâl yazılacakları derinleştirmeğe, hülasa bir yazıdan ve bilhassa hatırat cinsinden bir yazıdan samimilik deneyen şeyin istediği bütün sıkı şartları göz önünde tutarak, hadiseleri zihnimde sıralamağa çalıştım .(s.10/10)

- Tümceleri yüklemlerine göre ele aldığımızda eserde daha çok fiil tümcesi kullanılmıştır. İsim tümcelerinin hepsi basit zamanlı isim tümceleridir. Birleşik zamanlı isim tümcesine eserde rastlanılmamıştır.
- Kip olarak daha çok haber (bildirme) kiplerinin kullanıldığı eserde dilek kipleri daha çok karşılıklı konuşmalarda yer almıştır.
- Yardımcı eylemlerle kurulan birleşik fiillerde ‘-etmek’ ve ‘-olmak’ yardımcı eylemleri daha sık kullanılırken, kurallı birleşik fiillerde ise yeterlilik fiiline daha fazla yer verilmiştir. Eserde yeterlilik fiiline daha çok yer verilmesinin sebebi eserin ihtimaller üzerine kurulu olmasındandır. Temel karakter Hayri İrdal'ın kararsız tutumu, iki seçenek arasında sürekli gidip gelmesi yeterlilik fiili üzerinden anlatılmıştır.
- İsim tümcelerinde ise ek fiilin geniş zaman ile görülen geçmiş zamanı daha yaygın kullanılmıştır. ‘İmek’ fiili günümüz Türkçesinde çoğu yerde ekleşerek hece düşmesine uğramıştır. Az da olsa bazı kullanımlarda ek olarak dilimizde yaşamaya devam etmektedir. Romanda ‘imek’ fiilinin hece düşmesine uğramış hali daha yaygındır. Nadir de olsa aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere ek olarak kullanımına da rastlanmıştır.

*Halit Ayarcı benim velinimetimse, onun da en büyük **dostu idi**.(s.11/23)*

*Yazık ki, kendisini seven bu harikulade sevgili ile tam visal şimdilik bir çeşit **“emr-i muhal” idi**.(s.45/25)*

- Çatı olarak eser ele alındığında SAE’de fiiller nesne alabilen ve eylemin failinin belli olduğu fiillerdir. Bu sebeple etken ve geçişli fiiller daha sık kullanılmıştır. Edilgen çatılı fiiller de daha çok ‘(I)l’ eki kullanılarak yapılmıştır. Eylemler genel olarak nesne alabilen eylemler olduğu için geçişsiz fiillerin geçişli hale getirildiği oldurgan çatılı fiiller, ettirgen çatılı fiillere göre eserde daha geniş yer tutmaktadır. Yer yer ‘birlikte yapılma’ anlamı taşıyan işteş çatılı fiiller olmakla birlikte eserdeki işteş çatılı fiiller daha çok ‘karşılıklı yapılma’ anlamı taşımaktadır.

- Tümceler anlam bakımından incelenecek olursa eserde daha çok olumlu fiil tümcelerinin kullanıldığı görülecektir. Bunun yanında olumsuz fiil ve olumsuz isim tümcelerinin sayısı da yadsınmayacak derecededir. Olumsuz tümcelerinin bu kadar sık kullanılmasının nedeni Hayri İrdal’ın bir ömür boyu yakasını bırakmayan şanssızlıklardır. Olumsuzluk, fiil tümcelerinde ‘-mA-’ eki ile isim tümcelerinde ‘değil’ edatı ve ‘yok’ ismi ile sağlanmıştır. Yapıca olumlu olmalarına rağmen soru yoluyla olumsuz anlam kazanan tümcelerde eserde sıkça kullanılmıştır.

*Hiç **olur mu**? Senin gibi adam! İşsiz **kalır mısın hiç**? (s.82/8)*

*Bir isme ihtiyaç **var mı**? Ah bu formaliteler! (s.334/12)*

Olumlu fiil ve isim tümcelerinde iki olumsuz unsurun bir araya gelmesi ile oluşan anlamca olumlu tümceler de eserde karşımıza çıkmaktadır.

*Fakat düşününce kendime teselli imkânları da **bulmuyor değilim**. (s.58/4)*

*Fakat hiç de saadet denen şeyi **tatmadım diyemem**. (s.21/24)*

- Yüklemin yerine göre tümceler incelendiğinde Tanpınar’ın SAE’de daha çok kurallı tümceleri kullandığı görülecektir. Devrik tümceler ise genellikle karşılıklı konuşmalarda kullanılmıştır. Devrik tümcelerde yüklemden sonra çoğunlukla tek bir öge kullanılmıştır. Bu öge özne, nesne ve tümleçler olmak üzere çeşitlilik göstermiştir. Bazı devrik tümceler de ise aşağıdaki örnekte görüleceği üzere tamlayanı ve tamlananı yer değiştirmiş isim tamlamalarına da rastlanılmıştır:

*Aman yiyin! Tam **zamanıdır** barbunyanın... (s.220/13)*

- Adivar "İnsanların ruh iklimlerinde veyahut içinde yaşadıkları tabiatı kelimeyle, boya ve çizgilerle tekrar tekrar yaratanlara derece derece sanatkâr demek icap eder." der.⁷³ Gerçekten de Tanpınar dış dünyadaki basit olayları kendi sanatıyla yeniden yoğurarak karmaşık bir yapı ile okuyucuya sunmaktadır. Bu sebeple SAE' de basit tümcelerden çok sıralı, bağlı ve birleşik tümceler daha fazla yer almıştır. Birleşik tümcelerde yan tümcesi fiilimsi ile kurulmuş olan girişik tümceler, girişik tümceler içinde de sıfat fiille kurulmuş yan tümceler daha sık kullanılmıştır. Sıfat fiilin eserde çok kullanılmasının sebebi yazarın betimleme yöntemini daha sık kullanmasıdır. Sıralı tümcelerde öge ortaklığına dayalı bağımlı sıralı tümceler daha sık kullanılmıştır. Bağımlı sıralı tümcelerde ortak öge genel olarak özne olmuştur.

- Tanpınar birden fazla yargı taşıyan bu tümceler dışında anlatımı daha da detaylandırmak için ara sözlü tümcelere de eserinde sık sık yer vermiştir. Bu ara sözlü tümceler genellikle bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmış olsa da herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmayan bağımsız ara sözler/tümcelere de yer verilmiştir. Eserde geçen bütün ara sözlü tümceler virgülle değil kısa çizgi ile gösterilmiştir.

Sonuna doğru hemen hemen yalnız Ferhat Bey'le –kardeşinin damadı- kendi çocuklarının bir kısmı kaldı. (s.40/17)

Hayatımı düşündükçe –yaşım buna müsaittir- daima kendimde seyirci haletiruhiyesinin hâkim olduğunu gördüm. (s.68/7)

- Eserde birden fazla yargılı uzun tümceler ağırlıklı olmasına rağmen nadir de olsa Tanpınar SAE'de eksilteli tümce de kullanmıştır.

---

⁷³ Uçman-İnci, a.g.e., s.36

7. KAYNAKLAR

AKÜN, Ömer Faruk, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XIII, İstanbul 1963, s. 18-32

AYDIN İlker, *Türkçe ve Fransızca 'nın Söz Dizimi Üzerine Birkaç Söz*, Synergies Turquie n° 1 - 2008 pp. 25-35

AYVAZOĞLU Beşir, *"Saatleri Ayarlama Enstitüsü Yahut Bir İnkıraz Felsefesi"*, Töre, 169.1985.17.

BANGUOĞLU Tahsin, *Türkçe'nin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2013.

GRAFFİ Giorgio, *200 Years of Syntax: a Critical survey* (Söz Diziminin 200 Yılı: Eleştirel Bir İnceleme), John Benjamins Publishing Company, (Çeviren: Mustafa Altun, Filolojik Dilbilgisi Kaynaklarında Türk Dilinin Söz Dizimsel Yapılarının Karşılaştırılması), International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall 2010

HUBEL Emel, *Dilbilime Giriş*, İstanbul, 2008.

KAPLAN Mehmet, *Yaz Yağmuruna Önsöz*, İstanbul, 1972.

KAPLAN Mehmet, *"Saatleri Ayarlama Enstitüsü"*, Abdullah Uçman -Handan İnci, *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.

KARAAĞAÇ Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.

KARAHAN Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

MORAN Berna Moran, *"Saatleri Ayarlama Enstitüsü"*, Abdullah Uçman -Handan İnci, *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.

ÖZKAN Mustafa – SEVİNÇLİ Veysi, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2013.

TANPINAR Ahmet Hamdi, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012.

TECER Ahmet Kutsi, *"Saatleri Ayarlama Enstitüsü"*, Abdullah Uçman -Handan İnci, *Bir Gül Bu Karanlıklarda*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.

UZUN Nadir ENGİN, *Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul, 2000.

YILDIRIM Ali - ŞİMŞEK Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

